

204854

H

H. PÖÖGELMANN

ENAMLUS JA VÄHEMLUS

EESTIS 1905. a.

LENINGRAD

1933

„KÜLVAJA“ kirjastusel ilmus
trükist:

V. I. LENIN

Imperialism kui kapitalismi kõrgem arenemisjärk

Sisukord:

Eessõna eestikeelsele väljaandele
Eessõna.

Eessõna prantsuskeelsele ja saksa-
keelsele väljaandele.

1. Valmistuse koondumine ja monopolid.
2. Pangad ja nende uus osa.
3. Finanskapital ja finansoligarhia.
4. Kapitali väljavedu.
5. Maaailma jaotamine kapitalistide liitude vahel.
6. Maaailma jaotamine suurriikide vahel.
7. Imperialism kui kapitalismi iseäraline arenemisjärk.
8. Parasitism ja kapitalismi mädanemine.
9. Imperialismi arvustus.
10. Imperialismi kohta ajaloos.
Märkused.

Raamat on kõvas köites.

112 lhk. Hind 1 r. 50 k. + köide 50 k.

Rutake tellimiste ärasaamisega. — Raamatud on trükitud pilratud arvul. — Iga töölise, kolhoosniku, partei- ja nõukogude töölise ning õppuri laual peab see raamat olema.

Tellige „Külvajast“: Ленинград 31, ул. 3-го Июля № 48.

ARH A-17844

KÕIGI MAADE PROLE-
TAARLASED, ÜHINEGE!

H. PÖÖGELMANN

Enamlus ja vähemlus Eestis 1905. a.

Lisa: Dokumente „Eesti sotsiaaldemokraatiast“

17506
90921

№ 294854
21
19 84
IX

„KÜLVAJA“ KIRJASTUS
LENINGRAD

1933

Enamlus ja vähemlus Eestis 1905. a.

Järgnev ülevaade enamlustest ja vähemlustest Eestis 1905. a. on üldjoontes kokkuvõtte minu aruandest sm. V. Kingissepa nim. Haridusmaja „Eesti töölisteliikumise tundmaõppimise ringi“ koosolekul k.a. märtsi algul. Aruande ülesandeks oli kokkuvõtlikult pilti tuua enamluse osast esimese revolutsiooni ajajärgul Eestis, eriti enamluse ja vähemluse vahetusest sel vahemaal, ja paljastada ning puruks lüüa need Eestimaa proletariaadi ja ta juhtiva enamluse partei ajaloo võltsimise ning vassimise katsed, millega proletariaadi klassivaenlased mitmest küljest esinevad.

Sellal ei olnud Leningradis veel müügile tulnud V. Vöölmanni venekeelne raamatuke „1905. aasta Eestis“, mis peamiselt sama küsimust käsitleb. Aruande kokkuvõtet kirjalikult paberile pannes ei saanud ma hiljem aga ka sellest raamatukesest puutumata mööda minna, eriti ja iseäranis sel põhjusel, et V. Vöölmann seal visalt seda võitlust jätkab, millega rahvusdemokratism Eestimaa kommunistliku partei tööd halvata püüab, selleks kasutades muu seas ka 1905. a. enamluse ajaloo võltsimist. Sellekohase võltsimisega esines teravalt omal ajal, aastat 6—7 tagasi, J. Palvadre oma venekeelses raamatukeses „1905. a. Eestis“, mille võltsitud ja vassitud andmetega ning enamlusevastaste seadetega ta hiljemgi mitmel korral on avalikult esinenud. Kuna need J. Palvadre võltsimised ja vassimised aga mitmel ja mitmel puhul on paljastatud (sm. R. Vakmanni artiklid ajakirjas „Proletaarne Revolutsioon Eestis“, venekeelses ajakirjas „Proletarskaja Revoluutsija“ jm.) ja Palvadre ise, kui rahvusdemokratismi ideoloogia, kulakluse huvide kaitsja eesti proletariaadi ridades oma hinnangu on saanud, ja seal tema esinemine oma parteivastase võitluse lipuga temale soovitud tagajärge ei annud, siis püüab seda lippu nüüd üles upitada V. Vöölmann, kes nähtavasti unustanud on need õppetunnid, mis parteiorganisatsioonid talle omal ajal parteivastase tegevuse eest andsid ¹⁾.

¹⁾ Omal ajal lõi VKP eesti sektsioonide keskbüroo, mida rahvusdemokraadid juhtisid, omasõjakäigul Eestimaa kommun. partei vastu — uurimiskomisjoni, kes EKP juhtivate tegelaste mustamiseks igasugu „süüdistusmaterjali“ kokku tassis. Selle komisjoni eesotsas seisis — V. Vöölmann. Kui par-

V. Võõlmann kinnitab sellega, et ta seda poliitikat, millega ta 1917—18. a. a. demokraatia lipu all sammus, veel tänapäevgi jätkab, püüdes ajalooliste võltsimiste ja vassimistega anda „kontrevolutsioonilikule kodanlusele vaimlist sõjariista enamluse vastu“ (Stalin).

See rahvusdemokraatliku väerinna järjekordne pealetung Eestimaa kommunistlikule parteile uuel kujul ja uute võtetega ei ole muidugi juhuslik, vaid tingitud rahvusvahelise kodanluse seisukorra kiirest pahenemisest kriisi olukorras ja proletariaadi revolutsioonivõitluse järjekindlast tõusust, mis kodanlust ja sotsfaschiste kõiki jõudusid pingutama, kõiki teid ja abinõusid ära kasutama sunnib, et proletariaadi võitlust lüüa ja sel teel kriisist pääseda. Ja kes jälgida suudab seda pinevat interventsioonipoliitikat, mida Eesti kodanlus ja Eesti sotsiaalfaschistid ajavad, sel ei ole tõesti mingit raskust sisemist sidet leida selle südantlõhestava hädakisa vahel, mis kostab Eesti ajakirjandusest Nõukogude Liidus likvideeritava eesti kulakluse pärast, millise hädakisaga seal hulkasid püütakse üles kihutada „enamlaste metsiku ja verise vägivalda“ vastu, ja selle võitluse vahel, mida peab siin see kulaklus külas, tihti sõjariist käes või tuletungal pihus, Nõukogude võimu vastu ning — kulakluse ideoloogid sellega, et Eestimaa võitlevale proletariaadile kaikkaid kodaratesse püüavad loopida. Võitlus EKP vastu ei ole kaugetki viimase tähtsusega Eesti kodanlusele ja sotsiaalfaschismile nende sõjalistes ettevalmistustes, nende NSVL-vastases interventsioonipoliitikas.

See kõik sunnib proletariaati nii siin- kui sealpool tõkestavaid traataecu veel ja veel hoogsamini võitlema kõigi nende vastu, kes „kirjutavad selleks, et enesele enamlist värvi võttes läbi viia oma leninismivastast kontrabandi, et valetada enamlaste peale ja võltsida enamlise partei ajalugu“ (Stalin).

Oma ülesseatud kava piiridesse jäädes saame käesolevas kirjutuses puudutada ainult enamluse ja vähemluse küsimust esimese revolutsiooni ajajärgul, kõik muud küsimused aga, mis üles kerkivad V. Võõlmanni raamatukese puhul või mis seal on üles tõstetud, vajavad erilist käsitlust.

tei keskkomitee sellest „ettevõttest“ teada sai, kihutati see kodukasvanud „uurimiskomisjon“ jalamaid laiali. V. Võõlmanni kohta aga kirjutas KK ja Kominterni uurimiskomisjon hiljem oma otsustes erilise punkti tema partei-vastase tegevuse eest.

Mõni sõna „põlvnemisest“

Enamlise partei ajaloo võltsimine ja seega võitlus proletariaadi partei vastu algab klassivaenlastel juba õieti enne partei sündimist, niiöelda „emaihus“ peale. Nii kuulutas rahvusdemokraatide ideoloog J. Palvadre oma nimetatud raamatus sotsiaaldemokraatia esivanemateks Eestis — C. R. Jakobsoni ja A. Grenzsteini! Ta kirjutas (lhk. 32):

„Teine vool eesti rahvuslikus liikumises, mille alusepanijateks on Jakobson „Sakalaga“ ja Grenzstein „Olevikuga“, võttis, kui väikekodanline vool, 1905. aastaks sotsialistliku värvingu. Sellest voolust arenes ja kasvas pikkamisi sotsialistlik suund“.

Kes olid Jakobson ja Grenzstein, missuguse klassi huvisid nad Eesti avalikus elus esindasid, kuhu nende poliitika suundus? Jakobson oli sõna otsemas ja täiemas mõttes eesti jõuka talurahva, hallparunite, õlguste eest võitleja, neid ta õhutas võitlema, neid ta organiseeris. Ja kuigi ta püüdis tihti välja paistata, nagu oleks tal terve rahva huvi ja hea käekäik südames, siis ei jätnud ta kedagi silmapilguks kahevahele, et ta kehvematest elanikkudest, eriti töelistest, midagi ei hoolinud, nendest väga alandavalt kirjutas. Eriti vaenulik oli ta aga sotsiaaldemokraatia vastu. Toome selleks mõned näited.

„Kes on siis need sotsiaaldemokraadid ja mis nad tahavad? Nemad on enamasti linnade töörahas, hantvärgi sellid, ka mõned poepoisid, vabrikute töörahas ja sarnased, osalt väga toores ja madal perekond...“

„Meie maal oleks pealegi üks sotsiaaldemokraatlaste partei täitsa võimatu asi, sest et meil esmalt linnavürled puuduvad, kes selle seltsi parem materjal on, ja maal pere-meeste ja sulaste vahel nii hea olek praegu valitseb ja sulased nii head palka saavad, et sotsiaaldemokraatlaste mõtteid kellegile pähe ei tule, kui neid kunstlikult ei äratata. Seesugune kunstlik töö oleks aga see kõige suurem kuritegu meie maal, ... ning kõige valjum nuhtlus ei oleks seesugusele kurjategijale valju küllalt...“ („Sakala“, nr. 18, 1878.)

Seesuguseid ja sarnaseid mõtteid leiame Jakobsoni kirjutustes nii mõndagi korda. Nad ei jäta selguse poolest midagi soovida. Ja eesti hallparun oskab tänapäevgi veel seda tege-

vust hinnata, mis Jakobson enam kui poolsada aastat tagasi tema, kui teatud ühiskonnakihi huvides algatas: mitte asjata ei pannud nad alles hiljuti tema hauale mälestussamba, mitte asjata ei austa nad teda kui oma eesvõitlejat.

Mis Grenzsteinisse puutub, siis algas see oma poliitilist karjääri selle eesti rahvusliku voolu teenistuses, kes parunitega kokkulepet sobitas (J. Hurda kamp). Hiljem, venestuse ägedamal ajajärgul, muutus ka Grenzstein oma leivakanika hoidmisel ägedaks venesiajaks, kes tsaarile võrratuid kiidulaule laulis:

„Ilmuks mul ingel unes ja kannaks paremas käes meie rahva praegust riiklikku seisukorda, pahemas käes kõiki teisi valitsuse vormisid, ma suudleksin ta paremat kätt ja paluksin jumalat, et ta seda inglikätt põlvest põlve meie pea kohal hoiaks.

„Meie rahval on oma põlise raudvara kõrval ka jäädav kuldvara, ja see on tema keiser. Niikaua ja niipalju kui Tema meid kaitseb, oleme kaitstud. Tema armu vääriline olla — meie esimene püüd.“ (Grenzstein, „Eesti küsimus“, 1894.)

Oma elu viimases järgus muutus ta peale kõige muu siia- maani eesti avaliku elu tegelastest kõige ägedamaks juutide õgijaks ja oli Pariisis, kuhu ta sajandite vahetusel elama asus, truu juudivastase ajakirja „L'Action Francaise“ — kuningriiklaste häälekandja — jünger.

Kõik see on Eesti ühiskondliku arenemise pealiskaudselegi tundjale aabitsatarkus, ja ei võinud see kõik tundmata olla ka balti ajaloo professoril J. Palvadrel. Kui ta aga sellest hoolimata, pealegi kui marksist, enamlane, sellesarnast kirjutada võis, nagu ülemal lugesime, siis pidi see teadlikult sündima, ja seks võis ning pidi ainuke arusaadav põhjus olema: tahtmine enamluse ajalugu võltsida, püüdmine sotsialistlikku liikumist kodanluse kännu otsa pookida.

Kulus aastaid, oli vaja mitme- ja mitmekordseid kirjalikke ning suusõnalisi paljastusi ja enamlist arvustust, enne kui Palvadre sunnitud oli tunnistama, et ta — eksis. Kuid milles ta eksis, mis oli ta eelmises seletuses vale? Kuhu juhib meid Palvadre siis nüüd sotsiaaldemokraatia allikaid otsima? Kuidas parandab ta, kui enamlane ajaloolane, oma vigu? 22. märtsil 1932 kirjutab ta „toimetusele saadetud kirjas“ V. Vöölmanni raamatukese sabas järgmist:

„Minu kirjeldus 19. sajandi kodanlistest vooludest orienteerib lugejat valesti, kui ma Jakobsoni ja „Sakalat“, Grenzsteini ja „Olevikku“ kui väikekodanlisi voolusid vaatlen, mis 1905. a. sotsialistliku värvingu võtsid. Jakobson ja ajaleht „Sakala“ esindasid arenevat kapitalismi põllumajanduses ja seda noort rahvuslikku agraarkodanlust, kes saksa parunite feodaalsete jäänuste ja monopoolse seisukorra vastu võitleb. Töölisklassi ja sotsialistliku liikumise tekkimisega sulas see grupp ühte teise rahvusliku kodanluse grupiga, sealhulgas agraargrupiga, mis ajalehe „Postimehe“ ümber koondus ja 1905. a. kodanlis-kiriklikuks parteiks kujunes.“ (Lhk. 86.)

Mida õiendab, millist oma viga „tunnustab“ siin Palvadre oma eelmisest võltsimisest ja kuidas parandab ta tehtud viga? Meil on õigus seda küsida igalt oma vea tunnustajalt, seda enam veel enamlise partei liikmelt. Meie kuuleme ainult seda, et Jakobson oma ajalehega — põllumajanduses areneva (isegi mitte talurahva kihti ei nimeta Palvadre!) kapitalismi esindaja oli ja et see agraarrühm mingisuguse teise agraarrühmaga liitus, millest hiljem kodanlis-kiriklik partei välja kasvanud.

Seega oleks, paremal juhtumil, vast „õiendatud“ see võltsimine, et sotsialistlik liikumine Jakobsoni ringkonnast (hallparunite kihist) välja arenenud. Sellega kõrvuti jätab aga Palvadre juba siinsamas Grenzsteini küsimuse — „lahtiseks“. Milles seisib Palvadre „eksitus“ siin? Seda arvaku lugeja ise — kohvipaksult; Palvadre ei anna selleks mingit pidet.

Meie ei taha pikemalt peatuda selle „õienduse“, äärmiselt tumeda „õienduse“, faktilise külje juures, kus nii mõndagi veel arusaamatuks jääb. See on siiski vähem tähtis. Palvadre esimeses kirjutuses on aga veel teinegi külg, **põhimõtteline**, parteilisele ajaloolasele ja eriti parteiajaloolasele **põhine** külg ning küsimus, mis nimelt selles tema tõendus seisab, et „sellest (s. o. väikekodanlisest — H. P.) voolust arenes ja kasvab pikkamisi sotsialistlik suund“.

Siinemaani oleme sotsialismi õpetajatelt ikka kuulnud ja lugeanud, et sotsialistlik liikumine **proletariaadi** klassivõitlusest välja kasvab, et sotsialism **proletariaadi** klassivõitluse õpetus on. On võimata, et enamline ajaloo professor seda tõde mitte ei tunneks. Ja ometi peab Palvadre võimalikuks kirjutada, et Eestis „sotsialistlik suund“ — **väikekodanlisest** voolust välja arenes. See ei ole enam paljas faktide vassimine, see on marksismi-leninismi kõige jõledam **põhimõtteline võltsimine**.

Ja Vöölmann? See leiab Palvadre „õienduse“ täiesti korras olevat — siin pole tal Palvadrega mingeid lahkuminekuid. Järelikult kiidab ta juba algusest heaks selle põhimõttelise võltsimise, millega Palvadre Eesti proletariaadi võitluse ja enamuse ajalugu kodanluse huvides väänama hakkab.

Et see Palvadre seade mitte juhuslik viga, mitte teadmatusest või ettevaatamatusest kirjutusesse sattunud eksisamm pole, kinnitab tema teine tõendus eelmisest paarkümmend rida allpool, kus ta „1905. aastaks väljakujunenud kindlavormitelistest parteidest“ kõneledes ütleb:

„Sotsiaaldemokraatia toetus (tugenes) tööliste klassile, **talurahva enamikule ja üliõpilaskonnale**“ (lhk. 33. Minu allakriipsutatud — H. P.).

Ja lhk. 79 lisab ta nagu kinnituseks juure:

„(Sotsiaaldemokraatlik) partei muutus **massiliseks tööliste ja talurahva organisatsiooniks**.“ (Minu allakriipsutatud — H. P.)

Ja et mitte mingisugust kahtlust jätta selle kohta, **missugusest** talurahvast siin just jutt on, täiendab Palvadre seda oma seadet mõni aasta hiljem, enamlise arvustuse kiuste, kes tema leninismivastast seisukohta paljastas, muu seas järgmiselt:

„Revolutsioonikomiteede liikmeteks olid enamikus taluperemehed ja nende pojad. Kõiki neid loeti sotsiaaldemokraatliku partei liikmeteks ja **tegelikult nad olid ka seda**.“ („Proletarskaja Revoluutsija“, 1930, nr. 6, lhk. 121. Minu allakriipsutatud — H. P.)

Leninism tunnistab revolutsiooniliku sotsiaaldemokraatia, enamlastepartei, teatavasti **proletariaadi klassiparteiks**; kui Palvadre selle lahkesti lubab „tööliste ja talurahva massiliseks organisatsiooniks“ kujuneda, sealjuures taluperemehi ja nende poegi (oli isegi mõisarentnikke hulgas!) **tegelikult** sotsiaaldemokraatia partei liikmeteks lugedes, siis on ju seegi — „teooria“, kuid mitte marksism-leninism, vaid selle kõige jultunum võltsimine, rahvusdemokraatlik konderbant tööliste revolutsiooniliku võitluse ja proletariaadi klassipartei — enamluse — ajaloos.

Mäherduse määratu tähtsuse Lenin parteiliikmete vastuvõtmisele andis, kui tähtsaks ta partei koosseisu küsimuse pidas, sellest tunnistab kogu meie partei ajalugu tema algusest, kus lahkuminekud 1903. a. parteikongressil tekkisid just selles küsimuses, partei põhikirja § 1 kohta, mis alguse andis partei lõhenemiseks, enamlasteks ja vähemlasteks. Seda tunnistab Lenin,

kui ta tuhandetel kordadel meie parteid proletariaadi **klassiparteina** iseloomustab; seda kriipsutab ta alla juba 1903. a. kongressil, Martovile vastates:

„On parem et kümme töölist ennast mitte partei liikmeks ei nimeta (tõelikud töötegijad ei aja aunimesid taga!) kui et ühel lobisejal õigus ja võimalus oleks partei liige olla! See on printsip, mis mulle ümberlükkamatu paistab olevat ja mis mind sunnib Martovi vastu võitlema.“

Just tänapäev, mil ÜK(e)P oma kolmekümneaasta kestvust mälestab, tuletatakse ikka ja jälle meele partei koosseisu küsimuse tähtsust, just nüüd, mil meil partei järjekordne puhastus käsil on, teostab partei oma koosseisu ülevaatust ja sealt sissepugenud võõra olluse väljarookimist, just nüüd paistab nii teravasti silma määratu vahe leninistliku enamlastepartei organisatsiooni põhimõtte ja põhinõude („ümberlükkamatu printsipi“—Lenin) ja—Palvadre seisukoha vahel, mis kiiduväärt nähteks tunnistab, et partei—töölise ja talurahva massiliseks organisatsiooniks muutus, et ta peale tööliste veel talurahva enamikule ja üliõpilaskonnale tugenes...

Ja mis ütleb selle kohta Võõlmann, kes Palvadre raamatut käsitab? Võõlmannil ei ole selle kohta **mitte ainustki arvustavat sõna** lausuda; ta vaikib ja tunnistab ennast sellega solidaarseks (ühte nõusse) Palvadre enamlusevõltsimisega.

Sellelt seisukohalt vaadates on nüüd täiesti arusaadav, et Võõlmannil Palvadrega mingeid lahkuminekuid ei tarvitsenud olla ka eelmises põhimõttelises võltsimises, s. o. selles teoorias, et sotsialism väikekodanlusest välja kasvab, sest kui Palvadre tõendab ja Võõlmann takka kinnitab, et sotsiaaldemokraatia **töölis-talurahva** massiliseks organisatsiooniks on, miks ei või siis sotsialism väikekodanlusest välja kasvada. See on ideoloogiliselt täiesti järjekindel vaade, kuid mitte enamline, vaid—sotsiaalfaschistide vaade. Ja et see mitte tänane ega eilane vaade Palvadre ja Võõlmanni arusaamises ei ole, kinnitab see, et Palvadre juba 1920. a. **talurahva** Nõukogude Venemaal **valitsevaks klassiks** tunnistas ja Võõlmann 1917/18. a. kodanlist demokraatiat elujõulisemaks pidas kui Nõukogude võimu. ¹⁾

Ja see marksismi-leninismi kõige jämedam võltsimine tuuakse nüüd enamluse sildi all konderbandina tööliste ette; veel enam, püütakse selle konderbandiga koguni vanade enamlaste seltsi selja taha pugeses EKP-le ja Eesti proletariaadi võitlusele hoopida.

¹⁾ Vt.: *J. Anvelt*, „Meie lahkuminekud“, lhk. 123, 84 jj.

Sotsialism ja kodanlus

Kui Palvadre selkobel Sangaste hallparunid, mõisavalitsejad jne tõelikkudeks sotsiaaldemokraatideks ja sotsiaaldemokraatliku partei — tööliste ja talurahva (hallparunite) massiliseks organisatsiooniks on teinud ning Vöölmann selle ilma arvustava sõnata õigeaks tunnistanud, siis on otse loomulik, et meie nende enamliste ajaloolaste käsitustes ka teiste ühiskondlikkude jõudude hindamises ja nende vahekordade selgitamises mitte vähem jõhkrate võitsemistega kokku satume. Nii kirjutab Palvadre oma venekeelses raamatukeses (lhk. 33):

„**Kolmas** (1905-ks aastaks väljakujunenud põhipartei) oli — väikekodanline partei sotsialistliku värvinguga, ajalehe „Teatajaga“, millise partei eesotsas olid advokaadid Päts, Teemant, Strandmann, Pung, Olesk, ajakirjanikud — Pöögelmann ja teised. See grupp tugenes väikekodanlisele intelligentsile, kuid püüdis ka töölisi ja talurahvast enda järele tõmmata.“

Siin on iga sõna vassing, mõnes sõnas koguni mitu. Aetakse nagu rusikaga tuult taga: Palvadre on kuulnud, et Eestis Strandmannid, Teemandid jne oletsevad, kuid mis ja kes nad on, sellest küsib see ajaloolane vähe. Et Strandmann ja Olesk kunagi „Teataja“ ringkondagi pole kuulunud, see ei takista Palvadret ikkagi neid „Teataja“ juhtivateks jõududeks panemast; et Strandmannid, Oleskid jt. Tartus 1905. a. lõpul oma partei asutasid — milleks on balti ajaloo professoril seda vaja teada! Samati kui ta pead ei murra selle üle, missugune oli minu vahekord „Teataja“ juhtiva ringkonnaga.

Täitsa pimedusega löödud on aga see ajaloo professor, kui ta tõendab, et see „Teataja“ grupp (parteist on korraga — grupp saanud!) väikekodanlise haritiaskonna peale tugenes. Nähtavasti ei ole Palvadrel aimugi Eesti ühiskondlikust arengust, eriti eesti kodanluse arengust 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul, kus välja arenes eesti linnakodanlus, ja sedavõrd tugev linnakodanlus, et ta näit. balti saksluse kindluses, Tallinnas, käsikäes väiksearvulise vene jõuka kodanlusega, saksa kodanluse esindajad linnavalitsuse eesotsast minema kihutas ja linnavalitsuse oma kätte võttis. Ja et sinna linnavalitsuse etteotsa — eesti jõuka linnakodanluse õlul ja selle esindajatena — just sellesinatse „Teataja“ ringkonna mehed läksid: Päts, Teemant, Pung, Karlson, Lender jt. Tallinna jõukas eesti linnakodanlus aga on — ja seda ehk taipab ka prof. Palvadre — ühiskondlikult siiski midagi teist kui „väikekodanline intelligents“.

See „Teataja“ on eriti Vöölmanni tähelpanu osaliseks saanud: Vöölmann keerab ikka ja jälle oma arutustes „Teataja“ juure tagasi, kusjuures ikka ja alati püütakse „Teatajast“ silmust kerida, millega saaks EKP vastutavaid tegelasi — kui mitte just kodanlasteks, siis vähemalt vähemlasteks tembeldada. Palvadre, nagu nägime, seadis mind 1905. a. koguni selle ringkonna juhtivale kohale!

Vöölmann oma raamatukeses loeb sm. Anveldile vähemliks surmasüüks, et see EKP ajalookomisjoni toimetusel ilmunud raamatus „1905. a. Eestis“, lhk. 50, juiges kirjutada:

„Kuni 1905. aastani oli „Teataja“ teatud mõltes edasitungiva talurahva ja ka muu töörahva eelväe avalikuks häälekandjaks; nüüd (s. o. 1905. a. — H. P.) longib ta abilt nende hulkade sabas...“

Kuidas seda mõista? Kodanline leht — töörahva häälekandja — kas ei ole siin tõesti vähemlusega tegemist?

Omaval ajal kirjutas Lenin:

„Järelikult on igal kodanlisel demokraadil „vähemalt mõnesugunegi õigus rahva nimel välja astuda“ (sest iga kodanline demokraat kaitseb, niikaua kui ta demokraat on, ühte või teist demokraatlikku nõudmist), kuid samal ajal ei ole mitte ühelgi kodanlisel demokraadil õigust terve liini ulatuses rahva nimel välja astuda (sest et ükski kodanline demokraat praegusel ajalsuuteline ei ole demokraatismi otsustavalt lõpuni viima). Is. Struvel on õigus rahva nimel välja astuda, kuivõrd „Osvoboshdenije“ isevalitsuse vastu võitleb. Is. Struvel ei ole mingit õigust rahva nimel välja astuda, kuivõrd „Osvoboshdenije“ keerleb ja väänleb („viljajet i vertitsja“)... (Venek. teostekogu VII k., lhk. 12.)

Ainult selles „teatud mõttes“ ja ei milleski muus, kui selles, milles Lenin ütleb Struvel õiguse olevat rahva nimel välja astuda, tuleb ja saab mõista ka seda rahva nimel väljaastumist (häälekandmist), millest sm. Anvelt „Teataja“ kohta Eestis enne 1905. a. ja 1905. a. kõneleb. Kes sm. Anveldi analüüsi „Teataja“ ringkonna kohta nimetatud kohal vaevaks võtab läbi lugeda — ja see on laialdane küllalt —, sel ei jää öeldu kohta vähematki kahtlust. Kui Vöölmann sellest kodanluse poolikusest ja kahepaiksusest kodanlise revolutsiooni eel ei suuda või ei taha aru saada, see asja oluliselt ei muuda.

Kuid meid huvitab siin teine asi. EKP ajalookomisjoni töödes on „Teataja“ ringkonda iseloomustatud kui eesti linnakodanluse esindajat radikaalkodanlist rühma, mille häälekandja „Teataja“ oli. Kuna Tallinnas töölistel oma ajalehte ei olnud (ei olnud eesti töölistel seda ka mujal — kõnesoleval ajajärgul) ja suur osa töölisi „Teatajat“ luges, siis kasutas VSDTP Tallinna komitee seda lehte mõnikord selleks, et sealt kaudu oma teadaandeid laiematele hulkadele teatavaks teha. Mingist parteilisest ega revolutsioonilikust juhtimisest „Teataja“ poolt, samati kui „Teat.“ ja tema ringkonna sotsialistlikust iseloomust ei ole seal juttu olnud ega olla võinud. Ei ole ei Palvadrel ega Vöölmanni selle kohta ka näiteid tuua. Kuid siiski ei leia Vöölmann küllalt sõnu, et EKP ajalookomisjoni tegelasi just „Teataja“ küsimuses kõige kõredamalt hukka mõista, neid vähemlasteks tembeldades. Ta ei näe ega kuule aga, kui Jakob Palvadre oma raamatus kirjutab:

„Kodanlus, kes oma alluva seisukorraga rahul ei ole, tõmbab võitlusesse parunite ja feodalismi jäänuste vastu kõik rahulolematud ja revolutsioonilikud ollused“... „1904. aastal... kerkivad esile uued poliitilised kodanlised kujud, nagu Teemant, Pung, Poska, Päts, Strandmann ja teised. Olles revolutsionäärid võitluses feodalismi jäänuste vastu...“ jne. (Lhk. 29.)

Ja edasi:

„Tallinnas oli revolutsioonilikkude jõudude häälekandjaks radikaalkodanline ajaleht „Teataja“ (lhk. 47). Või — „Peaaegu ainukesteks juhtideks (rukovodiiteli) parteilastele külas olid pahempoolse voolu lehed nagu „Uudised“ ja „Teataja“... 1).

1) Palvadre iseloomustab oma raamatus „Uudiseid“ kogu aja — sotsiaaldemokraatlikuks leheks ja s.-d. partei häälekandjaks. Siin seatakse ta „Teatajaga“ kõrvuti ühele pulgale, kui „pahempoolse voolu“ leht. Mida nüüd järeldada? Kas seda, et „Uudised“ olid ainult „pahempoolse voolu“, mitte aga sots.-dem. häälekandja, või et... ka „Teataja“ oli sots.-dem. leht?

Huvitav on Palvadre eeltoodud tsitaatidele kõrvale seada seda, mis ta venekeelses ajakirjas „Proletarskaja Revoluutsija“, nr. 6, 1930, lhk. 112 kirjutab:

„Talurahvas oli järjekindlamalt revolutsioonilik kui käremeelne kodanlus, ja see ei käi üksi mitte sulaste ja kehvikute kohta, vaid ka keskmikkude ja hallparunite kohta. Need olid (s.o. hallparunid! — H. P.) talurahva revolutsioonilikkude komiteede liikmeteks, tunnistasid endid sotsiaaldemokraatideks, relvastusid ja võitlesid mõisnikkude karistuse-salkadega.“

Siin on iga sõna — pärl leninismi kontrrevolutsioonilikus võltsimises. Mitte ainult see, et Palvadre kord kodanlasi revolutsioonijuhhtideks tunnistas, tei-

J. Palvadre ei tõenda siin vähem ega rohkem, kui et — „kodanlus“, s.o. needsamad Pätsid, Pungad jt., „kõik rahulolematud ja revolutsioonilikud ollused... võitlusesse tõmbab“, et nende häälekandja — samane „Teataja“ — ilma igasuguse piiramiseta nende revolutsioonilikkude olluste häälekandjaks ja koguni parteilastele külas „peaegu ainukeseks juhiks“ on. Lühidalt — revolutsiooniliikumise juhtimine Eestis on, Palvadre järele, peaegu täielikult — „Teataja“ ringkonna käes — nagu seda ka... sandarmite aruannetes vahetevahel... saksa kodanluse informatsiooni põhjal tõendatakse.

Ja mis ütleb Võõlmann kõige selle kohta? — **Mitte ainustki arvustavat sõna!** Kui sm. Anvelt liberaalset kodanlust ta kahepaiksuses, nahksuses, poolikuses paljastab, siis karjub Võõlmann... vähemlusest; kui aga Palvadre samase kodanluse revolutsiooni juhiks Eestis teeb, siis — ei ole selles Võõlmannil temaga mingeid lahkuminekuid. On see enamline arvustus ja leninlik analüüs 1905. a. kohta, nagu Võõlmann kiitleb? Ei, see on **maoli rühmamine eesti kodanluse ees**, millega EKP juhtivatele tegelastele tahetakse hoopiski anda! Kui see hoopiski aga üldse kedagi tabab, siis just tema enda mõttevenda Jakob Palvadret ja pealegi otse lagipaika, kuna aga Võõlmann ennast Palvadrega solidaarseks tunnistab, siis — käib see hoopiski samati ka Võõlmanni enese pihta, kes samati nagu Palvadregi kõigest jõust eesti kodanluse paljastamise eest eemale püüab hoida, et aga — EKP tegelastele pori pilduda, neid kahtlustada.

Kõige pöörasema sõgesiku tantsimiseni läheb aga Võõlmann oma püüdes EKP tegelasi mustata seega, kui ta kõneleb, et „Teataja“ toimetusest olevat pingutatud katseid tehtud „Teatajat“ VSDTP Tallinna komitee häälekandjaks teha, mis sellega lõppenud, et Päts Tallinna komiteele ette pannud ühte „nurgakest“ tema lehest kasutada (lhk. 45).

Siin on iga väide vastuolus teisega ja veel enam — tõsiasjadega, mis otse pea peale on pööratud. Nähtavasti on Võõlmann oma „tarkuse“ ammutanud M. Laiuse suust, kes seletab, et kok-

nekord — hallparuneid neist veelgi revolutsioonilikumateks püüab teha, vaid eriti huvitav ja iseloomustav on see järjekindel püüe, millega Palvadre eesti hallparuneid — tõelisteks sotsiaaldemokraatideks ja revolutsionäärideks tahab tõsta, neile 1905. a. revolutsioonivõitluses juhtivat kohta anda — mille vastu Võõlmannil jällegi ainustki arvustavat sõna ei ole ütelda! Ja seda läilata rõõmamist veriste hallparunite ees, kes juba 1905. a. suvel pastorite juhtimisel mõisnikkude kaitseväge sid organiseerisid ning detsembris karistusesalkade veretööde üle rõõmustasid, nimetatakse enamlikeks ajalooks!!

kulepe VSDTP Tallinna komitee ja Pätsi vahel sellega lõppenud, et Päts oma lehe (Teataja) iganädalast pisikest lisa-lehte kasutamiseks lubanud.

Oma visas ihas eesti kodanluse ees roomata püüavad need ajalookangelased palju kodanlikumad olla kui — kodanlus ise. Vähemalt ei karda eesti kodanlus ise avalikult tunnistada, et Tallinna komitee ja Tallinna revolutsioonilikud töölised **Pätsi sundisid lehte** sotsiaaldemokraatide kätte andma. Nii kirjutatakse näiteks Eesti biograafilises leksikonis (III) K. Pätsi eluloos:

„Päts pidilõpuks nende (H. Pöögelmanni ja M. Martna — H. P.) ja Tallinna tööliste survele nõusoleku avaldama selleks, et „Teataja“ toimetamine edaspidi sünniks sotsiaaldemokraatlikus vaimus.“

Juba see tunnustus ei jäta mingit kahtlust esiteks selle kohta, et Tallinna töölised Pätsilt lehte oma kätte nõudsid, teiseks, et tegemist oli **lehega**, aga mitte mõne „nurgakesega“.

Edasi kirjutatakse minu eluloos (E. B. L., III):

„Sotsiaaldemokraatliku partei Tallinna komitee survele avaldas „Teataja“ väljaandja K. Päts isegi nõusoleku „Teataja“ muuta sotsiaaldemokraatlikuks päevaleheks.“¹⁾

Et see surve mitte ainult biograafilise leksikoni ajusünnitus ei olnud, kinnitab üks „Teataja“ toleaeegse toimetuse liikmeid J. Pehap oma mälestustes (H. Kruus, „Punased aastad“, I, lhk. 29):

„Ärevusepäevil püüdsid mõned töölised mõjustada lehe sisu. Paaril korral tungiti toimetusse ja öeldi, kui veel lehes avaldatavat neid või teisi kirjutusi, siis tarvitavat vägivaldada...“

Ei ole muidugi tarvis pikemalt seletada, et need „mõned töölised“ — vabrikute organiseeritud esindajad olid.

Miks Laiused ja Võõlmannid nende kodanlaste endi poolt tunnustatud tõsiasjade ees kõige väega püüavad Tallinna organiseeritud proletariaadi ja ta eelväe juhtiva asutuse, Tallinna komitee, jõudu nii nigelaks kujutada, et neile „Teatajast“ ainult „nurgake“ või lisa-lipakas kasutada lubati, sel on ja võib olla ainult üks mõte: näidata, et Tallinna proletariaat oli nõrk, kodanlus aga tugev. Siit on arusaadav ka see jõhker võltsimine ja tõsiasjade pea peale pööramine, nagu oleks Päts oma lehte — Tallinna komitee häälekandjaks toppinud. Muidugi oleks Päts heameelega ka töölisi oma järel vedada tahtnud, kuid Tallinna

¹⁾ Pikemalt selle kohta vaata: H. Kruus, „Grundriss der geschichte des estnischen Volkes“, Tartu 1932, lhk. 187.

komitee oli ikkagi — sotsiaaldemokraatlik asutus, Päts aga valmistas ennast Eestimaalt — riiginõukogusse (mitte Duumasse, vaid „lordide-kotta“) minekule, ja ta sai väga hästi aru, kui vähe side sotsiaaldemokraatiaga teda sinna soovitas.

Mis eriti Pätsi mõjutamiseks ja Tallinna komitee otsuse täideviimisesse — „Teataja“ „ülevõtmise“ asjus — puutub, siis oli Martnal ja minul siin väike osa täita — toimetuse agiteerimine, mille tagajärjeks oli vastav ultimaatum toimetuse poolt. Päts muidugi vihastas ja sähvas: Kas nälgunud külakoolmeistreid vähe on, kellega lehte võib toimetada! Seda nõudmist kartis Päts vähem, kuid ta vihatujus väljapahvatud vaade toimetuse liikmetele näitab muu seas seda, kui vähe arusaamist ja seisukorra tundmist on Vöölmannel ja Palvadretel, kui nad mind — tolkorral ajutist toimetuse liiget — „Teataja“ ringkonna juhtivate isikute ritta seavad. Mis Pätsi vastupaneku murdis, oli Tallinna komitee juhtiva tegelase A. Kesküla ilmumine toimetusse paari „Dviigateli“ tööliste saatel, kellele „ülevõtmine“ Tallinna komitee poolt oli ülesandeks tehtud. See tõsiasi lööb jalad alt ka teisel Vöölmanni võltsimisel, nagu oleksid kogu seda „sahkerdamist“ Tallinna komitee ja „Teataja“ vahel — **vähemlased** ajanud, ja nimelt Pätsiga kokkuleppe teel. Kesküla kohta aga kirjutab Palvadregi — ja Vöölmann ei leia siin tarvis olevat vastu vaielda, — et Kesküla enamlane olnud. Enamlasena ja enamluse lipu all ta seekord Tallinna komiteed iga tahes juhtis, ja mingist vähemiaste lehmakaubast ei saa siin juttugi olla.

Pikemalt vististi ei ole tarvis selle küsimuse juures peatada. Ainult paari piasja sellest reast tuleb veel puudutada. Vöölmann arvab — nähtavasti mingisugusel põhjusel — vaja olevat alla kriipsutada, et „Teataja“ „eriti aga mitte enne 1905. a.“ proletariaadi häälekandja sarnanegi ei võinud olla. Mispärast ja milleks see „eriti enne 1905. a.“? Kas 1905. a. asi sellepolest parem oli? Või ehk peetakse siin mõnda ajajärku koguni hiljemast ajast silmas, näit. 1910. aastast peale, mil paindlane August Kastru „Teataja“ kaudu tööliste pennisid Pätsi kaukasse müttas? Vast ehk ei olnud Päts **siis** mitte enam nii „arhikodanlane“ (?!) kui „eriti enne 1905. a.“?

Teiseks, kuidas klapiß see Vöölmanni „arhikodanlane“ hinnang kokku „sotsialistliku värvinguga“, revolutsioonilikkusega jne, millest Palvadre kõneleb? Kuidas tuleb mõista seda väidet, et Vöölmanni ja Palvadre vahel siin mingeid lahkuminekuid ei ole?

Ja viimaks — miks ei oleks radikaalkodanlane Päts **sunnit** all võinud sots.-dem. lehe väljaandjaks olla (pealegi kui see talle rahaliselt mingit kahju ei ähvardanud — vähemalt esitsa), kui seda 1906. a. **vabatahtlikult, oma raha ohverdades**, Peterburis võisid olla niisugused purutagurlased, nagu Karl Hellat jt., kes „Kiirt“ välja andsid, mis nii Palvadre kui Vöölmanni tunnustuse järele — enamline ajaleht olevat olnud? Misugused on lõpuks need mõõdupuud, need hindamisnormid, mille järele Vöölmannid ja Palvadred oma — vastukäivaid järeldusi teevad? Kas ei jää ka siin ikka kõigest järele — püüd EKP tegelasi määrida, määrida, määrida?!

Enamlus ja vähemlus

Missugune oli siis seisukord parteiliselt Eestis 1905-ks aastaks ja 1905. aastal?

Olgugi, et Vöölmann oma hilisemas raamatukeses ennast Palvadre varemalt ilmunud raamatuga solidaarseks kuulutab, leiame just selles küsimuses, mis 1905. a. revolutsiooniliikumise üks põhiküsimusi on, kõige keerulisemaid hüppeid ja vastuolusid niihästi kumbagi mõttevenna juures eraldi kui nende kahe vahel kokku. Nii kuulutab Vöölmann oma raamatukeses **eesotsas** silmapaistval kohal ja viisil:

enamlaste partei asutati Tallinnas juulipäevadel 1902.

Just tänapäev, mil Üleliiduline Kommunistlik (enamlaste) partei oma 30-aasta kestvust mälestab, kus kõik ajalehed ning ajakirjad sel puhul Lenini, Stalini jt. väljendusi kordavad, mis ühelmeel kinnitavad, et enamline partei oma alguse sai alles 1903. a. — tänapäev oleks veel asjata töö pikemalt tõendama hakata, et Vöölmann enamlaste partei loomisega Tallinnas juba 1902. a., — pehmelt öelda — üleaisa on lõõnud. Et siiski lugejale enamlise partei looja, V. I. Lenini, seisukohta selles küsimuses vastu seada, toome ühegi väljavõtte tema töödest. Oma raamatukeses „Pahempoolsuse lastehaigus kommunismis“ kirjutab Lenin:

„Enamlus kui poliitilise mõtte vool ja partei on olemas 1903. aastast saadik... Enamlus tekkis 1903. a. marksismi teooria kõige kindlamal aluspõhjal...“

Et Vöölmannil seegi enamlise ajaloo jäme võltsimine mitte juhuslikult pole sündinud, paistab torkavalt silma sellest, et ta nimetatud sündmusest otse „suure numbri“ teeb. Milleks? Mis ajab Vöölmanni Tallinnas enamlist parteid **aasta varem** looma,

kui see Lenini juhatusel ja eestvõttel VSDTP 2. kongressi sündis? On see lihtne kergatslik ettejooksmine, et, vaadake kus Tallinna töölised sellal juba olid!

Lenin kirjutas omal ajal:

„Andke meile revolutsionaaride organisatsioon, — meie põõrame (perevernjom) Venemaa uperkuuti.“

Keda või mida läheb uperkuuti lööma V. Võõlmann, kui ta Tallinnas enamlaste partei enneaegu välja kuulutab? Kas õige tänapäevast fashistlikku Eestit? Vaevalt küll. Eesti timukalik kodanluis poleks V. Võõlmanni näopilti oma peaiinna raekotta aupaigale üles seadnud, kui tal Võõlmannilt uperkuuti löömist oleks karta olnud; ja Teemandi taolised jõhkramaist jõhkramad töolistetimukad ei kiidaks ega seaks Võõlmanni eeskujuks — mäherdune kommunist peab olema... eesti fashistide soovi mööda. Võõlmanni raamatukesest käib algusest lõpuni punase niidina läbi põhijoon, tema kirjutuse selgroog ja mõte: Eestimaa proletariaat **võiks** võita, kui — saaks uperkuuti lüüa ta praegune juhtiv keskkoh! Mida laksuvamalt laulab Võõlmann kiitust EKP-le, seda vängemalt virutab ta jalahooppe EKP aktiivile. Ja selleks peab kaasa aitama see enamliste partei loominegi Tallinnas niidelda enne enamliste partei olemasolekut...

Kui Võõlmann seega juba oma raamatukeses sissejuhatuses igasuguse usalduse ajalooliku tõe asjus kaotab, ja küsimus proletaarsete partei kohta lahtiseks jääb, siis — ehk annab usaldusväärsema vastuse oma raamatus J. Palvadre? See kirjutab (lhk. 32) kokkuvõttes:

„1905-ks aastaks olid... juba kindla kuju võtnud ja välja kujunenud kolm põhiparteid — voolu: (neist)

Teine — sotsiaaldemokraatlik töolistepartei ajalehega „Uudised“ ja toimetajaga Speek ning sotsiaaldemokraatlikude tegelastega: Martna, Vilde, Ast, Rei — vähemlased; Ruga (surnud), Kesküla, Janson, Grosmann jt. — enamlasted... Ta tegevuse keskkohaks olid Tallinn ja Tartu.“

Nii siis on Palvadre järele 1905-ks aastaks sotsiaaldemokraatlik töolistepartei Eestis ikkagi olemas, kuigi meie peale ta „õitenduste“ enam ei tea, kust see tekkis: parteil on isegi oma ajaleht ja sel — toimetaja: „Uudised“ ja Peeter Speek. Meie kriipsutame lugejale eriti alla, et Palvadre seletuse järele sotsiaaldemokraatlikuks töolisteparteiks Eestis nimelt just seda organisatsiooni tuleb pidada, mis „Uudiste“ ja P. Speegi ümber Tartus oli kujunenud. Sedasama kinnitab Palvadre ka teisel (lhk. 36). 1905. aastal oli:

„Sotsiaaldemokraatlik partei, häälekandja „Uudised“, mis ilmus Tartus P. Speegi toimetusel. Tema ümber koondus siis enamik tolleaegseid sotsiaaldemokraate, nagu Ast, Sternbeck, Kesküla, Rei ja teised.“

Järelikult — Palvadre muud sotsiaaldemokraatlikku parteid Eestis ei tunne, kui seda, mis Tartus „Uudiste“ ja P. Speegi ümber oli koondunud. Kuna aga see organisatsioon, mis P. Speegi eestvõttel oli asutatud ja mille häälekandja „Uudised“, oli, **Eesti sotsiaaldemokraatia** nime kandis, siis tähendab, et Palvadre 1905. a. sotsiaaldemokraatliku töölistepartei all Eestis — Speegi Eesti sotsiaaldemokraatiat (nõndanim. föderaliste) tunneb ja mõistab.

Mis partei see Eesti sotsiaaldemokraatia oli, selle juure tuleme edaspidi pikemalt tagasi, siin kriipsutame vaid seda alla, et Palvadrel eestkätt silmas on Eesti sotsiaaldemokraatia, kui ta sotsiaaldemokraatlikust töölisteparteist Eestis räägib.

Nagu kord ja kohus, oli ka selles sots. dem. parteis nii vähemlasi kui enamlasi. Palvadre kirjutab edasi:

„See grupp (parteist on korraga — grupp saanud! — H. P.) ei olnud aga ühtne, sest et osa sotsiaaldemokraate truuks jäi VSDTP-le (Venemaa Sots. Dem. Töölisteparteile! — H.P.), tema enamlasele osale; teine osa aga, eesotsas toimetaja Speegiga, lõi „Bundi“ sarnase sotsiaaldemokraatliku föderalistliku partei. Kuid ikkagi mängis sotsiaaldemokraatlik partei määratusuurt osa 1905. a. revolutsioonis. Tema hüüdsõnade ja juhtimise all sündis kogu võitlus, kuivõrd sellal üldse organiseeritud juhtimisest võib juttu olla. Partei oli ise alles loomisel (skolatschivalsjä).“

Püüame sellest tiritammitamisest mõnda organisatsioonilist sihtjoont kinni püüda, et oma küsimusele, mis algul üles seadsime, pisutki ligemale jõuda.

Mida siin kuuleme? Esiteks: sellest sotsiaaldemokraatlikust töölisteparteist, mis „Uudiste“ ja Speegi ümber oli kogunenud, lahkus — Speek ise ühes oma „Uudistega“ ja lõi „Bundi“ taolise uue organisatsiooni. Teised — jäid VSDTP-sse kui **enamlased**. Siis aga pahvatakse korraga uuesti: Aga sots.-dem. partei mängis ikkagi suurt osa. Missugusest sots.-dem. parteist siin nüüd jutt on? Kas sellest, millest eespool jutt oli, s. o. sots.-dem. parteist, mis Speegi ümber oli kujunenud, või — sellest enamlaste osast, mis VSDTP-sse järele jäi? Ja edasi: kogu võitlus olevat sündinud sots.-dem. partei hüüdsõnade ja juhti-

mise all, partei olevat määratusuurt osa mänginud, aga — ta ise olevat alles sündimas olnud — Palvadrel sõnasõnalt: teda alles klopsiti kokku („skolatschivalsjä“). Kuidas sellest nüüd aru saada? Ja kuidas kujutada endale ette, et partei määratusuurt osa sai mängida, kogu revolutsioonivõitlust juhtida, kui ta ise alles mähkmes oli? Või kuidas klapi see kõik kokku Võõlmanni tõendusega, et enamline partei juba 1902. a. Tallinnas olevat asutatud, et ta järgmistel aastatel kiiresti kasvanud ja oma organisatsioonide võrgu üle maa laiali laotanud? Kuidas klapi see kokku Palvadre tõendusega, nagu oleks keskkohat ajalehe ning toimetusega siiski — Tartus oinud, ja pealegi selle „bundisti“ Speegi ümber? Tõsi küll, Võõlmann ütleb, et Speegi parteil midagi ühist pole olnud Bundiga — aga mine tea nüüd, kumbat venda uskuda, kas Palvadret või Võõlmanni?

Meie näeme, et mida enam materjali, seda segasemaks aetakse pilt. Seda rohkem tekib arusaamatusi. Ja iga uus rida toob neid juure. Nii kinnitab Palvadre edasi, et Tartus „käis tüli föderalistide-vähemlaste ja tsentralistide-enamlaste vahel“. Tähendab — VSDTP organisatsioon oli peale Speegi kamba lahukumist — enamline. Ainult klambrites lisab Palvadre nagu möödamminnes juure: mitte kõik tsentristid ei olnud järjekindlad enamlased.

Mida kõnelevad aga faktid? Tüli VSDTP „tsentralistide“ ja Speegi kamba Eesti sotsiaaldemokraatia vahel pidasid VSDTP poolt Tartus just — **vähemlased**: Rei, K. Ast, A. Ostra, Ani, jt. Tartu organisatsioonis, kus lõhenemine tuli, jäid VSDTP letruuks just **vähemlased**. Need enamlised tegelased, keda Palvadre üles loeb: Kesküla, Janson, Schüts, Kuppar, Grosman jt., olid erandita — Tallinnas. Nii siis ka siin — võltsimine ja tõsiasjade vassimine igas reas.

Meie ei jaksa siin kõiki uperkuuti löödud tõsiasju tagasi jalule seada, kuid mõnda neist tuleb siiski korraldada, kuivõrd meie neid veel edaspidigi kohtame. Nii tuleb kõigepealt alla kriipsutada, et K. Ruga, keda Palvadre enamlaseks ja koguni „üheks VSDTP põhjapanijaks ning juhiks Eestis“ ülistab, tõeliselt mitte enamlane ei olnud, vaid — föderalist, rahvusline sotsialist ja üks selle partei (Eesti sotsiaaldem.-partei) asutajaid (esimene selle partei organiseeriv kolmik seisis koos kolmest liikmest: P. Speek, Gotlieb Ast ja Karl Ruga). Al. Kesküla, keda Palvadre Tartu enamlise tegeliseks nimetab, tegutses juba 1905. aasta kevadest Tallinnas, oli juba enne vangilangemist (1905. a. juulikuul) Tallinna komitee juhtiv tegelane ja võttis selle juhti-

mise jalamaid oma kätte jälle peale vangist vabanemist (15. okt.). Mihkel Martna pooldas vähemalt 1905. a. sügisest saadik — varemra aja kohta ei ole mul andmeid — enamlust, arvustas teravasti nii vähemlasi kui eesti sotsiaaldemokraate, neid juba siis Jakobsoni rahvusepoliitika lipu ülestõstjateks iseloomustades; tegutses 1906/7. a. Peterburis enamlise lehe „Kiire“ juures, ja toetas 1907. a. kevadtalvel Terijõe konverentsil, millest ta külalisena osa võttis, enamlaste seisukohti ja võitlust vähemlaste vastu.

Eriti segaseks jääb meil Palvadre järele pilt Tallinna organisatsioonist, mis Vöölmanni järele juba 1902. a. enamlise parteina oli loodud. Palvadre kirjutisest loeme muu seas:

„Sotsiaaldemokraatliku partei töö kohta on vaja tähendada, et 1905. a. vähemline grupp üsna tugev oli. Ta eesotsas seisid Tallinnas Rei ja Martna, Tartus föderalist Speak. Oli tegelasi ka enamlastel, nagu Aleksander Kesküla Tartus, töölised Kuningas, Hans Grosmann, Nikolai Janson, Kirik, Schütz, Kuppar jt. Tallinnas ei tulnud võitlus enamlaste ja vähemlaste vahel nii teravalt nähtavale kui Tartus...“

Siin ei ole küll otsekohe öeldud, kes seisukorra peremehed olid, kas enamlased või vähemlased, kuid et vähemlaste grupp „üsna tugev oli“, et enamlastest ainult „tegelasi“ nimetatakse ja et lõpuks võitlus enamlaste ja vähemlaste vahel kuigi terav ei olnud, — kõigest sellest paistab, et just enamline pool parteiorganisatsioonis nõrgem oli. Ja sedagi üsna uduselt.

Vöölmann, selle vastu, astub just selles küsimuses õige kategooriliselt ja täpselt välja. Ta kirjutab (lhk. 46 jj.):

„Tõepoolest võib aga VSDTP Tallinna organisatsiooni ja Tallinna tööliste revolutsioonilikke hulkasid enamliseks kantsiks nimetada ainult kuni partei rüüstamiseni juulikuul (1905), kui Reid veel Tallinnas ei olnud. Pärast rüüstamist haaras uus vähemline Tallinna komitee, Reiga eesotsas, Tallinna organisatsiooni juhtimise oma kätte ja võitis organisatsiooni enamiku usalduse, iseäranis ta poolavaliku kasvu ajajärgul“ (s. o. pärast oktoobripäevi — H. P.).

Siin ei paista selgus esimese pilgu järel enam midagi soovida jätvat: oli enamluse kants, kuid tulid sissekukkumised, enamlised tegelased vangistati, sõitis ilmatuvägev August Rei Tartust ja — enamline Tallinn oli mokas.

Kuid — vaatame tõsiasju lähemalt. Tallinna sissekukkumised olid juuli keskel. Jalamaid võeti vabrikutes ümbervalimised käsile ja loodi uus Tallinna komitee — igatahes enne veel, kui

vägev Rei sinna jõudis. Sest vähemlaste nõupidamine Tartus, kus otsustati Rei Tallinna saata, oli alles 16. augustil, s. o. terve kuu pärast Tallinna kinnivõtmisi. Tallinna organisatsiooni enamlised tegelased vabanesid aga vangist juba 15. okt. Nii sai A. Rei vähemline valitsus Tallinnas kesta ainult — vähem kui kaks kuud. Mäherdune võim ja vägi pidi küll sel Reil ja paaril-kolmel tema kaaslasel olema, et nad selle lühikese ajaga Tallinna „enamlise kantsi“ — nagu Vöölmann ise nimetab, — mille peale vähemlaste hammas kauemat aega ei hakanud, tühaks tegid!

Ja edasi — Tallinnas ei sattunud ju mitte ammugi kõik enamlised tegelased politsei kätte, osa neist jäi võitluseplatsile edasi. Ja **Vöölmann ise** peab tunnistama, et nad seal **hea eduga** tegutsesid. Mis jutustab Vöölmann Tallinna liikumisest just sellest ajajärgust, kus see vähemline mõiraja lõukoer. Rei olevat enamlise kantsi maha kiskunud? Ta jutustab, et suve esimesel poolel tööliste mitmetuhandelised koosolekud metsas veel nõrgalt poliitilised olnud. Kuid **juulil lõpul** oli 20-tuhandeline koosolek Nõmme metsas, kus

„tundub kõrgendatud revolutsioonilik meeleolu kõige laiemates hulkades valitsuse ja tema agentide vastu. Astub välja mitu kõnelejat hüüdsõnadega, et vaja on tööliste ja talurahva revolutsioonilis-demokraatliku diktatuuri eest võidelda. Tööliste mass tervitab neid hüüdsõnu ja võtab otsuse vastu sotsiaaldemokraatliku partei lipu all selleks võitluseks organiseeruda“ (lhk. 29).

See oli juba kaks nädalat peale sissekukkumisi ja vangistusi; kuid nähtavasti on Tallinna organisatsiooni ja töölistehulkade juhtimine endiselt veel enamlistes kätes, nähtavasti valitseb partei tegevuses veel kindlasti enamline joon — seda ei saa Vöölmann isegi salata. Ja edasi jutustab ta:

„Nii ühest streigist teisele, sagedatel koosolekutel ning miitingutel, poletariaadi eesrinna osa alalises võitluses arenevad sündmused, kuni oktoobripäevadeni. **Hiiglasammudega kasvab tööliste teadvus, klassivõitlus ja töölistehulkade revolutsioonilikkus.**“ (Lhk. 29. — Minu allakriipsutatud — H. P.)

Need pidid tõesti imelikud — „vähemlased“ olema, kes töölistehulki selkombel „hiiglasammudel“ teadvusele ja revolutsioonilikule võitlusele viisid! Kas säherdune oligi see Rei — vähemlus? Vöölmann lööb siin ise enda tõenduse, nagu oleks Tallinna parteiorganisatsioon suve teisel poolel (peale juulikuu vangistusi)

vähemlaste lõja otsa sattunud, täie hooga jalust maha. Sest kõik see, mis ta ise Tallinna organisatsiooni mõjust tööliste-hulkade revolutsioonilikus kasvatamises jutustab, on taeva kaugusel sellest nahksusest, mida me vähemluse poliitikas tunneme, olgugi, et vähemlased seda 1905. a. revolutsioonivõitluse tõususe väga revolutsioonilikkude kõlksude taha varjata püüdsid. Tallinna proletariaat ei jäänud Rahumäe miitingul 24. juulil antud võitlusetootustes mitte ainult sõnade juure; ta hakkab ennast tõeliselt ja tegelikult võitlusele ette valmistama, ja — oktoobripäeval oli ta juba niikaugel et — veel enne kui ta vangistatud juhid Toompealt trellide tagant vabanesid — omale väevõimuga sõjariistu hakkab nõutama (kahe sõjariistademagasiini tühjendamine 14. oktoobril).

Meie ei taha seega sugugi ütelda, nagu poleks vähemlased oma küüsi Tallinna organisatsiooni järele sirutanud, nagu poleks neil korda läinud siia üldse sisse pugeda, siin üldse mitte omale poolehoidjaid võita jne. See poleks vähem võltsimine kui see, mida praegu Vöölmanni kirjutisest paljastasime. Päävadre tabab igatahes väga kaugele märgist, müttab täiesti asjatundmatult „nagu võõras Jeruusalemmas“ ringi, kui ta tõendab, et võitlus enamluse ja vähemluse vahel Tallinnas ei oleval kuigi silmapaistev olnud — igatahes mitte nii terav kui Tartus. Mis viimasesse puutub, siis näitasime juba, et Tartus mitte enamlased ja vähemlased ei võidelnud — kuivõrd seal enamlast üldse õige vähe leidis, vaid vähemlased-„autonomistid“ ja föderalistid. Tõeliselt oli vähemlaste propagandistide Tallinna tulek 1905. a. suvel otse kavakindel tormijooks enamlasele kantsile. Juba 20. juunil leitakse Riias tabatud vähemlase Krupennikovi juurest kiri, milles Tallinna seisukorda kirjeldatakse ja ette pannakse vähemlasi Tallinna saata, sest enamlased olevat Tallinna niiõelda oma linnaks valinud, mida mitte ei võivat sündida lasta. (Sandarmeeria arhiivist; vt. „Kaja“, nr. 255, 1930. a.)

Aga esiteks oli neil raske enamlises organisatsioonis avalikult oma kodanluse sabas sõrkimise poliitikaga ja taktikaga esineda; sellepärast tegid nad, nagu sm. Anvelt öieü tähendab, väga ja väga „veriseid sõnu“. 1906. a. sügisel oli juhtum, kus Tallinna komitee Reile „Sotsiaaldemokraadis“ kirjutamisel just tema veriste kõlksude vastu rauad suhu ajas. Kui aga küsimus revolutsiooni mõne põhipunkti juures tuli risti selgesti ja otsekohe üles seada, ja vähemlased seal tahtsid oma seisukohti läbi viia, siis oli tööliste enamline organisatsioon valvel küllalt, et niisugust konderbanti mitte lubada. Ja kui Vöölmann Tallinna organisatsiooni elu vähe tunneb, siis oleks ometi mõni sellest.

rühmast, keda ta oma raamatus kaasvõitlejateks püüab tõmmata, pidanud teadma, kuidas „Dviigateli“ enamlised töölised selle vähemlise „mõiraja lõukoeraga“ ümber käisid, kes, Vöölmanni tõenduse järele, üks-kaks-kolm olevat Tallinna organisatsiooni usalduse võitnud ja enamlased rappa kihutanud. Rei tuli vabrikusse aruannet tegema. Ei pääsenud mööda muidugi ka sõjariistus ülestõusu küsimusest. Reikene püüdis ringiratast kerides töölistele oma vähemlist eitavat seisukohta vastuvõetavaks seletada, kuid „Dviigateli“ enamlised töölised surusid Rei sedavõrd valusasti oma rakkus rusika alla, et see nahkjuudas — isegi vastu oma töökspidamist! — sunnitud oli sõjariistus ülestõusu vajadust tunnustama.

Nii talitas Tallinna enamline organisatsioon, nii talitasid Tallinna revolutsioonilikud töölised vähemlastega, kelle ees Vöölmann — tänapäev lõimitades kõigest väest väita püüab, nagu oleksid Reid ja komp. selle organisatsiooni usalduse võitnud, selle organisatsiooni vähemliseks teinud!

Kõige teravamalt ja selgemini andsid sellele küsimusele, kui võrd Tallinna organisatsioon vähemlisele tormijooksule oli suutnud vastu panna, vastuse — detsembripäevad, kui revolutsioonivõitlus otsustavaid samme nõudis.

Moskvas oli sõjariistus võitlus lahti puhkenud, sõjariist käes võitlesid töölised ja laialised talurahvahulgad mujalgi riigisades tsaarivalitsuse kukutamiseks. Keskkohast pöörati Tallinnagi organisatsiooni poole ettepanekuga seda võitlust, eriti Moskva proletariaadi võitlust, sõjariistus väljaastumisega toetada ja seega kaasa aidata tsaarivalitsust purustada. See ettepanek nõudis Tallinna organisatsioonilt, Tallinna komiteelt ja tema juhtijatelt otsustavat vastust. Missugune oli see vastus?

Vöölmann leiab ainult pilgata ja hirvitada enamlaste väljaastumise üle „Volta“ koosolekul 11. dets., mille järgil teatavasti sõjariistus väljaastumine algas. Kuid just see näitab tema parteivaenulikkude nägu, just siin, selle revolutsiooni kesksõlme otsustaval silmapilgul, tuleb tema sotsiaaljuudaste kaitsmise hõõg ja ind iseäranis ilmekalt nähtavale. Vöölmann hirvitab ja pilkab nende seisukohtade üle, mis Tallinna komitee oma enamliste juhataste all ja enamliste vaadete järele selleks vastu oli võtnud et — **lahtipuhkenud revolutsioonivõitluses sõjariist käes välja astuda**. Vöölmannile see seisukoht nähtavasti ei meeldi — tema tahaks kaasas käia vähemlastega, kes — samati selle Tallinna komitee otsuse üle püüdsid pilgata ja naerda.

Mis sündis siis sel otsustaval silmapilgul Tallinna organisatsioonis? Mis otsustas Tallinna komitee laiendatud koosolek

õhtul enne „Volta“ koosolekut, 10. dets.? Kes osutus siin Tallinna organisatsiooni juhiks — vähemlased või enamlased? Vähemlased, nagu püüab tõendada Võõlmann, või enamlased, nagu kinnitab EKP ajalookomisjon?

Meil ei ole sellest koosolekust järele jäänud protokolle — kui neid seal üldse peetigi; meil on koosoleku käiku vähe käsitatud ka mälestuste järele: vähemlastel, kes sealt osa võtsid ja kes Eestis paljugi oma tolleaegseist elamustest on kirjutanud, on selleks väga vähe huvi, ja enamlasi on — liig vähe järele jäänud; meie andsime koosoleku seisukohti edasi üldiselt vaid „Volta“ koosoleku kirjeldustes. Hiljuti on üks selle koosoleku osavõtjaid, sm. Ed. Ott, oma mälestused nimetatud koosolekust EKP ajalookomisjonile edasi annud, ja meie toome sealt lühikese kokkuvõtte vaidluste käigust ja otsusest (mis üldjoontes kokku lähevad nende andmetega, mis ka mina järgmisel päeval koosoleku käigu, eriti aga komitee otsuse kohta sain).

„Otsustati küsimust sõjariistus ülestõusu kohta, õigemini küsimust, kuidas teostada Peterburi Nõukogu üleskutset Moskvale abiandmiseks, ja kuidas sõjaseaduse väljakuulutamisele reageerida. Koosolek oli laiendatud, ühes vabrikukomiteede esindajatega. Koos oli inimest 30.

„Algasid mõtteavaldused. Esimesena kõneles David (Liosner), vähemlaste ninamees. Meie organisatsioon, kõneles ta, on alles sedavõrd nõrk, et otsekohesest sõjariistus väljaastumisest juttugi ei saa olla. Enne tuleb laialist propaganda- ja organiseerimistööd teha, ja siis vast, paari aasta pärast, võime võitlusele minna. Nüüd tuleb ainult streigiga piirduda.

„Selle järel kõneles Alma (Ostra). Ta kinnitas Liosneri mõtteid, kuid lisas juure talurahva küsimuse. Talurahvas — selletas Alma — ei ole proletariaat, meil ei tule temaga arvestada ega oma taktikat linnas sellepärast muuta, et talupojad maal võivad välja astuda. Ja kuna meil linnas lähematel aastatel sõjariistus ülestõusu ei tule, siis peame hoiduma talurahvast kuidagi väljaastumisele õhutamast. Tuleb valjusti igasugused demagoogilised ülestõusule kutsed lõpetada ja tõsiselt agitatsioonile ja propagandale anduda, sest meie jõud on ainult hulkade teadvuses.

„Minu küsimusele: kas meie selkombel Moskva seltsimehi aitame? vastas Liosner, et see vale taktika on.“

Peale seda, kui sm. Ott oli rääkinud, et parteiorganisatsioonil vaja on sündmuste eesotsas sammuda, sõjariistus salgad maale

saata ja nende ümber sõjariistus revolutsioonilikud jõud suurteks väesalkadeks koondada, ning et ainult sel teel võimalik on Moskvat tõelikult toetada ja isevalitsusest võitu saada, astusid A (malie) Unt ja J. Pikkov (Mapp) ägedate süüdistustega enamlaste vastu välja.

„Siis võttis sõna Sominski (enamlane), teravalt neid süüdistusi arvustades ja tagasi lüües. Ta näitas, et meil mitte enam õhutuste ja ässitustega tegemist ei ole, vaid ülestõus on tänapäev juba tõsiasjaks saanud Kuramaal, Moskvas, Kaukaasias, Poolas ja mitmel pool mujal. On aga ülestõus kord alanud, siis tuleb kõigil kaasa aidata. Ja ülestõus külas ei ole sugugi nii lootusetu asi, nagu vähemlased seda katsusid tõendada.

„Sominski järel astus välja rida töölist, kes seletasid, et ülestõusust külas, maal, nii kui nii mööda ei saa, et see tegelikult ongi juba alanud. Kõnedes rõhutati ja kriipsutati alla, et võitlusega maal on vaja sõjaväed linnast välja kutsuda ja siis linnas sõjariistad kätte haarata.

„Rei ja Maasik (Vasjä) istusid kogu vaidluste aja vaikides ja pead norus. Tööliised teatasid, et võitlusesalgad olevatki siin-seal juba valmis seatud, oodatavat ainult veel Tallinna komitee otsust maaleminekuks.

„Tööliste häälte enamusega võetigi otsus vastu: sõjariistus salgad maale parunitega ja politseiga võitlema saata, kusjuures parunite mõisate asjatust rüüstamisest tuleb hoiduda, neid hävitada ja põletada ainult sel juhtumil, kui parunid ja sõjaväeosad neid endile vastupanekul kaitseks tarvitavad: sest mõisate peale tuleb kui edaspidise rahva varanduse peale vaadata. Esimeses järjekorras tuleb vaenlaselt sõjariistad ära võtta ja nendega uusi võitlusesalku varustada... Siinsamas tehti üksikutele seltsimeestele ülesandeks seda otsust kohe teostama hakata...“

Nii sm. Otti mälestuste järele selle ajalooliku koosoleku käigu lühike kokkuvõte, mis mitte ainult seda ei näita, et Tallinna organisatsioon ühes oma juhtiva Tallinna komiteega otsustaval silmapilgul oma revolutsioonilikust ülesandest õieti aru sai ja revolutsioonilikult, enamliselt selle täitmisele läks, vaid mis lõpulikult puruks lõõb need Võõlmannide, Palvadrete, Laiuste jt. jõupingutused, millega näidata ja isegi tõestada püütakse, nagu oleks Tallinna organisatsioon ühes oma juhtiva Tallinna komiteega 1905. a. suvest peale vähemlaste kätte langenud, nagu poleks ta enam revolutsioonilikku teed sammunud jne.

Meie teame, kuidas Tallinna organisatsioon Tallinna komitee otsusele vastas: meie teame, et juba järgmisel päeval (pühapäeval) ja eriti järgneval esmaspäeval sõjariistus salgad töolistest ja linna kodanlaste poolt kokkukutsutud kongressile tulnud maasaadikutest, kes siin tööliste koosolekutel olid töölistega ühinenud, maale ruttasid, et suures alanud võitluses tsaarivalitsuse kukutamiseks ja proletariaadi ning talurahva revolutsiooniliku valitsuse maksmapanemiseks jõudu mööda ka omalt poolt kaasa aidata.

Kuidas nende ümberlökkamata tõsiasiade ees seletada Vöölmanni, Palvadre jt. visa ning pingutatud püüdeid Tallinna organisatsiooni ja Tallinna komiteed — vähemliseks tembeldada, tema ajaloolist osa 1905. a. revolutsioonivõitluses Eestis, selle revolutsioonivõitluse organiseerimises ja juhtimises, laialiste talurahvahulkadegi kaasatõmbamises sellesse võitlusse — võitluses, tõsiasi juhtimises maha salata?

Seletab seda esiteks nārune isiklus, püüe näidata, et Tallinna organisatsioonis enamikus ainult siis õitses, ainult siis õiget enamluse teed tunti ja enamlist tööd tehti, kui seal — Vöölmannid ja nende taolised paindlased tegutsesid. On otse huvitav jälgida Vöölmanni raamatukesest, kuidas seal määratu kõlksutamise tervet Eesti sotsiaaldemokraatlikkude organisatsioonidega üle külvatakse — juba enne 1905. a.; veel enam: sandarmite aruandeid, milles need oma olemasolekut õigustada püüdes revolutsiooniliikumise kasvust igasugu kuulujutte katsusid üles puhuda, puhta raha ette võttes, tõeks pidades, kõneleb ja tõendab Vöölmann, et neil organisatsioonidel isegi valitavad komiteed olnud! (Meie teame, et neid valitavaid komiteesid enne 1905. a. vast ehk ainult — Tartus, üliõpilaste organisatsioonis leidis; isegi Tallinnas loodi esimene valitud linnakomitee alles 1905. a. märtsis.) On huvitav jälgida, kuidas Vöölmann kiidulaule laulab Tallinna organisatsiooni tegevusele isegi 1905. a. algul, kevadel, kui — Voldemar Vöölmann kah seal tegutses: vaat siis muud ei kuule, kui: **meie** tegime, **meie** organiseerisime, **meie** korraldasime koosoleku, **meie** võtsime teised vabrikud kaasa jne — üks **meie** teise otsas! Ja Vöölmann ikka seal „meie“ keskel. Kui aga Vöölmann hiljem Tallinnast kadus, siis — pidi ka Tallinna organisatsioon enamlistelt roobastelt kõrvale kalduma. Sest kes muu võis teda õigel teel hoida!?

Seesugune jōhker ja haisev eneseüllistamine käib musta joonena Vöölmanni enese kirjutisest läbi. Veel selgemini kõneleb sellest aga Vöölmanni kambamees J. Palvadre. See ei hābene otse päisi päeva ajal seletada:

„Seltsimees Volli (Vöölmann — H. P.) oli Tallinna komitee esimene enamline organisatsioon. Tema juhtimisel sai Eestimaa parteiorganisatsioon 1906 — 8. a.a. enamliks.“ (Palvadre venek. raamatuke „1905. a. Eestis“, lhk. 81.)

On ju muidugi „inimlikult“ arusaadav ja fraktsiooniliselt kiiduväärt, kui oma kambameest ülistatakse, talle maksu mis maksab püütakse aupaistust ja autoriteeti luua, kui selle juures aga kõik tõsiasjad tiritammi aetakse, siis — siis ei jää ikkagi muud üle, kui Vöölmanni raamatus vängelt vähemlasteks tembeldatud EKP ajalookomisjoni tegelased peavad tulema ja need tõsiasjad uuesti jalule püsti seadma.

Ja tõepoolest, jõhkramat võltsimist, jõhkramat enamluse ajaloo moonutamist on raske ette kujutada, kui seda, et — Volde-
mar Vöölmann olevat — Tallinna esimene enamline organisatsioon ja Eestimaa enamlustaja olnud! Oleks raske seesuguse tõenduse võimalustki uskuda, kui — kui see mitte balti ajaloo professori Jakob Palvadre raamatus must valgel ei seisaks!

Kõigepealt lööb selle tõenduse puruks — Vöölmann ise, kui ta tõendab, et enamline partei Tallinnas juba 1902. a. asutati. Ju seal ikkagi siis ka oma organiseerija pidi olema. Või — oligi see — V. Vöölmann, kes sellal alles poisikesena sõrme imes? Kuid kas see Vöölmannidele ja Palvadretele meeldib või mitte — Tallinna organisatsiooni ajalugu kõneleb meile **tervest reast** enamlistest juhtidest juba enne neid aastaid, mil Palvadre Tallinnat Vöölmanniga õnnistab. Kas Vöölmannid ja Palvadred seda tahavad või mitte, aga ei saa Tallinna enamlise organisatsiooni ajaloo eest ikkagi välja visata ei Mihail Kalinini, ei Düboad, ei Al. Kesküla, ei O. Ellekit, ei Viktor Kingisseppa. Ei saa Tallinna enamlise organisatsiooni ajaloo maha kustutada 1905. a. enamlist võitlust, mille üksikuid väljendusi eespool käsitasime; ei saa välja visata seda tõsiasja, et Tallinna organisatsioon 1906. a. lõpul — igatahes mitte Vöölmannide juhatusel (O. Ellek oli siis Tall. kom. juhtiv tegeiaane) — enamlase Paul Pärna („Dviigateli“ töölise) duumasse saatis ja isegi maavalimistele sedavõrd mõju avaldas, et sealt enamlaste poole hoidev ja duumas enamlastega kaasa minev saadik valiti. Ja lõpuks ei saa välja visata Tallinna ning üldse Eestimaa enamluse ajaloo — Terijõe konverentsi, 1907. a. varakevadel, kus Tallinna enamline organisatsioon vähemlusele **otsustava** lahingu andis Eestimaa ulatuses, vähemlaste püüded, endid kuidagi maksma panna, oma vaateid kuidagi läbi villa, otsustavalt purustades.

Meie ei peatu siin pikemalt selle sündmuse juures, mis üks tähtsamaid on enamluse ajaloo Eestis, ja mida omal ajal välja- paistvalt hindas nii enamlaste keskhäälkandja kui ka sm. Lenin oma töödes ¹⁾. See ulatab juba välja 1905. a. raamidest; meie puudutasime teda siin ainult selleks ja sedavõrd, et purustada Palvadrete ja Vöölmanni võltsimisi 1905. a. kohta, et purustada seda Vöölmanni haisvat enesekiitust ja samati ta haisvat kiitust Palvadre poolt, milles Vöölmann öieti enamluse loojaks Eestis tehakse. Meie peatusime sel sündmusel selleks, et tõsi- asjadega tõestada, et Vöölmann 1907. a. suvel Tallinna organi- satsiooni juure tuli kui **juba enamlise organisatsiooni juure**, kellele Terijõe konverentsil ülesandeks oli tehtud seda otsusta- vat võitu vähemlaste üle, mis juba Terijõel saadud, organisat- siooniliselt üle Eesti kindlustada. Terijõe konverents tegi nimelt Tallinna organisatsioonile kohuseks juba lähemal ajal üleesti- list uut konverentsi kokku kutsuda, nende otsuste elluviimiseks, mis Terijõel tehti. Vöölmann Tallinna komitee eesotsas oleks selle ülesande lahendamata jäänud; meie teame, et see küsimus, millel tõesti samm edasi Eestimaa organisatsioonide enamlus- tamise alal oleks tulnud teha — **Vöölmanni lahendamata jäi**, et konverentsi kokkukutsumiseks oktoobrini, mil Vöölmann van- gistati, väga vähe oli ära tehtud. Veel enam; meie teame, et Vöölmann sellal enamlaste ja vähemlaste võitluse peale üldse veel mitte kui põhiselt lahukuminevate seisukohtade kokkupõrka- mise peale ei vaadanud, vaid seda võitlust järjekindlalt — intriigi- deks, niiõelda omavahelisteks närimisteks ja norimisteks pidas. Et Vöölmanni sellal, mil ta Palvadre sõnade järele Eestimaa organisatsioone pidanud enamlustama, üldse õiget arusaamist ei olnud enamluse ja vähemluse vahekorra, nagu see mõni aasta hiljem nähtavale tuli ka tema kirjas „Kiire“ toimetusele, kus Vöölmann — **siis veel!** — kõiki, nii vähemlasi, kui enam- lasi — ühiselt ja ühisele tööle kutsub! ²⁾

Kuid kõigel sellel võltsimisesüsteemil on siiski kõrgem, suu- rem eesmärk, kui isiklik väiklane auahnus: sellega tahetakse enamluse reast välja lüüa EKP tegelasi, sellega tahetakse hoopis anda EKP juhtivale ringkonnale, püüdes näidata, et juba tolle- aegsed tegelased olid vähemlased, ja vähemlased seaded ning vaated tolleaegse liikumise kohta on ka praegustel EKP tege- lastel. Tegelikult aga, objektiivselt, kas Palvadred, Vöölmannid

1) Vt. Lenin, venek. teostekogu, 1. väljaanne. VIII k. lhk. 275 j.j.

2) Vt.: J. Anvelt, „Meie lahukuminekud“, lhk. 38.

ja nende fraktsioon seda tahab või ei, objektiivselt aga on see otsekohene vesi vähemlaste, praeguste sotsfaschistide veskile, on trumbi kätte mängimine neile vihasematele proletariaadi kägistajatele, on sõjariista ulatamine proletariaadi vaenlastele revolutsiooniliikumise lämmatamiseks. Juba sellega, et 1905. a. revolutsioonivõitluste traditsioonide kangelasteks — vähemlased Eestis tõstetakse, kindlustatakse nende autoriteeti eesti töörahva ridades, rääkimata sellest, et ühes sellega porisse kistakse EKP juhtivate tegelaste autoriteet, seega hävitatakse tööliste hulka-des usaldus revolutsiooniliikumise juhtiva organi vastu Eestis, usaldus proletariaadi partei vastu töörahva ridades. Mida ei saa teisiti hinnata kui kontrrevolutsioonilikuks võitluseks EKP ja Eestimaa proletariaadi vastu.

See enamluse tahaseina rõhumine ja vähemluse ning igasuguse paindluse, igasuguste väikekodanliste rahvuslike liikumiste esikohale upitamine Palvadrete ja Vöölmannide kirjutustes paistab aga iseäranis teravalt silma veel, kui näeme, kuidas enamlisele Tallinna organisatsioonile 1905. a. vastukaaluks seatakse — Tartu liikumine ja Tartu organisatsioonide tegevus.

Meie nägime juba, kuidas Palvadre 1905. a. sotsiaaldemokraatliku liikumise raskusepunkti algusest peale ja otsekohe järsult Tartusse kannab: **Tartus**, „Uudiste“ ja Speegi ümber koondus sotsiaaldemokraatlik töölistepartei — Palvadre tõenduse järele; **Tartus** loetakse üles selle partei tähtsamad tegelased ja isegi alusepanijad, nagu Ruga. Ja hiljem sotsiaaldemokraatide suurepäralisest tegevusest eriti maal kõneledes, maalib Palvadre värviküllaseid pilte jällegi just Tartu organisatsioonide, eestkätt Eesti sotsiaaldemokraatia (föderalistide) töö alalt. See organisatsioon oli, kes, nagu Palvadre hõisates juubeldab, terved vallad oma liikmeteks tõmbas, kes eesti hallparunid — tõelisteks sotsiaaldemokraatideks tegi! (Millega muidugi ükski Tallinna enamline organisatsioon toime ei saanud.)

Vöölmanni seletuse järele on teiste linnade (peale Tallinna) seisukord Eestis 1905. a. äärmiselt ebamäärane: need linnad ja keskkohad olnud „kõik märksa nõrgemad, kui Tallinna oma (organisatsioon) ja käisid üldiselt viimase järel...“ Kuivõrd aga Tallinna organisatsioon — Vöölmanni tõenduse järele — 1905. a. kesksuvest juba vähemlaste lõja otsa sattus, siis peaks järeldama, et ka teiste linnade organisatsioonid sama teed käisid. Kuid — Vöölmann leiab siiski veel ka teistsugust tegevust, mida teisiti hinnata võib, ja jällegi nimelt — Tartus. Ta kirjutab:

„Märksa paremini organiseeritud ja tugevam (kui VSDTP organisatsioon Tartus — H. P.) oli Lõuna-Eestis poliitilise ja revolutsiooniliku jõu poolest Eesti sotsiaaldemokraatlik töölistepartei, mis 1905. a. oktoobripäeval ajalehe „Uudiste“ ümber tekkis.“

Tähendab — ka siin jälle seesama keskus „Uudiste“ ja Speegi ümber. Ka siin „poliitilise ja revolutsiooniliku jõu“ esiletõstmine Tartust. Kelle arvel? Palvadrel eestkätt Tartu enamlaste arvel, kes föderalistide vastu olevat võidelnud, olgugi, et mitte kõik nad järjekindlad enamlased pole olnud, Võõlmanni eestkätt — Eesti sotsiaaldemokraatia arvel. Kuna viimase lähema iseloomustuse juure varsti eriti tagasi tuleme, peatume siin lühidalt ainult Tartu VSDTP organisatsiooni juures. Mida näeme siin 1905. a.?

Kuni 1905. a. maikuuni töötasid „eesti sotsiaaldemokraadid“ (rahvuslikud s.-d., föderalistid) ja selle idee poolehoidjad VSDTP pooldajatega koos Tartu ühises organisatsioonis, mille suur enamus — vähemalt oli see eestlaste osas nii — **vähemlastest** koos seisis. Kui suvel (1905) Tartu komitee liikmeist suur osa kinni kukkus, kutsuti komiteesse, mis sinnamaani enamasti üliõpilastest koosnenud, uusi liikmeid kooliõpilaste ringist; ja keda nimelt? — A. Rei, K. Ast, A. Ostra, V. Maasik, Ed. Ott, ja paar teist — pea erandita... **vähemlased**.

Maikuul (suviste pühadel) oli nõupidamine organiseerimise küsimuses, algatatud eesti föderalistide poolt. Arutleti küsimust, kas asutada eestlaste tarvis oma eesti sots.-dem. partei, või jääda edasi VSDTP organisatsiooniks. Palvadre seletab: „Võitlus käis siin föderalistide-vähemlaste ja tsentralistide-enamlaste vahel.“

Kes olid need Palvadre vähemlased, kes tema — enamlased? Föderalistide üks põhijõude oli Palvadre poolt kui enamlane esitatud ja sotsiaaldemokraatliku partei põhjapanijaiks Eestis kuulutatud K. Ruga. VSDTP parteisse jäämise seisukohta kaitseksid nõupidamisel ja hiljemgi Palvadre poolt enamlasteks tembeldatud — Karl Ast ja Alma Ostra. Kõik neli, kes (Speegi andmetel) nõupidamiselt protesteerides lahkusid ja Eesti sotsiaaldemokraatliku partei asutamist õigeks ei pidanud, olid — vähemlased. Sedamööda on põhjani vale ka see Palvadre tõendus, mida eespool kuulsime, et „osa sotsiaaldemokraate jäi truuks... VSDTP enamlasele osale“; vastupidi — vähemlased olid need „truuksjääjad“, ja ammuigi mitte enamlistel kaalutlustel. Ja kogu see võitlus Tartus ei käinud ses organisatsioonilises küsimuses mitte enamlaste ja vähemlaste, vaid kahe paindlaste-kildkonna,

vähemlaste ja föderalistide, vahel, kes sinnamaani kaelastiku koos olid töötanud ja edasigi käsikäes võitlesid — **enamluse vastu**. Et see tüli tõesti ainult „vendade vaheline“ nääklemine oli, näitab seegi, et tänapäev kõik see tülitsejate kamp, vähemlased ühelt, föderalistid teiselt poolt, ühisesse eesti sotsfaschistide peresse kokku on sulanud, et nüüd kõik need Vilded, Jürmannid, Astid, Reid, Ostrad just neil alustel praegu Eestis oma töölistekägistamise juudasetööd teevad, mis 1905. a. Eesti sotsiaaldemokraatia üles seadis, nagu edaspidi näeme, — tänulikult kasutades seda lammuvat agitatsiooni, mida Palvadred ja Vöölmannid siit EKP ja Eestimaa revolutsiooniliikumise vastu teevad.

Sellest põhiselt vales hinnangust, mida Palvadred annab Tartu tegelastele — neile Rugadele, Reidele, Ostratele ja seega üldse Tartu organisatsioonile, teda enamliseks hinnates, on seletatav ka see põhivale, millest juba eespool jutt oli, et sotsiaaldemokraatia Eestis oli — organisatsioon „Uudiste“ ja Peeter Speegi ümber! Mitte kaugele ei lähe sellest seadest ka Vöölmann, kui ta kirjutab:

„Tartu... ei jäänud revolutsioonilikust liikumisest maha ja aitas väga sagedasti oma tegelastega teisi linnu.“

Kuidas seda mõista? **Enamlase** seisukohalt võib see ainult tähendada, et Tartu liikumine kui **enamline** liikumine arenes, et tal **enamlisi** jõude teistele linnadele abiks anda oli; sest ei võiks ju **enamlane** ometi **vähemlise** liikumise kohta ütelda, et see „revolutsioonilikust liikumisest maha ei jäänud“, samati nagu seda mingiks abiks revolutsiooniliikumise arendamisel ei saa nimetada, kui Tartu **vähemlased** oma jõudusid teistesse linnadasse saatsid — revolutsioonivõitlust takistama ja halvama, teda oma paindluse roobastesse juhtima.

Järelikult ei saa teisiti mõista, kui et ka Vöölmann Tartu organisatsiooni **enamliseks** organisatsiooniks hindab, tõelikult revolutsioonilikuks organisatsiooniks, või — Tartu vähemlaste tegevust revolutsiooni arendamises nii kõrgele tõstab, et temast, kui enamlane, kiites kõneleb. Üks kui teine seisukoht aga oleks revolutsiooni ajaloo kõige jõhkram võltsimine, enamluse ja vähemluse vahe ja vastuolude kõige järjekindlam kinnimätsimine, proletariaadi arusaamise vassimine selles esmajärgu tähtsusega revolutsioonivõitluse küsimuses.

Agaga — võib olla olid siin — väljaspool juhtivat vähemlist ringkonda — siiski laiemad enamlised töölistehulgad tegevuses? Just selles **praktilas** Tartu organisatsiooni vähemline iseloom eriti selgesti nähtavale tulebki, just töölistehulkade puudumine

Tartu organisatsioonile ta vähemlise pitsati otsale vajutaski. Näide. 1905. a. jaanuari lõpul kutsuti Tartus kokku vabrikute ja töökodade esindajate (töölise) koosolek. Kokkukutsujaks oli — juba see iseenesest kõneleb väga palju Tartu parteiorganisatsiooni kohta — Jaan Tõnisson! Koosolek oli õige rohkearvuline, kuid esindajate hulgas ei leidunud **mitte ainustki sotsiaaldemokraati!** Kogu Tartu sotsiaaldemokraatlik organisatsioon — siis veel vähemalt eesti osas ühine üliõpilastest ja kooliõpilastest koosnev vähemline mass — polnud suutnud ainustki parteilist töölise (kui neid üldse oli?!) koosolekule esindajaks läbi viia. Veel vähem suutis ta koosoleku käiku mõjutada või oma seisukohti koosoleku resolutsioonides kuidagi maksma panna. „Uudiste“ mehed said ainult sellega valmis, et — ajalehe kirja saatjatena koosolekule... protesteerima ilmusid!

Niisugune oli Tartu sotsiaaldemokraatlik — „töölisepartei“! Ja niisugust kiidavad Palvadred ja Vöölmannid enamlisemaks kui Tallinna proletarset enamlist organisatsiooni! Ning heidavad EKP ajalookomisjonile ette, et see säherdust ajaloo võltsimist ta õige nimega parteivaenuliseks konderbandiks nimetab!

Et igasuguseid eksiseletusi ära hoida, lisame kohe siinsamas juure, et Tartus juba aastaid enne 1905. a. liikumist sotsiaaldemokraatide (üliõpilaste) grupis ka enamlasi oli, kuid nende arv ei olnud kuigi suur, ja kuna nad — üliõpilased ning mõni üksik muu haritlane — keeleliselt laiemale eesti tööliste hulka-desse ei ulatanud, eesti sotsialistlik haritlaskond aga oma rõhuvas enamuses, ainult mõni harv üksik välja arvatud, vähemlased olid, siis ei saa seda süüdistust töölistest eemalejäämisest kuigi suures ulatuses venelastest enamlaste rühma kohta võtta, kelle püüded töölistega sidemesse astuda — ja neid katseid igatahes tehti — võrdlemisi väga vähe tagajärgi andsid. Tuletame meele, et isegi veel 1917. a. Tartu enamlised töölised suve läbi es-eridega ja vähemlastega ühes kambas tõmbasid, ühise fraktsiooni löid, ühiste nimekirjadega — hilissuvel — linnavolikogu ümbervalimistele läksid jne — seda kõik veel 1917. a. suvel, ligikaudu sügiseni! On ometi käega katsutav, et see organisatsioon äärmiselt nõrk, parteilise selgrootu pidi olema.

Ja sellise organisatsiooni kohta, kes 1905. a. ometi mitte teisest pudrust ei saanud olla, sellise organisatsiooni kohta, oma rõhuvas enamuses **vähemlise** Tartu organisatsiooni kohta, sõandab Vöölmann tunnistada, et see „vabadusekuudel (s. o. 1905. a. sügisel — H. P.) kõige määratumasuure — „kolossalj-neischuju“ — töö hulkade organiseerimise ja revolutsiooniliku kasvatusel alal ära teinud“ (lhk. 48)!

See on apotheoos vähemlusele, vähemlaste, nende revolutsiooni äraandjate, mahasahkerdajate tegevuse taevastamine — enamlise ajaloo märgi all; see on jõhkramaist jõhkram võltsimine, sotsfaschistlik konderbant Eesti proletariaadi võitluse ajaloos.

Eesti sotsiaaldemokraatlik töölistepartei

Meie nägime osalt juba, missugust pööritavat tantsu Palvadre selle partei ümber tantsib: kord annab ta mõista, et see partei — sotsiaaldemokraatlikku parteid Eestis üldse tähendab; kord võrdleb ta teda Bundiga (juutide rahvuslik sotsialistlik erakond); kord hindab ta selle partei loojatest mõnda vähemlaseks, teisi (Ruga) — enamlaseks. Oma raamatus laulab ta vägevat kiidulaulu selle partei tegevusele Eestis 1905. a., mil ta laialiste töörahvahulkade ja isegi jõukamate kihtide eesotsas revolutsioonilikkude võitlust pidanud, ja Kommunistliku akadeemia Leningradi osakonnas sm. Vakmanni aruandel 1931. a. vastas ta otsekohe ja risti pandud küsimusele, kuidas ta enamlise partei ja Eesti sotsiaaldemokraatia vahekorda hindab, et — „on küsitav, kumb neist veel revolutsioonilikum oli“.

Vöölmann, nagu kuulsime, hindas selle partei „märksa paremini organiseerituks ja Lõuna-Eestis poliitilise jõu ning revolutsioonilikkuse poolest tugevamaks“ kui VSDTP Tartu organisatsioon oli. Olgugi, et viimane 1905. a. sügisel „hulkade organiseerimise ja revolutsiooniliku kasvatusel alal“ hiiglasuure — kolossaljneyschuju — töö ära teinud. Ja edasi kirjutab ta, pealessele kui ta on tähendanud, et see partei 1905. a. oktoobris ajalehe „Uudiste“ ümber loodi:

„Oma esimesel kongressil novembrikuul võttis see partei programmi vastu, mis põhiselt vähe lahku läks VSDTP programmist. Erandiks olid rahvuse küsimus ja organisatsiooni küsimus, kuid kaugelki mitte sel määral, nagu „Bundil“ ja Kaukaasia föderalistidel... Taktika põhiküsimustes kõikus ta enamlaste ja vähemlaste vahel, minnes enamasti enamlaste järele...“

Kõigist edusammudest — millistest Vöölmann jutustab — hoolimata

„nägid aga selle partei juhid peagi ära, et nende partei tööliste hulkades juhtivat osa etendada ei võinud, sest see osa kuulus vastuvaidlemata VSDTP-le. Nii seisis nende ees risti küsimus: kas minna ühistes ridades enamlastega

või vähemlastega, sest kolmandat teed neil ei olnud ega saanudki olla... Sellepärast tehti esimene katse seda parteid VSDTP-ga ühendada juba novembris 1905..“

Ei ole kahtlust, ei saa kahtlust jääda, et Vöölmann selle partei vastu kõige suuremat sümpaatiat tunneb. Juba tema poliitilise jõu ning revolutsioonilikkuse hindamine, mis „hiiglama-suure“ tööga VSDTP organisatsioonist veelgi märksalt üle ulatanud, näitab Vöölmanni sügavat lugupidamist Eesti sotsiaaldemokraatia ees. Seda kinnitab järgnev kirjeldus: oktoobris luuakse partei; see läheb nii programmi kui taktika poolest vähe lahku enamlastest; teeb suuri edusamme, kuid näeb peagi ära, et ikkagi lahus jännata ei maksa, ning hakkab — juba novembris — VSDTP-ga ühinemise katseid tegema — muidugi enamlaste osaga.

See läheb nagu mõnes moodsas kinolindis või ameerika abielujandis, ja ainult paha reaktsioon karistusesalkadega tuli segades vahele ning ei lasknud Eesti sotsiaaldemokraatiat juba teisel kuul reshissöör Vöölmanni vaheltsobitusel enamlaste parteiga abielluda. Aga see ei keela ei Vöölmanni ega Palvadret sellele parteile kiidulaule laulmast, ja Palvadre võtab selle partei saavutused oma organisatsioonide loomisel ning liikmete hankimisel külas aluseks oma teoreetilisele tõendusele, et

„Sotsiaaldemokraatlik partei tugenes töolisteklassile, talurahva enamikule ja üliõpilaskonnale.“ (Lhk. 32.)

Kõik see sunnib meid ligemalt järele katsuma, mida see partei tõeliselt endast kujutas, kes ta looja oli (selle ideoloogia „põlvenemine“), kust ta allikad siirdusid ja kus tema kanded jõud asus. Siit edasi on meil siis kergem analüüsida tema iseloomu, tema taktikat, tema programmi jne. Ja loomulikult, vastavalt neile tulemustele ka järeldusi teha selle partei enamliste ülistajate, Palvadre ja Vöölmanni, kohta. —

„Eesti sotsiaaldemokraatliku töolistepartei“ (nii tema ametlik nimi, lihtsamalt kutsutakse seda parteid föderalistideks) ideeline isa ja alusepanija oli Peeter Aleksander Speek, pärit Tartumaa jõukast talurahvast. Speek õppis 90-date aastate algul Peterburis semstvo õpetajatekoolis, kus sattus kokku põrandaaluste narodnikute ringidega, omandades sealt väikekõdanlise revolutsiooniliikumise ideid. See side jäi alale ka pärast kooli lõpetamist. Hiljem, sajandi lõpuaastatel, töötas Speek Lohusus õpetajana koos samast koolist ja samade ideedega tulnud S. Konopljännikovaga, kes tuttavaks sai sellega, et ta 1905. a. Moskva jõhkra

töolisteveristaja polkovnik Min'i maha laskis. Vaadetelt oli K. äge es-er.

Es-eride vaadete kandjana tuli ka Speek sajandite vahetusel Tartusse, kus lühemat aega „Oleviku“ toimetaja oli (1901) ja 1903. a. oma ajalehte „Uudised“ hakkas välja andma ¹⁾. Vaheajal õppis Tartu ülikoolis vabakuulajana. Siin puutus ta kokku üliõpilaste põrandaaluste sotsialistlike ringidega ja hakkas pikkamööda sotsiaaldemokraatia vaadete poole kalduma, omandas sellest aga nähtavasti siiski ainult võõba, jäädes sisult üdi ja kontideni väikekodanliseks avanturistik, millele ta ka iseloomult kaldus. Igatahes sündis see lähinemine sotsiaaldemokraatiale vast alles üsna lähedal 1905. a. revolutsioonilainele, varemalt teda Tartu sotsialistlike kalduvustega tegelaste seas silma ei paistnud.

Kõigepealt ja põhiselt lahutas teda marksistlikust sotsiaaldemokraatiast rahvuslus, mis kogu ta ideedetervikus põhist osa mängis. Siit väljudes ei suutnud ta tõeliselt tööliste klassivõitluse ideedesse tungida, jäädes ka 1905. a. revolutsioonis täielikult väikekodanliseks revolutsionääriks — kõigi selle kihi puuduste ja nõrkuste, poolikuse, kõhklemise ja anarhistliku avanturismiga, millel midagi ühist ei ole proletariaadi teadliku klassivõitlusega. Tartu sotsiaaldemokraatlikkudes ringides sai ta mõnda aega oma väikekodanlike vaadetega ainult sellepärast töötada, et seal — samati väikekodanlik vaim valitses, nagu eespool nägime. Arusaadavalt ei võinud mingist järjekindlusest marksistliku ideoloogia mõttes seesugusel lool juttugi olla.

Rahvusliku sotsiaaldemokraatliku partei asutamise mõte peitsenud Speegi peas, nagu ta ise seletab (vt. „Vaba Maa“, 1932, juuni), ammu enne 1905. a. Juba 1904. a. lõpul hakkab tal oma eesti rahvus-sotsialistliku partei asutamise idee ja kava juba kindlamat kuju võtma. 1905. a. liikumine seab küsimuse teostamise juba kiires korras päevakorradele. Maikuu nõupidamisel (vaata eespool) võtab see idee omale organisatsioonilise vormi — kolmiku näol (Speek, Ruga, Gottlieb Ast), kes partei loomist tegelikult hakkab ette valmistama, eriti katseid tegema

¹⁾ „Uudiste“ eel ja ümber levis arvamine — ja Palvadre kordab seda sõnasõnalalt — et „Uudised“ olevat sots.-dem. ajaleht olnud. Toon ühe pisikese näite tema „sotsiaaldemokraatlikkusest“. Ka minule tehti ettepanek lehe kaastööliseks hakata. Varsti peale ilmumist saatsingi Saksamaalt, kus seekord õppisin, artikli töömuretsmise vahetalituse korraldamisest. Artikkel oli kirjutatud täiesti saksa vabameelse kodanluse kavadel (n. n. parteedi põhimõtte), kuid „sots.-dem.“ „Uudised“ — selle asemel, et teda paberikorvi visata või terava arvustuse alla võtta, trükkis artikli ilma vähemagi märkuseta — esimese juhtkirjana ära!

kohalikkude vähemlastega kokku leppida. Augustis 1905 oli uus nõupidamine, kus uus partei juba lõpuliku kuju sai ja niikaugele valmis, et nõupidamisel isegi partei keskkomitee ära valiti. „Siit peale — kirjutab Speek hiljem oma aruandes Internatsionaalile — hakkab Eesti sotsiaaldemokraatlik töölistepartei olemasoleva (eksisteeriva) tervikuna.“¹⁾

Missugustel ideoloogilistel alustel seisab see partei, millest Palvadre ja Vöölmann nii valmistatud lugusid jutustavad ja mille kohta Vöölmann nii „enamlastel“ kinnitab, et tema programm ainult erandites lahku läinud enamlastepartei omast ja et ta taktika küsimustes enamasti enamlaste järgil olevat sammu? —

P. Speek ühes Gottlieb Asti ja paari teise eesti rahvusdemokraatliku partei juhtiva tegelasega — seega küllalt autoriteetlik allik selle materjali kohta — kirjutab oma aruandes Internatsionaalile 1906. a. aprillis, seega õige värskest peale 1905. a. sündmusi, muu seas:

„Seda nõuet (luua iseseisev rahvus-sotsialistlik partei) põhjendati järgmiste väidetega:

„Praegu pole meil võimalik ühineda Venemaa (VSDTP — H. P.) parteiga, kuna tegelikult ei ole olemas sellist „Venemaa“ parteid. On olemas ainult fiktsioon, või vähemalt Venemaa sotsiaaldemokraatliku töölistepartei printsipi paberil ja mõnede seltsimeeste-estvedajate peas... Pealeselle ei ole „Venemaa“ parteid faktiliselt olemas, sest et ta tulide tagajärjel, mille põhjustanud intelligentsi psüühika omadused, enamlasteks ja vähemlasteks on lõhkenud, kusjuures need mõlemad fraktsioonid endid „Venemaa“ parteiks nimetavad. Millise fraktsiooniga peame nüüd ühinema? Kui ühineda vähemlase fraktsiooniga, siis hakkab ta meie organisatsiooni ühes teiste liitunud organisatsioonidega enamlaste fraktsiooni mahasurumiseks kasutama; kui aga ühineda viimasega, siis hakkab see meie organisatsiooni vähemlaste organisatsioonide mahasurumiseks tarvitama. Mis mõte on meie organisatsioonil olla võitlusabinõuks kahe vaenuliku fraktsiooni vahel.“ (Minu allakriipsutatud — H. P.)²⁾

¹⁾ Vt: H. Kruus. „Punased aastad“, I, 1932, lk. 238. Selle raamatu lisana on ära trükitud ka Speegi autoriseeritud tõlge tema aruandest Internatsionaalile, millest alamal väljavõtteid toome. — Vöölmann, oma õhinas seda parteid ülistada, viib ta *organisatsioonilise* alguse juba 1904. a. sügise peale. Järelikult ka siin sarnane ettejuoksmine kui Tallinna enamlastepartei asutamisele.

²⁾ Võrreldu nüüd lugeja seda, mis — Vöölmann (vt. käesoleva peatüki algul) Speegi kamba kohta tõendada püüab. Kas pole selge, kelle ees V. maoli roomab! Ja kas ei saa ta otse Speegilt — jalahooppe oma teenrikkuses!

Juba eelolevaist ridadest oleks enam kui küllalt otsustamiseks, et Speegi ja ta lähemate mõttevendade (Palvadre kiidetud „enamlane“ Ruga!) ideoloogial **absoluutselt midagi ühist ei olnud marksismi-leninismiga** ega proletariaadi klassiparteiga — enamlaste parteiga — ja enamlusega. Kui partei juhtidel veel 1906. a. kevadel enamluse ja vähemluse lahkumineku, enamlaste ja vähemlaste vahe kohta muud kujutlust, muud arusaamist polnud, kui et see „põhjustatud on intelligentsi psüühika omadustega“, siis ütleb see isegi aabitsajüngrile tööliste klassivõitluse arusaamises, et sellised parteijuhid ja kogu nende partei „taeva kaugusel“ on klassivõitluse ideoloogiast, et neil proletariaadi klassivõitluse ideoloogiast üldse kõige udusemat aimugi ei ole.

Ja edasi: kas võib üldse keegi, kes ise mitte samasuguse pimedusega pole löödud, kes ise mitte samati pimesilmil klassivõitluse ideoloogias ei koba, kas võib keegi, kes ka ise mitte samati rahvuslikul väikekodanlisel pinnal ei seisa, kinnitada, et see partei — seisnud... enamlastele lähedal, püüdnud isegi enamlastega ühinemist sobitada?! Kas võib keegi muu, kui rahvus-sotsialist tõendada — nagu teeb seda Palvadre — et selle partei üks asutajaid (Ruga) oli enamlane?! Kas võib keegi muu, kui rahvusdemokraat, rahvus-sotsialist seesugust parteid suureks „poliitiliseks ja revolutsioonilikuks jõuks kiita — nagu teeb seda V. Võõlmann?!

Otse rusikaga kahe silma vahele põrutab aga neile enamlastele, kes selle „töölisterpartei“ ees põlvitades hoosiannatavad, Peeter Speek oma järgmiste ridadega (vt. „Vaba Maa“, nr. 147, 1932):

„Kui Eestis vabaduse ja iseseisvuse eest võitlejaid (Sp. mõtleb siin muidugi kodanluse kurnamisevabadust ja eesti timukate iseseisvust — H. P.) võrdlemisi rohkem ja vene enamlaste pooldajaid vähem oli kui Lätis, siis seda nähtust tuleb ehk küll ära seletada Eesti sotsiaaldemokraatia mõjuga ja selle **rahvus-sotsialistliku programmiga, mille peasisuks oli föderatiiv-autonoomse riigi nõudmine Eestile**. Lätis ju niisugust liikumist ei olnud.“ (Minu allakriipsutatud — H. P.)

Eesti töölisteklass peab sajakordselt kinni naelutama selle juudasesuudluse, millega Võõlmann temale peaaegu enamlisena jalge alla tahab toppida, „põhijoontes vähe lahkumisevaks Venemaa Sots.-dem. töölistepartei (enamlaste — H. P.) programmist“ tunnistades, selle eesti sotsiaaldemokraatia programmi, mis tema loojad ise avalikult **rahvus-sotsialistlikuks programmiks** välja

kuulutavad, mille peasisuks olnud föderatiiv-autonoomse riigi nõudmine Eestile ¹⁾).

Aga veel enam: Speek tunnistas otsekohe ja avalikult — Vöölmannidele ja Palvadretele ikka võimsamini lagipaika tagudes, neid kui eesti kodanluse saapaviksijaid paljastades, kes kodanluse huvides Eesti proletariaadile kihvti külvavad, et — Eesti sotsiaaldemokraatia otse **kontrevolutsiooniliku töö** jaoks oli loodud ja selles sihis ka tegutseski! Et just selle **rahvussotsialistliku partei** tegevuse mõjul ja tagajärjel enamlus Eestis **nõrgem** olevat olnud kui Lätis, kus Speegi tõenduse järele seesugust juudasetööd ei olevat tehtud.

Vöölmann aga julgeb Eesti proletariaadile tõendada, et see juudasepartei oma taktikas — enamasti enamlaste jälgil olevat sammunud, ja Palvadre julges avalikul koosolekul enamlastele jõhkra väljakutse vastu silmi heita: on veel küsitav, kumb revolutsioonilikum oli, kas Eesti sotsiaaldemokraatia või — enamlaste partei!!!

Kas ei ole meil, kas ei ole Eesti proletaariaadil, kas ei ole kommunistlikul parteil lõpuks ometi põhjust ja õigust küsida: kelle huvides laotatakse seesugust jõhkrat võltsimist ja konderbanti enamlise ajaloo laiali? Kelle huvides sünnib see kihvti-külv enamluse ajaloo küsimuste solkimises?

Ja edasi: kelle huvides, missuguste eesmärkidega tegutseb enamlane V. Vöölmann, kui ta tõendab, et eesti rahvussotsialistide programm „põhijoontes ainult vähe lahku läks“ enamlaste programmist, kuna samased rahvussotsialistid ise oma juhtide suu läbi (aruandes Internatsionaalile) kinnitavad ja seletavad:

„Lõpeks ei ole meie nõus vastu võtma ilma mõningate muudatusteta VSDTP programmi ka meie (s.o. eesti — H.P.) proletariaadile. See programm on osaliselt **vananenud** ja **osaliselt ei vasta ta täiesti üldistele sotsiaaldemokraatlikele põhimõtetele.**“ (Minu allakriipsutatud — H. P.)

¹⁾ Selle kohta märkis omal ajal juba Martna, eesti sotsiaaldemokraate (rahvussotsse) arvustades, et Speek selle rahvusluselipu üles tõstnud, mis Jakobsoni ajast saadik maas vedelnud. Ja „Vaba Maa“ toimetaja Ed. Laamann (vt. „Kaitse Kodu“, 1932) kinnitab sedasama, et õieti P. Speek eesti — kodanlise — iseseisvuse idee algataja olnud, seda 1905. a. esimesena oma nõudmistes (petitsioonis) esitades.

Siit, muu seas, saame ka jälgile, kust Palvadre võttis oma väite, nagu oleks sotsialism Eestis — Jakobsonist põlvenenud: Speek põlvenes Jakobsonist, ja et Speek — Palvadre arusaamises — sotsiaaldemokraatia hing ning keskkohk Eestis ongi, siis on siit täiesti loogiline järeldada, et sotsialism Eestis Jakobsonist põlvenenud, mis ongi — rahvussotsism!

Möödamannes: Speegid, Astid, Rugad, kel udust aimugi pole isegi enamluse ja vähemluse vahekorra — õpetavad Internatsionaalile ja enamlastele... sotsiaaldemokraatlikke põhimõtteid! See paneb põrgulisedki naeruvõdinail pisaraid valama. Kuid enamlast Võõlmanni ei takista see edasi kinnitamast: eesti sotsiaaldemokraatia programm läks põhijoontes ainult vähe enamlaste omast lahku!

Meie ei peatu pikemalt organiseerimisküsimuse teooria juures ja organiseerimise põhimõtetel — siin tuli rahvussotsialistide isegi vähemlastega teravaid lahinguid lüüa, kuigi mitte tsentralismi printsiibi pärast, mis enamluse organiseerimistöö üks nurgakive on. Palvadre vassib siin nagu harilikult: tsentralismi küsimuses seisid rahvussotsialistid vähemlastega täiesti ühisel seisukohal — enamlaste vastu. Lahkumine vähemlaste ja rahvussotsialistide vahel tekkis rahvusliste parteide küsimuses (föderalistid ja autonomistid).

Kuid jälgime edasi Võõlmanni kirjutist. Seal loeme:

„Taktika põhiküsimustes aga, kõikudes enamlaste ja vähemlaste vahel, sammub (Eesti sotsiaaldemokraatia) enamasti enamlaste järele.“

Spe ek oma kambaga vastab (aruanne Internatsionaalile):

„Peale lahkarvamiste organisatsiooni ja programmi küsimustes **tundus märgatav vahe ka taktikas** Eesti sotsiaaldemokraatliku partei ja eesti proletariaadi keskel teotsevate VSDTP organisatsioonide vahel“ (minu allakriipsutatud — H. P.).

Ja edasi:

„Selle vaatega seletub ka Eesti partei korrektsem suhtumine liberaalsesse kodanlusesse, demokraatlikku intelligentsi ja maaelanikkonda...“

Teiste sõnadega: „Sotsiaaldemokraatia tugeneb töölikklassile, talurahva enamikule ja üliõpilaskonnale“ (Palvadre).

Meie tööme kõrvuti Speegi kamba ja Palvadre seisukoht partei koosseisude küsimuses just selleks, et näidata, kuivõrd täpselt Palvadre seisukoht sarnaneb — enamluse vastu võitlevate rahvussotsialistide seisukohale. Ainult selle vaadetesugulusega võib seletada ühest küljest seda tõsiasja, et Sangaste hallparunid ja mõisarentnikud ühes sotsiaaldemokraatlikus parteis lähedasti võisid ruumi leida, teisest küljest seda, et enamlane Palvadre seda kõike üheks väga revolutsioonilikuks värgiks peab ja oma kodukoha hallparunid ja mõisarentnikud päris tõelisteks sotsiaaldemokraatideks tunnistab. Meie jätame lugeja hooleks

sellest vaimusugulusest rahvussotsiikkude Speekide ja Astide ning enamlaste Palvadre vahel järeldusi teha.

Kuid meie leiame tarviliku olevat siiski veel mõne konkreetse taktilise sammu juures peatada, et nende konkreetsete nähete varal lugejale ettekujutust anda sellest rahvussotside taktikast, mis Vöölmanni tõendusel „põhiküsimustes enamasti enamlaste järel käis“.

1905. a. kevadsuvel algas äge palvekirjade (petitsioonide) kirjutamise ja nendele allkirjade kogumise hooaeg. Selle hoogtõoga — kogudes allkirju palvekirjadele, mis valitsusele pidid saadetama, et see (tsaarivalitsus!) rahvale vabadusi annaks ja olukorda parandaks — selle hoogtõoga püüdis **kodanlus** revolutsioonilikke hulkasid, tööltsi kui ka talurahvast, revolutsiooniliku võitluse teelt kõrvale juhtida, neile ette maalides, nagu võiks tsaarivalitsuselt tõesti palvekirjadega midagi välja nuruda. Kodanlus ise uskus seda vaevalt, kuid see oli tal vastuhoobiks revolutsiooniliikumise tõusule.

Eestis sammus selle palvekirjade (petitsioonide) hoogtöö eesrinnas — **Peeter Speek** oma „sotsiaaldemokraatlikkude“ „Uudistega“! Speek näeb isegi, et ta kodanluse kontrrevolutsiooni reel tolkneb, et tema, kui „sotsiaaldemokraadi“ seisukoht väga ja väga kahemõtteline on, sellepärast kirjutavad „Uudised“:

„Kuipalju neil märgukirjadel tegelikult soovivat tagajärge saab olema, on raske ütelda“. (Sotsiaaldemokraadil — raske!?)

Kuid — Speek hullutab hulkasid sellest hoolimata edasi. Ta läheb veelgi kaugemale. Ta ei lepi ainult allkirjade kogumisega, sellest on tema pettusepoliitikale ja väikekodanlikule avanturismile vähe. Ta otse **luiskab** hulkadele ette, et —

„...seegi on tähtis, et koosolekuid peetakse, nende peal ühiselt olukorda arutatakse, hädadest pääsmiseks teesid otsitakse... Niisugune tegevus harib ja kasvatab inimest.“

Seda seletab ta hulkadele, ise aga peab ta seda tsaarivalitsuse ees põlvitamist ja lõmitamist sedavõrd tähtsaks, et oma kintsu-kaapamiskirjad isiklikult Peterburisse toimetab ja seal siseasjade ministrile — ning sellest veel vähe, Speek ronib kõrgemaid taldu lakkuma — **keisri kantseleiülemale** ära annab, hiljem ka veel kuberneridele.

Ja säherduse tsaarivalitsusele truualamliku kontrrevolutsiooniliku pettusepoliitika ning töörahvahulkade vale teele juhtimise taktika kohta ei ole ei Palvadrel ega Vöölmanniil

mitte ainustki arvustavat sõnakest ütelda! Ei — Speegi taktika käib „põhiküsimustes enamasti enamlaste järel“ (Vöölmann).

Samati igapidi õigeks — enamliseks! — tunnistab eriti V. Vöölmann eesti sotsiaaldemokraatide boikoti nõndanim. „rahvaasemikkude kogule“, mis Tartus 27—29. nov. 1905 koos oli ja 1905. a. liikumises üldiselt Aula koosoleku nime all tuttavaks on saanud. Vöölmann õigustab seda boikotti, iseloomustades teda analoogiliseks boikotiga, mille enamlased nõndanim. Bulõgini duumale välja kuulutasid.

See seletus on enam kui — sotslik. Valitsuse poolt välja mõeldud manööver „duuma“ näol, millel ei mingit õigust pole (pidi ainult nõuandja olema!) ja kuhu ühegi töölise jalg ei ulata, ja — laialine rahvakogu, millest sadanded töörahva esindajad osa võtavad — olgugi kodanluse algatusel kokku kutsutud ja seega muidugi püüdega kodanluse huvides ära kasutada — see pidavat Vöölmanni seletuse järele ühteviisi boikoti alla käima! Seesuguse rahvakogu boikott pidavat — enamline taktika olema!!

Isegi seesuguse „parlamendi“ boikoteerimise mõtlematu järeloomatamise eest pidas Lenin tarvilikuks hoiatada, kui ta oma raamatukeses, „Pahempoolsuse lastehaigus kommunismis“ kirjutab, et „parlamendi“ enamlise boikoti (1905. a.) kogemusi

„pimedispidi järele tehes, ilma arvustamata üle kanda teistsugustesse tingimustesse, teistsugusesse olukorda, on kõigesuurem eksitus.“

Heaks kiites eesti sotsiaaldemokraatide petitsiooni-hoogtööd — ühest küljest, — ja teisest küljest õigustades nende boikotti kopsolekule, kuhu töötavate rahvakihtide, eriti maatameeste ja kehvtalurahva esindajaid suurel hulgal kokku tuleb, samati hea kogu keskmikke, teeb Vöölmann kodanlusega just selle kompromissi, mida Lenin „tõelikult kõige pahemaks oportunistiks ja äraandmiseks“ nimetab. Sest Vöölmanni arvates oleks pidanud — just nagu rahvussotsidegi arvates — need sadanded töötavate rahvakihtide esindajad, kellega just siin parteilastel võimalus oli ülemaaliselt kokku puutuda, — täiesti kontr-revolutsiooniliku kodanluse mõju alla jätma, kes nad selleks oligi kokku kutsunud, et neid oma järele tõmmata, neid revolutsiooniliku sotsiaaldemokraatia mõju alt lahti kiskuda. See oleks kahtlemata suur teenus olnud — kodanlusele, ja kui Vöölmann sellest aru ei saa, siis on see vaid veel üheks lisatõenduseks, et see arusaamine täielikult rahvusdemokraatlikku ideoloogiat täis on, mis töörahvahulkade kodanluse lõa otsa kinnitamist püüab. Või — oleks Vöölmann seda otse tahtnudki?

Mis teeb aga seesama Peeter Speek oma rahvusotsliku kambaga, kes „enamliselt“ (Vöölmann) ebaõigeks — Vöölmann hindab seda koguni paindluseks, vähemluseks jne — peab laialiste töötavate talurahvahulkade võitmise pärast kodanlusega võitlust pidada, missuguse kohasema tegevuse leiab see rahvusotside kamp oma „revolutsioonilikkuses“? Talurahvahulkade võitmise asemel võtab Speek oma „Uudistes“ suure ristsõja ette — **kodanlike preilikeste kaitseks**, kes kodanluse arva tes laiale teele olid sattunud, kui nad oma juuksed lühikeseks lõikasid, et selle moodihalpuse abil kah „revolutsioonilikud“ näida, mis ju nii üpris väga — kôditav oli! Need preilikesed — nüüd osalt eesti sotsfaschistide ridades, osalt ümargused kodanluseprouakesed — mäletavad veel tänapäev tänulikult seda ülespuhutud „kaitsesõda“ (vt. Kruusa eelnimet. töö), kuid proletariaadi ja teiste laialiste töörahvahulkade revolutsioonilikuks kasvatamiseks andis seesugune rüütlilik pühajüri-võitlus igatahes ja ainuüksi eitavaid tulemusi.

Ja ka see suur „võitlus“ paistab Vöölmannidele „enamasti enamlaste järel käimine“ olevat — nad ei leia siin arvustuseks sõnakestki lausuda, olgugi, et see otse käega katsutavalt selgelt kõneleb, kelle huvid eesti sotsiaaldemokraatide parteil ja nende ajalehel eestkätt südame ligidal seisid ja kelle eest nad teiste kodanliste kihtidega rinnad kokku pistsid.

Lõpuks veel mõni sõna selle rahvusotsialistliku partei konkreetsest tegelikust organiseerimistööst, mida nii kõrgeks hindab Palvadre kui ka Vöölmann, eriti näiteks tuues seda tegevust Sangastes (Palvadre), kus peaaegu terve vald ennast sotsiaaldemokraatliku partei liikmeteks olevat kirjutanud.

See oli muidugi täiesti kokkukõlas „Uudiste“ kihutusetöoga, kus seesuguseid massilisi segakihilisi organisatsioone oiselooma õhutati, ja vastab, nagu nägime, ka Palvadre vaadetele partei koosseisu suhtes. Kuidas see partei parteilist organiseerimistööd mõistis, selle kohta toome lühikesegi väljavõtte „Uudistest“ (nr. 85, 4. nov. 1905), kus eriti organiseerimise ja uute organisatsioonide loomise kohta juhtnõore antakse. Me loeme seal, muu seas:

„Üksikud... sotsiaaldemokraatlased, kas tööliste ehk haritlaste hulgast, ükskõik, kutsuvad oma ümbruses olevad tööliselised kokku, tutvustavad neid sotsiaaldemokraatia kaugemate ülesannetega, programmi-maksimumi nõudmistega, niisama ka kõige lähemate ülesannetega — programmi-minimumi nõudmistega ja viimaks sotsiaaldemokraatia

võitlemise abinõude ja viisiga — taktikaga. On see tehtud, siis hakatakse partei liikmeid vastu võtma. Igaüks koosolljatest, kes sotsiaaldemokraatliku programmi ja taktika vastu võtab ja selleks oma allkirja annab, loetakse partei liikmeks. Pärast esialgset koosolekut võib allkirjade vastuvõtmist rahvarikastes kohtades, näiteks seltsimajades, valla- ja koolimajades, ja mujal edasi jätkata. Kui näha on, et allkirju palju enam ei tule, siis kutsuvad asja etteotsa astunud mehed partei liikmed kokku. Koosolekul on hääle- ja otsustamisõigus nendel, kes oma allkirja on annud.

Koosolekul töötatakse osakonna põhikiri välja, valitakse osakonna eestseisus — komitee... Üleüldistes joontes öelda toimetatakse asja nii, nagu harilikku seltsi asutamise juures...“

See juhtnõör — märkige: juba novembris 1905 — näitab kõige selgemini selle „partei“ laadlikku iseloomu. Isegi kõige närusamat laulu- ja mänguseltsi, rääkimata karskuseseltsist, ei klopsitud Eestis kunagi selkombel turutrummiga kokku, nagu seda õpetab Peeter Speek — „sotsiaaldemokraatliku“ partei suhtes. Veel hullem: iga osakond peab omale ise — põhikirjagi kokku seadma. Lühidalt — mitte absoluutselt kõige vähemat vahet mõne porujommikamba, lauluseltsikese ja — „töölisterpartei“ organiseerimise vahel.

Missuguseid tagajärgi see tegelikus elus andis, selle kohta toome näite otse sellest Palvadre üleskiidetud Sangastest — Palvadre kodukohast. Anton Palvadre kirjutab oma mälestustes (vt. Kruusa eelnim. töö), muu seas:

„Novembri algul pidas Jaan Tõnisson kõne Sangaste vallamaja juures. Valla saadik pidi küll kõnelejaks kutsuma Peeter Speeki või kedagi teist „Uudiste“ ringkonnast, kuid sealt ei olevat keegi saanud määratud ajaks tulla... Rahvast oli murdu kokku tulnud... Tõnissoni kõnet kuulati rahulikult ja segamata. Vasturääkijaid ei olnud... Mina ainult lühidalt toonitasin, et ei ole õige revolutsionääride tegevust hukka mõista.

„Tõnissoni kõne järel alanud koosolekul moodustati Sangaste uus vallavalitsus — revolutsiooniline komitee. Komitee esimeheks oli Kurvits, peremees Tagulast, liikmeteks peremees F. Lääts, Tiido mõisa rentnik Karl Ooberst, Rein Palvadre (teisi ei mäleta), sekretäriks Peeter Plukk, endine viinapõletaja Venemaal...“

„Uus vallavalitsus oli otsustanud Sangaste valla asemele asutada „Sangaste sotsiaaldemokraatliku ühisuse“... Uus vallavalitsus koostas peremeeste nõudmised mõisale ja andis need üle mõisavalitsusele rahva saatel...“

Kas ei ole tõesti „pärl“ sellest „sotsiaaldemokraatlikust“ organiseerimistööst, kui ka sellest „sotsiaaldemokraatiast“ endast seal Sangastes, mida Palvadre ei väsi kiitmast ja eeskujuks seadmast!

Vaadake: Tõnisson peab kõne; tõsi küll, sooviti Speeki, aga ei saanud tulla — üks ta puhas, käib Tõnisson kah! Paljuks seal vahet on neile — „sotsiaaldemokraatidele“! Tõnissonile vastu ei vaielda — mis seal ikka vaielda! Hea seegi. Siis asutatakse uus vallavalitsus — rrrrevolutsioonilik muidugi; kuidas muidu saab. **Peremeestest ja mõisarentnikkudest.** See uus vallavalitsus loob siis — „sotsiaaldemokraatliku ühisuse“ ja kohe endise valla asemele. Oi seda — rrrrevolutsioonilikkust! Ja selle uue ühisuse esimene töö on kohe — **peremeeste** nõudmised mõisale kokku seada ja mõisa saata — igatahes... „**rahva** saatel“. Kuidas muidu, eks ole need hallparunid nüüd ju puht rahva esindajad!

Kas kahtleb keegi arusaaja tööline, rääkimata kommunistist, silmapilkugi seesuguse „sotsiaaldemokraatliku ühisuse“ iseloomustamisel — seda kui **kulakute, hallparunite organisatsiooni** hinnates? Vaevalt küll. Kas ei ole siin otse käega katsutavalt selge jõhkrate külakurnajate manööver uue sildikese all — mis ükstakõik kas Tõnissoni või Speegi õnnistusel otsaette kleebitud — oma vana klassipoliitikat, oma endist kurnamispoliitikat jatkata, pealegi veel „rahva nimel“!

Jakob Palvadre, enamlane, kommunist, hüüab aga koosolekul: on veel küsitav, kumb rohkem revolutsioonilik oli, kas see Sangaste hallparunite töörahvakurnamise ühisus või — enamlaste partei! Oi kui südame lähedal peab Jakob Palvadrel seisma see — Sangaste hallparunite organisatsioon!

Miks küll?

Mõned kokkuvõtted ja järeldused

Meie ülesandeks ei olnud käesolevas kirjutuses (aruandes) enamluse ja vähemluse ajalugu 1905. a. Eestis tema terves ulatuses kõigi küsimuste ja üksikasjadega esile tuua ja lahti harutada — see oleks ülejõu käiv ülesanne olnud ettenähtud piirides. Sellepärast ei olnud võimalik paljugi küsimusi puudutada. Muu seas ei ole meie käsitanud enamluse vigu ja puudusi 1905. a. võitlustes, mida — ja seda peame alla kriipsutama — nii ei tohi

mõista, nagu poleks enamlistel organisatsioonidel mingeid vigu olnud, või nagu ei tahaks meie neid tunnustada.

Enamlised organisatsioonid Eestis, eesotsas tugevamaga neist — Tallinna organisatsiooniga, — olid noored; neil oli klassivõitlustes vähe vilumusi, neil puudusid peaaegu täielikult teoreetiliselt tugevad juhid. See kõik teeb arusaadavaks, loomulikuks, et nende organisatsioonide tegevuse hoogsas kasvus, määratusuurte ülesannete ees, mis revolutsiooni areng partei ja proletariaadi ette seadis, vigu tehti, suurigi vigu, raskeidki eksisamme, et enamlised organisatsioonid nõrgad olid revolutsiooni, kui kunsti, oskuses, mis kokkuvõttes lõpuks proletariaadile lüüasaamise tõi.

Rida neid vigu ja puudusi on Eestimaa proletariaadi võitluse ajaloo küsimuste käsitustes valgustatud, paljastatud, analüüsitud; seda tööd jätkab EKP ajalookomisjon, et avastatud vigade ja puuduste arvustusega, nende põhjuste väljaselgitamisega Eesti proletariaati nende ja teiste vigade eest tulevikus hoiatada ja hoida. Siin on veel suur töö teha, et Eesti proletariaadi võitluse ajaloo leninistliku valgustusega praegu Eestis võitlevatele töörahvahulkadele kõiki neid õpetunde, kõiki neid vahendisi, mida sellest ajaloost ammutada saab — ja seda ei ole vähe! — kättesaadavaks teha, praegu võitlevaid hulkasid kõige sellega varustada, mida endiste võitluste kogemused pakuda võivad.

See on suur ülesanne — Eesti proletariaadi jõudude kohaselt määratu ülesanne ja, mida eriti alla kriipsutada tuleb — äärmiselt tähtis ülesanne. Ja just seda enam tuleb siin kõige ettevaatuse ja hoolega toimida, et seda kogemuste allikat klassivaenuliste ollustega, proletariaadile kahjulikkude ideedega, võltsimistega ja vassimisega, mis proletariaadi tema tänapäevastes ja edaspidistes võitlustes võiksid valeteedele juhtida, ei saadaks kihvitada.

Meie ülesanne käesolevas kirjutuses (aruandes) eestkätt ja peamiselt selles seisiski, et neile vassimistele ja võltsimistele, mida siiani juba proletariaadile vaenuliku ideoloogia seisukohalt on püütud Eesti proletariaadi võitluste ajalukku kanda, vastuhoopi anda, neid võltsimisi ja vassimisi paljastada ja sellega nende kihvitavat ja laostavat mõju proletariaadi tänapäevastes võitlustes halvata. Meie ulatasime siin eestkätt puudutama mõnda tähtsamat küsimust ja tõsiasja 1905. a. võitluste ajaloo Eestis, mida rahvusdemokraatia ideoloogia kandjad (Palvadred, Võõlmannid jt.) oma ideoloogiliste kaalutluste huvides püüavad klassivaenuliselt võltsida, kõigepealt tagasi lüüa seda visa kat-

set Tallinna enamlist organisatsiooni 1905. a. vähemlaseks tem-
beldada, selle organisatsiooni võitluse juhtimist vähemlaste
kätte toppida, seda võitlust ennast vähemlase sabas sörkimi-
seks kujutada, selle vastu aga tõelikult revolutsioonilikuks sot-
siaaldemokraatiaks kujutada Tartu vähemlist organisatsiooni
ja tõelikult revolutsiooniliku sotsiaaldemokraatiana paista lasta
rahvussotsialistlikku Eesti sotsiaaldemokraatiat kogu tema enam-
lusevastase tegevusega. Ja kõige selle juures tuli meil alla
kriipsutada järeldusi — **kelle huvides** seesugune ajaloo „võltsi-
mine“ sünnib, missuguste klasside „sotsiaalse tellimisega“ meil
siin objektiivselt tegemist on.

Meie nägime selles lühikeses ja piiratud käsitluses :

1. Kuidas Palvadre ja Vöölmann (kuivõrd viimane Palvadre
võltsimisi ja vassimisi ei paljasta, ei arvusta, neid vaikides,
ennast Palvadrega solidaarseks kuulutades, omaks võtab) mark-
sistlik-leninistlikku õpetust ja arusaamist proletariaadi parteist
kõige jõhkramalt võltsivad. Sellest parteist, mis Lenini järele on
„proletariaadi **klassi** organisatsiooni kõige kõrgem vorm,“
„**klassi** eelvägi“, kõige paremini organiseerunud, kõige kauge-
male arenenud, kõige teadlikum osa **klassist**; — sellest proletari-
aadi **klassi** parteist teevad Palvadre ja Vöölmann... „töolis-talu-
rahva massilise organisatsiooni“, kustutades seega maha
proletariaadi ja talurahva vahelt klassilised vahed ja püüdes
juhtida proletariaadi arusaamist klassijõudude kohta täiesti
vale teele, leninismivastasele teele.

2. Kuidas sellest marksismi-leninismi võltsivast põhiseadest
proletariaadi klassipartei kohta lähtudes Palvadre ja Vöölmann
(kuivõrd viimane Palvadre seaded vastuvaidlemata omaks
võtab) — **hallparunid** Eestis tõelikkudeks sotsiaaldemokraatideks
teevad, neid „tõelikke sotsiaaldemokraate“ samati kui kodanluse
juhte ja esindajaid 1905. a. revolutsiooni juhtidena kujutavad,
kes revolutsioonilikud hulgad olevat võitlusesse viinud, kuna
selle vastu Tallinna enamline proletariaat — vähemlase sabasse
sörkima seatakse, mis tegelikult kõige häbematum klassiliini
kõverdamine, klassivõitluse võltsimine on, kuna revolutsiooni-
võitluse juhtimine otsekohe ja lausa hallparunitele ja linna-
kodanlusele antakse, proletariaat aga vähemlaste kaudu nende
kurnajatekihtide lõja otsa kinnitatakse.

3. Kuidas Palvadre ja Vöölmann — samal antimarksistlikul,
antileninisel teel edasi minnes — väikekodanlist rahvussot-
sialistlikku parteid proletariaadi klassiparteiga samastavad, sellele
parteile (Eesti sotsiaaldemokraatiale) kiidulugusid lauldes, tema
revolutsioonilikke teenuseid kõrgeks kiites, tema poliitilist

jõudu ning revolutsioonilikkust tugevana näidates, kuna see partei, nagu tema juhid ise avalikult ja otsekohe tunnistavad, **tegelikult enamluse vastu võitles**, enamluse mõju halvas, ja et tema programmi peasisuks oli — Eestile autonoomse riigi nõudmine, seega puht rahvusdemokraatlik nõudmine. See on otsekohene ja salgamatu püüe Eesti proletariaadi võitlust juhtida väikekodanlikule rahvusdemokraatlikule teele, klassivaenlaste mõju alla.

4. Kuidas Palvadre ja Vöölmann, enamluse ajalugu oma konderbandiga võltsides, näidata püüavad, nagu oleks 1905. a. võitlustes proletariaadi juhtimine vähemlaste käes seisnud: Tallinna organisatsioon oli vähemlaste mõju all, Tartus oli kogu organisatsioon vähemline, Eesti sotsiaaldemokraatiat juhtisid samati vähemlased.

Sellega püütakse otsekohe ja selgesti kogu revolutsiooni-võitluse teenused Eestis 1905. a. vähemlaste ja väikekodanliste rahvussotsialistide arvele kirjutada, enamlaste osa revolutsiooni juhtimises kinni mätsida, maha salata, enamluse tähtsust selles revolutsioonis maha kustutada, millega avalikult praegustele sotsfaschistidele sõjariist ulatatakse EKP vastu võitlemiseks ja vennaskätt ning abi pakutakse, et Eestimaa proletariaati sotsfaschistide mõju alla juhtida.

5. Meie näitasime neid võltsimisi paljastades, neid ajaloo moonutamisi ja vassimisi alasti kiskudes, **kelle huvides** seesugune võltsimine sünnib, kelle huvides kodanlusele ja sotsiaalfaschistidele vaimlised sõjariistad EKP ja Eesti proletariaadi vastu võitlemiseks kätte ulatatakse; kelle huvides vähemlased Eestis 1905. a. proletariaadi etteotsa seatakse ja rahvussotsialistidest hallparunid ning kodanluse esindajad revolutsiooni juhtideks kujutatakse. Meie näitasime ja kriipsutasime alla, et seesugune ajaloo võltsimine, seesugune väikekodanliste ja kodanliste olluste ülesupitamine ning samal ajal proletariaadi ning ta juhtiva eelväe — enamlaste partei — mahategemine, ta osa ning tähtsuse kinnimätsimine, ainult kodanlusele ja sotsiaalfaschistidele kasuks võib olla, kes seda ära kasutavad EKP vastu, sotsiaalfaschistide autoriteeti töörahva silmis tõstes, tema teeneid revolutsioonivõitlustes ülistades, töörahvast seega revolutsioonilikust võitlustest eemale juhtides, mis kõigi töörahva-vaenlaste ühine püüe on. Tervitades Eestimaa Kommunistlikku parteid kõlavate sõnadega ja samal ajal proletariaati ja üldse töörahvast üles kihutades EKP juhtivate tegelaste, ta juhtivate organite vastu, kellele avalikult partei seisukohtadest kõrvalekaldumist süüks antakse, ühtaegu töörahvast vähemluse mõju

alla, tema autoriteedi alla juhtides — kas ei ole see täpselt samane kontrrevolutsioonilik võtte, mida tarvitas Trotski ÜK(e)P lõhkumise eesmärgil? Ulatades oma „vanaenamlike“ tervituse varjukatte all eesti kodanlusele ja sotsfaschistidele sõjariista EKP vastu ja kihvitades Eesti proletariaadi arusaamist marksismi-leninismi võltsivate vaadete ja seadetega, — kas ei ole see samane kontrrevolutsioonilik konderbant, mida Trotski jüngrid püüdsid poetada ÜK(e)P ridadesse ja mille vastu sm. Stalin kõiki parteilasi üles kutsus kõige armutumast võitlust pidama.

6. Meie nägime, kuidas vähemlased, oma revolutsioonilikkude sõnakõlksude suitsukatte varjul, mida 1905. a. võitluste keerus ja proletariaadi revolutsiooniliku kasvu mõjul õige rohkesti levitati, kõige ägedamalt enamluse seisukohtadele tormi jooksid, ja — kinnitame seda siingi veel — et neil korda läks oma mõju ka teatud osa tööliste hulka kanda, töölisteorganisatsioonide üksikutesse lülidesse tungida. Kuid meie nägime, ja seda peab kindlasti alla kriipsutama: et Tallinna enamline organisatsioon tervikuna selle vähemlise rünnaku täiel rinnal tagasi löi, et ta vähemlisi vaateid omaks ei võtnud, et ta ennast oma üldkogus ja põhiküsimustes vähemlaste taktikast juhtida ei lasknud. Meie nägime, kuidas Tallinna organisatsioon ennast just sel ajajärgul, mil ta Vöölmanni tõenduse järele eriti vähemluse mõju alla sattunud pidi olema, s. o. sügiskuudel, hoogsalt sõjariistu paneb, ennast sõjariistus ülestõusule ette valmistab, järjekindlalt maha surudes vähemlaste katsed töölisti sellelt, revolutsioonilikult, võitlusteelt kõrvale juhtida. Ja meie nägime, et Tallinna proletariaat oma enamlike komitee juhtimisel, kõlgist oma vigadest, eksisammudest, nõrkusest hoolimata, otsustaval silmapilgul, kui võitluse üldine seisukord seda nõuab, sõjariista kätte haarab ja tsaarivalitsuse vastu võitlusesse astub. Veel enam: meie nägime, et ta oma enamlike kihutuse- ja organiseerimistööga, oma senise võitlusega on suutnud omale usalduse võita ka laialistes töötavates talurahvakihtides, ja et ta nüüd, selle tagajärjel, suuteline on ka laiu talurahvahulkasid endaga võitlusesse kaasa tõmbama.

Meie arvame, et meil kõige selle järele õigus on edasi kinnitada seda, mida EKP ajalookomisjoni töödes on märgitud, et Tallinna proletariaat, eesotsas Tallinna komiteega, 1905. a. enamluse võitlusejoonel seisis, enamlist võitlust pidas, ja et kõik katsed seda tõsiasi kõverdada, võltsida, vastupidiseid tõendusi Eesti proletariaadi ajalosesse tuua — kui parteivaenulik konderbant tuleb halastamata kõrvale heita ja võltsijatele kõige valjumalt hüüda: käed küljest!

294857

Meil kerkib aga ühes sellega üles veel teine, suurem, laiaulatuslikum küsimus, mida ükski võltsija siamaani ei ole julenud üles tõsta: millega tuleb seletada seda nähet, seda tõsiasi revolutsiooniliikumises Eestis 1905. a., et proletariaadil ainult Põhja-Eestis korda läks laialisi talurahvahulkasid revolutsioonilikkude võitlusse viia? Miks ei sündinud seda nii väga rrevolutsioonilikus Tartus tema mitmekordsete sotsiaaldemokraatlikkude organisatsioonidega, kes „kõige kolossaalsemat tööd hulkade revolutsioonilikus kasvatuses“ olevat teinud, millega vähemluse mõju alla sattunud Tallinnat muidugi võrreldagi ei saa? Kas Lõuna-Eestis klassivahekorrad vähem välja olid arenenud, kui Põhja-Eestis, kas need vahekorrad siin vähem teravad, klassilised jõud nõrgemad olid? Muidugi mitte. Lõuna-Eesti küla on klassilise kihinemise poolest Põhja-Eesti külast kaugel ees. Kuid miks ei olnud seal siiski revolutsioonilisi väljaastumisi? Miks rahuldub Palvadre sellise „revolutsioonilikkusega“, et Sangaste „sotsiaaldemokraadid“ — peremeeste nõudmised mõisa saatsid?!

Meie arvame, ainuke õige vastus selle küsimuse peale, ainuke õige seletus sellele nähtele seisab selles, et Lõuna-Eesti otsustavates keskkochtades, eestkätt Tartus — **vähemlised ja rahvus-sotsialistlikud organisatsioonid liikumist juhtisid**, kes sõjariistus ülestõusu ei tahtnud, kes kõige jõuga selle vastu töötasid, nagu nägime vähemlaste võitlusest Tallinna komitees. Tallinnas, selle vastu, aga enamlist võitlust peeti, enamlased seda võitlust juhtisid, enamlust talurahvahulga võitlusesse kaasa tõmbas.

Kuidas Eesti sotsiaaldemokraatia rahvussotsialistid kõige jõuga sõjariistus revolutsiooni vastu seisid, kuidas nad üldse sõjariistade tarvitamise ja revolutsiooniliku vägivalda peale vaatasid, selle kohta kirjutab Peeter Speek ise oma aruandes Internatsionaalile:

„Mitte ainult Eestimaa partei (Eesti sotsiaaldemokraatia — H. P.) käsul, vaid ka nõusolekul või teadmisel ei valatud ühtki tilka verd, ei olnud ühtki rõõvimise ja varanduse konfiskeerimise juhtu.“

Vaadake! need „sotsiaaldemokraadid“, keda Vöölmann kõige väega püüab enamlaste lähedale nihutada nii programmiga kui takitkaga, kellel ta kindla tahte ütleb olevat olnud enamlusega ühineda, need rahvussotsid kiitlevad Internatsionaali ees sellega, loevad seda oma **teenuseks** revolutsiooni ees, et mitte ainult nende otsusel, nende osavõtmisel, vaid mitte isegi nende teadmisel või nõusolekul ainustki — verevalamisest rääkimata — ainustki varanduse konfiskeerimist pole ette tulnud!

See seletab meile, miks Tartu ümbruskonnas, kus see suurte „revolutsioonilikkude teenetega“ partei peamiselt iegutses, maal revolutsioonilikke väljaastumisi ei olnud, ja linnaski revolutsioonärid paraade pidasid — sõjaväe muusikakoor eesotsas! Nagu oleks revolutsioon — rahulik demonstratsioon, nagu kukutataks tsaarivalitsus — rahuliku muusikaga!

Et ka Lõuna-Eestis revolutsioonilik võitlus täiesti võimalik oli, et ta tagajärgi võis anda, et klassiline kihitus siin soodne oli, seda kinnitavad üksikud sündmused — kus neid enamlased juhtisid. Seda kinnitab eestkätt Mõisaküla kogemus, kus revolutsioonilikku võitlust enamlane Jaan Sihver juhtis. Mäherdune jõud siin üksi maaproletariaadi näol olemas oli, näitas Helme ja Karksi kihelkondade maatöoliste koosolek 1905. a. sügisel, kus üle 800 sulase ja tüdrukku kokku tuli. Kuivõrd see mass revolutsioonivõitlusele vastuvõtlik oli, tõendasid 1917. a. sündmused täiel määral ja küllalt silmanähtavalt. Neid oli võimalik võitlusesse viia — nagu viis naabruses sm. Sihver, — kuid siin oli juhtimine Speegi ja „Uudiste“ käes, ja — kuidas tohiti siin tilka verd valada või mõisniku või hallparuni varandusesse näpuga puutada!

Ja nii osutub see „kõige kolossaalsem töö hulkade organiseerimise ja revolutsiooniliku kasvatusel alal“, millest Võõlmann hõisates jutustab, kõige lamedamaks väikekodanlikeks agitatsiooniks, mis kaugemale ei ulatanud kui suurte sõnade ning lärmitsevate miitingute ja demonstratsioonideni — ilma veretilga valamata ja varanduse puudutamisetä. Seda proletariaadi ja töörahvahulkade revolutsioonist, tõelisest revolutsioonivõitlusest eemalehoidmist, tegelikult kodanlusega ja tsaarivalitsusega kokkuleppe teele juhtimist nimetavad ja hindavad Palvadre ja Võõlmann „kolossaalseks tööks hulkade organiseerimises ja revolutsioonilikus kasvatamises“, Tallinna proletariaadi revolutsioonilikku sõjariistus väljaastumist ja talurahvahulkade endaga kaasatõmbamist sellesse võitlusesse tsaarivalitsusega aga — vähemluse mõju all suikumiseks! Sest neil on vaja, maksu mis maksab, näidata, et Tallinn, proletaarne Tallinn 1905. a. — vähemline oli, et teda vähemlased juhtisid, et ta sellepärast revolutsioonivõitluseks võimetu oli, ja alles — Võõlmann päästis ta 1907. a. sellest vähemluse nõiavõimust! 1905. a. aga valitses vähemlus ja selle aasta revolutsioonilikud traditsioonid on — vähemluse teenus...

* * *

Oleme lõpul. 1905. aasta revolutsioonivõitluse ajalugu on Eestiski rikas kogemuste poolest. Eestimaa proletariaat, kes kõigi töörahvahulkade eesotsas oma EKP ja Kominterni juhatusel võitlust oma kodanluse ja sotsiaalfaschistide vastu järeljätmatult jätkab, võtab arvele kõik selle esimese revolutsiooni kogemused ja õpetunnid. Ta arutab läbi kõik vead ja puudused, mis proletariaat, mis ta juht, Tallinna enamline organisatsioon, selles võitluses tegid, kõik need põhjused, mis neid vigu esile kutsusid — kõige ees võtab ta arvele küll selle vea, et Tallinna enamline organisatsioon küllalt energiliselt võitlust ei pidanud vähemlastega, et ta neid, olgugi et nende rünnaku tagasi löi, nende mõju siiski lõpuni ei purustanud, et ta, kõige elujõulisema organisatsioonina Eestis, siiski küllalt ei teinud, et ka teiste linnade organisatsioonid enamlisele, revolutsioonilikule võitlusteetele viia ja sellega vähemlaste ning rahvussotsialistide lämmastavat mõju halvata. Kõigi teiste puuduste ja vigade kõrval oli see nõrk parteiline võitlus üks tähtsamaid vigu 1905. a. Ja seda peab EKP, peab Eesti proletariaat oma tänapäevases tegevuses ja võitluses arvele võtma.

Kuid ei see, ega teised tehtud vead ei anna õigust vähemlase, sotsiaalfaschistliku ja rahvusdemokraatliku mudaga loopida seda kangelaslikku võitlust, mida pidas Tallinna proletariaat 1905. a., ei anna põhjust ega õigust rüvetama tulla seda eeskujut, mida töölisteklass 1905. a. võitlustes andis tänapäevasele Eesti proletariaadile ja teistele töörahvakihtidele. Seda mälestust, seda eeskujut ei lase Eesti proletariaat ei Võõlmannidel ega Palvadretel enda käest kiskuda. 1905. a. võitluse traditsioonid jäävad — kõigi puuduste, vigade ja nõrkuste peale vaatamata — elama Eesti proletariaadi ja laialiste töörahvahulkade ridades ja aitavad neil kaasa lõpule viia võitlust oma kurnajatega ja rõhujatega — püüdku Võõlmannid ja Palvadred neid mälestusi, neid traditsioone võltsida, vassida, sopaga pilduda kuipalju tahes. Eestimaa proletariaat heidab kõige kindlama käega tagasi kõik rahvusdemokraatlikud ja sotsiaalfaschistlikud katsed proletariaadi revolutsioonivõitluse ajalugu võltsida, revolutsioonivõitluse teeneid vähemlaste, rahvussotside või isegi kodanluse arvele kirjutada. Eesti proletariaat hindab neid võitlusi kui püüdeid Eesti töörahva võitlust revolutsiooni teelt kõrvale juhtida, sotsiaalfaschistide ja kodanluse mõju alla viia, ja sellepärast annab ta neile kõige purustavama vastulöögi. Mitte nende võltsijate järgil, mitte nende kiidetud vähemlaste ja rahvussotside sabas ning juhtimisel ei sammu Eesti proletariaat võidule, vaid oma enamlase partei, oma EKP ja tema

keskkomitee järel, kes Kominterni ja üleilmse proletariaadi juhtimise Stalini juhtimisel Lenini lipu all Eesti proletariaadi ja kõik võitlevad töörahvahulgad võidule viivad ja Eestiski Nõukogude lipu püstitavad.

Lisa I

Väljavõte „Aruandest Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei revolutsiooniliku tegevuse arengust“¹⁾

Esimesi sotsiaaldemokraate eestlaste hulgas kohtame juba 90-ndate aastate algul²⁾. Need on üksikud. Nad kaovad täiesti massis ja neil puudub jõud rakenduda mingisse sotsiaaldemokraatlikku tegevusse. Nad rahulduvad marksistliku kirjanduse lugemisega ja rahakorjamisega välismaise saksa sots.-dem. töölistepartei heaks, nagu see näiteks toimus Tallinnas. Uldse need üksikud kui ka mõnevõrra hiljemini tekkinud n. n. teoreetiliste marksistide ring, lahkuvad näitelavalt, nagu näeme allpool, ilma et nad oleksid teinud katsetki kuidagi organiseerida proletariaati võitluseks nende ideaalide eest, mida nad ise tunnistasid.

Nimetatud ringi kujunemiseks andis tõuke tema liikmete tutvus läti ja vene üliõpilastega, keda sandarmiline isevalitsus oli hakanud välja saatma nende poliitilise usaldamatuse pärast kodustest ülikoolidest kaugesse Tartu.

Mõnedest eesti üliõpilastest moodustub 90-ndate aastate esimesel poolel läti ja vene seltsimeeste eeskujul marksistide ja neile kaasatundjate opositsiooniline rühm. Endised opositsioonilised üksikisikud liituvad selle ringiga. Niiviisi tekkinud ringil on omamaalaste koondise („semljätshestvo“) iseloom opositsioonilise varjundiga eesti kiriklik-rahvusliku ajakirjanduse ja selle rühma suhtes, mille ümber asusid kiriklikkude ja kodanlik-rahvuslikkude püüete kandjad.

¹⁾ Aruanne on koostatud P. Speegi ja mõne teise nimetatud partei juhtiva tegelase poolt aprillis 1906, Bernis, nagu seletab P. Speek ise kirjas, mis ta 21. veebr. 1929. a. Eesti Kirjanduse Seltsile on saatnud. Aruanne on valmistatud *Sotsialistlikule Internatsionaalile*, ta Vene seksiooni ettepanekul. — Tõlge on tehtud Speegilt saadud eksemplari järele ja ära trükitud H. Kruusa kogutöös „Punased aastad“, I, kust meie ta võtame. — Meie toome aruandest, mis ka Kruusa raamatus täielikult ei ilmunud, vaid need osad, mis eriti meie ainet puudutavad, juure lisades mõne märkuse, mida seletuseks tarvis arvasime olevat. — H. P.

²⁾ Neid on juba ammu varemgi; nii tegutsevad juba 80-datel a. a. Tallinnas (näit. raudtee-tehases) sots.-dem. tööliste ringid. — H. P.

Selle opositsioonilise ringi tegevus seisab peamiselt legaalse avalikkude marksistlikus vaimus peetud vaidluskoosolekute ja referaatide korraldamises, niipalju kui lubasid politsei-olud. Nii, näiteks, korraldas ring oma õitsenguaastail neljas Tartu legaalses seltsis igal nädalal referaadi. Seejuures ring andis välja kuukirja „Rahva lõbuleht“, kus avaldati kirjutisi nii majandusteaduse, loodusteaduse, eesti kirjanduse arvustuse kui ka muudelt aladelt. Peale selle ring andis välja samadelt ainealadelt mõned raamatud ja broschüürid („Lõbu ja Teadus“, „Maakera minevik“ j. t.). Ringi tegevus jääb kogu ta kestvuse ajal legaalsele alusele ja teooria raamidesse.

Ringi kuuluvate elementide mitmekesisuse tõttu ei suutnud ta luua kuigivõrd tugevat organisatsiooni ega välja töötada kindlat poliitilist programmi. Sellepärast lagunes ta pea, ilma et oleks jõudnud öelda, kes ta on ja mida ta taotleb¹⁾.

Kuid mis ei õnnestunud teha õpetajal, seda tegid tema kasvandikud.

Ringi lagunemise järel üks osa (möödukam) grupeerub Tallinnas ja asutab päevalehe „Teataja“, mis ajajooksul saab eesti opositsiooniliku liberaalse demokraatia organiks, aga ringi teine, noorem ja revolutsioonilikum osa (ja sellega liitunud noored jõud), kuigi esialgu seisab „Teataja“ ringkonna mõju all, eraldub varsti sellest ja astub illegaalsuse järsule ja okkaliselle teele. Mõne-aegse kõikumise ja püüdmise järel luua marksistlik ring üliõpilaste ja keskkooliõpilaste hulgas asutavad mõned haritlased (peamiselt üliõpilased) Tartus praeguse sajandi esimestel aastatel (1903) esimese revolutsiooniliku sotsiaaldemokraatliku organisatsiooni, kuna teised sotsiaaldemokraadid, kes pooldasid ka legaalselt tegevust, asutavad legaalse sotsiaaldemokraatliku ajalehe „Uudised“ (mis ilmus kaks korda nädalas). Selle lehe ümber koondusid paremad edumeelsemad kirjanduslikud jõud, tal oli suur menu ja ta etendas väga tähtsat osa ühiskonna laiemate kihtide revolutsioneerimisel.

Peagi tekkisid ka Tallinnas ja Riias eesti tööliste keskel sotsiaaldemokraatlikud organisatsioonid. Tallinnas mõnede poliitiliste emigrantide mõjustusel, Riias aga läti seltsimeeste otsesel mõjul.

¹⁾ Ringi tegelastest võiks nimetada: M. Martna, dr. R. Aavakivi, dr. A. Alver, J. L. Jürgens, M. Aavik, Jaan Sarv jt. Marksistlikuks sõna tõsisel mõttes saab seda ringi vaevalt nimetada: ringi liikmete marksism oli üldiselt liigpealiskaudne ja liigagi „mitmekesine“, künides vähemalt osa liikmete arusaamisest lihtsa labase loodusteadlase materialismini. Sellest ta organisatsiooniline nõrkus ja kiire lagunemine. — H. P.

Revolutsiooniliku liikumise peamiseks koldeks jäi Tartu. Ta oli kuni viimase ajani omaviisi pesaks, kust väljusid agitaatorid teistesse linnadesse¹⁾. See on ka täiesti arusaadav: Tartu, kus asuvad ülikool, veterinaarinsituut ja hulk keskkooled, on maa vaimse elu peamiseks keskuseks ja sotsiaaldemokraadid juba oma esimesel ilmumisel propageerisid ja agiteerisid siin õpilaskonna keskel.

Tartu noor sotsiaaldemokraatlik rühm on esialgu teataval viisil rahvusvaheliseks organisatsiooniks. Temas töötavad ühes eestlased, lätlased, juudid ja venelased. Kuna eestlased pühendavad oma jõu eranditult agitatsioonile ja organiseerivuse tegevusele tööliste keskel, teistest rahvustest seltsimehed, kes ei vullanud eesti keelt, agiteerivad õpilaskonna hulgas ja ajavad rühma tehnilisi asju. Sellega seletuvadki hiljem avalduvad lahkkelid organisatsiooni-küsimuses kohalikkude sotsiaaldemokraatide keskel. Noored jõud, olles Venemaa sotsiaaldemokraatliku töölistepartei vahenditu mõju all, liituvad sellega, hoolimata äärmisest tsentralisatsioonist selle partei organisatsioonis ja isegi partei lõhestumisest enamlasteks ja vähemlasteks; kuna need sotsiaaldemokraadid, kes töötasid proletariaadi hulgas, asusid organisatsiooni-küsimuses seisukohale, nõuda laia autonoomiat ühes esindusega Vene ühendatud sotsiaaldemokraatliku partei keskasutises. Nii avaldasid organiseerimispõhimõtted ja nendest tekkinud lahkkelid parteis halba mõju eesti nooresse sotsiaaldemokraatiasse²⁾.

Nende noorte sotsiaaldemokraatlikkude rühmade tegevus Tartus kui ka teistes linnades seisib tööliste organiseerimises ja nende õhutamises organiseeritud võitlusele paremate töötingimuste eest streikide, meelevalduste ja avalikult teadaantud kollektiivsete protestide abil, tööliste ja koolinoorsoo organiseerimises propaganda-ringideks, ja lendlehtede väljaandmises ning levitamises. Sellele lisandus hiljemini ka broschüüride väljaandmine.

1) Seda kordab täpselt V. Võõlmann oma raamatukeses (lhk. 30), samati nagu sots.-dem. pesaks peab Tartut — Palvadre. Seega — täielik kooskõla nende enamiaste ja — rahvussotside isa Speegi vahel. — H. P.

2) Speek valetab siin Internatsionaalile nii et pea suitseb: tema rahvussotsid „pühendanud oma jõu eranditult agitatsioonile ja organiseerivale tegevusele tööliste keskel“! Ja — sel jõngul polnud laialisele tööliste esindajate koosolekule... ainustki töölist Tartu ettevõtetest saata! Samas paljastab see rahvussotside isa oma väikekodanlist ideoloogiat otsekohe sellega, et lahkumineknid VSDT²-s ja teistes sots.-dem. organisatsioonides ainult — rahvusküsimusega seletab. — H. P.

Ülal oli öeldud, et Tartu organisatsioon oli oma-moodi rahvusvahelist laadi. Ent see rahvusvahelisus ei kestnud kaua. Hoolimata juba sellest, et haritlased, kellest koosnes organisatsioon, kuulusid, nagu mainitud, mitmesugustesse rahvustesse, mille tõttu nad olid sunnitud valima organisatsiooni asjaajamise keeleks vene keele, millega juba ette oli võetud võimalus proletariaadilt osa võtta organisatsiooni asjadest, vaid ka intelligentide-organisatsioon kui niisugune ei suutnud kaua eksisteerida. Tekkisid lahkkelid VSDTP teisel kongressil ja sellest oli täiesti küllalt intelligenti psüühikale, et tõsta tülisid ja lõppeks lõhkuda organisatsioon. „Bundi“ lahkumine parteist ja selle lõhestumine enamlasteks ja vähemlasteks kutsusid esile ka Tartu organisatsioonis lahkkelisid ja lahkpüüdeid. Ehk küll organisatsioon otsustas jääda väljapoole parteilisi lahkkelisid ja töötada endises neutraalses vaimus, kuid asjade loogika osutus tugevamaks otsuste loogikast paberil. Algas vähemlaste ja enamlaste n.n. „tormijooks“ noorele organisatsioonile, mille all viimane lõppeks langeb. Tema varemeil tekkisid Partei ja „Bundi“ organisatsioonid — rahvuste järgi, kuid nad eksisteerisid enam paberil, kui tõelikus. Aga need eesti intelligentsed jõud, kes teotsesid kohaliku (eesti) proletariaadi hulgas ja ajalehe „Uudised“ juures, saanud teadumusi sellest kibedast õppetunnist, loovad uue organisatsiooni, seejuures aga juba teadlikult ühtlase rahvuslikus mõttes, et tulevikus vältida lahkkelisid.¹⁾

Ent esialgu see tal ei õnnestu, sest mõned noored jõud, kelle organisatsioon oli võtnud oma koosseisu üliõpilaste organisatsioonist, osutasid Venemaa partei püüete pooldajaiks ja tõid organisatsiooni töösse dissonantsi. Ent selleks ajaks, s. t. 1905. a. kevadeks, oli vabodusliikumine haaranud juba kogu maa. Vene-Japani sõda, Venemaa sisemised sündmused, „Uudiste“ elav sõna, lendlehed ja agitaatorid äratasid majandusliku ja poliitilise survega orjastatud massi maa kõikides koigastes. Tartu organisatsiooni eeskujul tekkisid paljudes linnades, alevites ja isegi valdades sotsiaaldemokraatlikud rühmad ja pesad. Sellega tekkis iseenesest tarvidus kõikide nende rühmade ja pesade kavakindla ja ühendatud töö järgi, vajadus kokku kutsuda ühine nõupidamine programmi väljatöötamiseks,

¹⁾ Speek püüab siin tõendada, nagu oleks Eesti sotsiaaldemokraatia töelisi organiseerinud, VSDTP (enamlaste) aga ainult — haritlaste seas töötanud. See on tõsiasjade pea peale pööramine täiel ulatusel: meie nägime, kui vähe Tartu sots.-demokraadid üldse töölistega tegemist tegid — nimelt sellepärast, et seal eestlaste hulgas enamlasted puudusid. — H. P.

taktiliste põhimõtete määritlemiseks ja keskse organisatsiooni asutamiseks, mis oleks võinud võtta enda peale sotsiaaldemokraatia tegevuse üldise juhtimise funktsioonid kogu maal.

Ühendamise algatuse ja organisatsioonide esindajate ning üksikute seltsimeeste ühise nõupidamise kokkukutsumise mainitud küsimuste otsustamiseks võttis Tartu organisatsioon, kui teatavas mõttes metropoolne, enese peale.

Nõupidamine peeti mais 1905. a. Tartus. Nõupidamisele oli kogunud 22 seltsimeest. Organisatsiooniküsimuse arutamisel tuli ilmsiks kaks voolu: üks — tsentralistlik, Vene sots.-dem. tööliste partei organisatsioonide põhimõtete kandja, ja teine — föderalistlik, mis nõudis laia autonoomiat esindusega keskasutises juhul, kui toimub kõikide sotsiaaldemokraatlikkude töölispartei ja fraktsioonide ühinemine föderatiivsel alusel kogu riigis, nagu sedasama nõuavad „Bund“ ja „Läti sots.-dem. tööliste partei“. Kokkuleppele nende voolude vahel ei saanud jõuda. Nõupidamine lõppes sellega, et „tsentralistid“, arvult neli seltsimeest, lahkusid demonstratiivselt nõupidamiselt, motiveerides oma sammu peamiselt sellega, et nõupidamine olevat kokku kutsutud valesti. Ülejäänud 18 seltsimeest lõpetasid seejärel nõupidamise ja, tahtes saavutada tsentralistliku suunaga kokkulepet, otsustasid kokku kutsuda uue nõupidamise. Selleks otstarbeks valisid nad endi keskelt kolm liiget organiseerimisbüroosse, jättes teisele poolele valida enda keskelt ka kolm liiget, kusjuures need kuus liiget pidid omavahelise kokkuleppega koopteerima 7-nda liikme. Vastaspoole keeldumise korral sellest ettepanekust pidid nõupidamisel valitud kolm liiget ise kokku kutsuma ja ette valmistama uue nõupidamise ¹⁾).

Nii juhtuski. Tsentralistid keeldusid ettepanekut vastu võtmast ja tegid seda väga toorel kujul, nagu on näha vastavast dokumendist. Oma keeldumist motiveerisid nad mitmesuguste põhjustega, kuid kõige tõelikumaks ja nende poolt tol ajal avaldamata jäetud põhjenduseks, nagu selgus hiljemini, oli see, et nad ei tahtnud alistuda enamusele, kuna võis ette arvata, et enamus uuel nõupidamisel, olgu see kuidas tahes kokku kutsutud, otsustab organiseerimise föderalistliku põhimõtte kasuks.

Valitud kolm liiget kutsusid kokku uue nõupidamise, mis peeti ära augustikuul. Kuid et sel ajal juhtus mitmete organisatsioonide paljastamine, paljude seltsimeeste vangistamine ja

¹⁾ See kolmik: P. Speek, K. Ruga, G. Ast, oligi vormilikult Eesti sotsiaaldemokraatia organisatsiooni looja. — H. P.

peale selle ähvardas sissekukkumise hädaoht ka nõupidamist ennast, siis võis sellele ilmuda ainult seitse saadikut.

Sellel nõupidamisel valiti Eesti sots.-dem. töölistepartei keskkomitee (tol ajal nimetatud liiduks); tema ülesandeks pidi olema raha muretsemine partei keskorgani asutamiseks välismaal, partei olevate organisatsioonide arendamine ja uute loomine nii vabrikutöölise keskel linnades kui põllutöölise hulgas maal.

Siitpeale Eesti sots.-dem. töölistepartei hakkab eksisteerima tervikuna. Ta ei olnud veel suutnud asutada oma organit välismaal ega isegi välja anda manifesti oma asutamise kohta, kui puhkesid revolutsioonilikud oktoobripäevad.

Selle partei Riia organisatsioon liitus kohaliku sots.-dem. töölisorganisatsioonide föderatiivse komiteega, Tartus aga kohaliku revolutsiooniliku organisatsioonid: eesti, vene, „Bundi“ ja sotsialistide-sionistide organisatsioonid kujundasid sotsiaaldemokraatlikkude organisatsioonide ajutise koalitsioonilise nõukogu, esindusega igast organisatsioonist, selleks, et Tartus menukamalt läbi viia üldist poliitilist streiki, mis teostatigi hiilgavalt. Organisatoorne tegevus vaikib mõneks ajaks, kuid varsti pärast 17. oktoobri manifesti algab ta uue jõuga. Ühes sellega algavad föderalistide ja tsentralistide vahel ägedad lahingud.

Tartu organisatsioon kui kõige tugevam Eesti sots.-dem. töölisteparteis, koos keskkomitee liikmetega, töötab välja siinjuuresoleva partei programmi projekti. (Vaata alamal, — H. P.) Projekt avaldatakse kümnetes tuhandetes eksemplarides ja võetakse partei programmina organisatsioonide poolt vastu kuni nende järgmise kongressini. Partei organisatsioonide poolt korraldatud koosolekutel selgitatakse taktilisi ja organisatsioonilisi põhimõtteid. Pärast sellist ettevalmistavat tööd algab partei laiaulatuslik organiseerimistegevus paralleelselt propaganda ja agitatsiooniga koosolekutel ning miitingutel, mis olid selleks otstarbeks korraldatud organisatsioonide poolt.

Ajaloleht „Uudised“, mis läheb laiali 11 tuhandes eksemplaris, saab partei tegeelikuks häälekandjaks.

Eesti keeles antakse välja broschüürid: „Millest keegi elab“, „Mida on tarvis teada igal töölisel“, „Ämblikud ja kärbsed“, „8-tunniline tööpäev“, „Naisterahvas“, ja „Uudiste“ kaasandena „Töö ja kapital“, „Meie nõudmised“, „Kommunistlik manifest“, mis jäi pooleli, kuna leht kaheaastase ilmumise järel suleti valitsuse poolt. Umbes kümmekond käsikirja, peamiselt tõlked vene ja saksa keelest, valmisid trükiks. Osa „Erfurdi programmist“ oli juba laotud, kui valitsusevõimud sulgesid trükikoja.

Peale selle olid Tartu ja Riia organisatsioonid välja andnud suure hulga revolutsioonilikke laule eesti keeles ja levitanud neid kogu maal. E. s.-d.-t. partei Tallinna organisatsioon hakkas välja andma ajalehte „Vabadus“. Ilmus ainult esimene number¹⁾. Proklamatsioonid andsid välja partei organisatsioonid ainult 17. oktoobri.

Pärast 17. oktoobrit partei organisatsioonid legaliseerusid. Tartu sots.-dem. organisatsioonide koalitsioonilise nõukogu lagunemise ja programmiliste ning üldiste taktiliste põhimõtete selgumise järel organisatsioonide koosolekutel endised organisatsioonid uuenduvad demokraatlikkudel alustel peetud juhtivate isikute ümbervalimiste läbi. Teistes linnades ja maal külaproletariaadi keskel tekkis uusi organisatsioone. Partei liikmeteks võeti vastu organisatsioonide poolt ainult neid, kes tunnustasid partei programmi ja üldist taktikat, ja kes lubasid parteile oma kaastööd.

Detsembri alul 1905, s. t. enne maa rüüstamist valitsusvägede poolt, eesotsas kohalikkude saksa parunitega, partei ja ta organisatsioonide seisund oli järgmine:

Kõige tugevam organisatsioon oli Tartus. Tal oli 1700²⁾ registreeritud liikme ümber. Organisatsiooni liikmete üldkoosolekul valitud komitee koostus 11 isikust—5 haritlasest ja 6 töolisest. Komitee juures oli peale sekretäride, laekurite, revidentide ja asjaajajate propagandistide ja agitaatorite kolleegium, arvult umbes 20 inimest. Peale selle komitee juure kujundus keskkooliõpilaste organisatsioon. Seni oli sellel umbes 40 liiget.

Niisuguse võrdlemisi tugeva koosseisu juures oli Tartu komiteel juhtiv mõju tööliskadest mitte ainult Tartus eneses, vaid ka kaugel väljaspool selle piirkonda.

¹⁾ Rahvussotsid püüdsid omale suure kõmuga ka Tallinna tööliste hulgast järelejäijaid kaasa tõmmata; see oli neil ühine rünnak vähemlastega selle enamuse kantsi vastu. „Uudised“ panid selleks otse avaliku miitingu Tallinnas toime; selleks hakati seal ka oma rahvussotslikku ajalehte välja andma. Lehttoimetajaks oli Hans Reinson-Oll, kes varsti peale seda Soomes nuuskurina sandarmite ees kannuseid ja kõlisevat teenis ning Helsingi sandarmivalitsuse soovitusel sealt Stokholmi saadeti—reaktsiooni eest sinna põgenenud eesti revolutsioonilikke tegelasi kinni püüdma.—Praegu, nagu kuulda, tegutsevat Eestis reisibüroo sekretärina.—Eesti sotside õpetus aga Tallinnas juurt ei võtnud—ainult väike salgake töölisi eksis ajutiselt sinna pettemõrda, kuid juba järgmise aasta sügisel keerasid nad selja ja ühinesid enamlastega Tallinna VSDTP organisatsioonis.—H. P.

²⁾ Speek ise lisab joonealuses märkuses juure, et need muidugi mitte kõik „teadlikud sotsiaaldemokraadid“ ei olnud.—Meie nägime Sangastest, kes siin kõik tegelesid.—H. P.

Partei Riia organisatsioonis oli kuni 400 liiget eestlastest töö-
lisi. Ta liitus tegeliku töö huvides Riia föderatiivse komiteega.
Partei organisatsioonid tekkisid Pärnus, Tallinnas, Narvas j. t.
vähemates linnades. Mis puutub olukorda maal, siis võib julgesti
öelda, et kogu maa oli üle külvatud Eesti sots.-dem. tööliste
partei organisatsioonidega, milles oli kokku kuni 10.000 regist-
reeritud liiget, peamiselt linna- ja maatöölisi. (Sangaste hall-
parunid! — H. P.)

Venemaa sots.-dem. töölisteparteil oli kõige tugevam organi-
satsioon (vähemlased ja enamlased kokku) Tallinnas, ja ta juhtis
seal tööliikumist. Peale selle olid sel parteil organisatsioonid
Tartus (vähemlased), Riias (vähemlased) ja hiljem organisat-
sioon Narvas¹⁾.

Maal ei olnud Venemaa parteil organisatsioone, või vähe-
malt polnud nendest midagi kuulda.

Peterburis kujunes eesti tööliste hulgas organisatsioon, mis
liitus V. s.-d. partei enamlise fraktsiooniga ja hakkas välja
andma ajalehte „Edasi“, ilmus kõigest 4—5 numbrit. Leht suleti
valitsuse poolt.

Peale nende sotsiaaldemokraatlikkude organisatsioonide on veel
„Bundi“ organisatsioonid Tartus ja Tallinnas. Tartu organi-
satsioon on mõnel määral tugevam ja vanem Tallinna omast.
Muide on mõlemad organisatsioonid veel noored ja väikesed,
kuna juudid, nende hulgas ka proletariaat, on Läänemere-
põhjapoolseis linnades organiseerunud peamiselt sotsialistide-
sionistide organisatsioonis. Tartu sionistlik revolutsioonilik
organisatsioon etendas Tartu töölisteliikumises mõnesugust osa,
nagu juba mainitud eespool. „Bundi“ organisatsioonid arenevad
sionistlikkude organisatsioonide nõrgenemise arvel, vähemalt
oli see nii Tartus.

Peale sotsiaaldemokraatlikkude teisi revolutsioonilikke orga-
nisatsioone eesti proletariaadi hulgas ei olnud. Tõsi, välismaal
andis välja keegi eestlane revolutsioonilikku ajalehte „Edu“
(ilmus ainult üks number). Lehel polnud kindlat poliitilist ilmet.
Toimetuse artiklid olid nõrgad. Siiski, kirjutistel, mis tõlgitud

¹⁾ Huvitav on, kuidas Võõlmann kõigest hingest seda Tartu vähemist
organisatsiooni püüab enamliseks võõbata, et teda — Tallinna organisatsioonile
vastu seada. Ta kirjutab (lhk. 48): „Kuid pärast seda, kui augustis kõige aktiivsemad
vähemlased olid ära sõitnud, oli Tartu organisatsioon, ... kel polnud
kindlat fraktsioonilist värvingut, üldiselt oktoobri-detsembripäevadel kasvava
revolutsiooniliikumise mõju all ja ... sammus tegelikult enamlaste järel“.
(Minu allakriipsutatud — H. P.) Ta ei ütle ainult, kus need enamlased olid?
Tartust neid igatahes ei leia. — H. P.

muudest revolutsioonilikest väljaannetest (saksa- ja venekeelseist) oli lugejaisse teatud revolutsioneeriv mõju¹⁾.

Lõppeks olid Tartus üksikud haritlased Bernsteinis-suunalised revisjonistid, kes nimetasid endid radikaalsotsialistideks, kuid revolutsioonilikus liikumises nad osa ei etendanud. Nende katsel, tekitada teatud segadust sotsiaaldemokraatlikes ridades, ei olnud mingit menu. Moodustanud väikese haritlasrühma, hakkasid nad käesoleva aasta jaanuaris välja andma oma ajalehte „Vaba Sõna“. Ilmus ainult üks number, selle järele suleti leht valitsuse poolt²⁾.

Peale selle oli Tartus mõni sotsialist-revolutsionäär, ent neil ei olnud mingit organisatsiooni ja nad kuskil ei esinenud. Need olid ainult üksikud haritlased. Sama aasta jaanuaris tekkis Peterburis eesti sots.-revolutsionääride organisatsioon, selle esinemisest pole aga midagi kuulda olnud. Ta eesotsas seisid mõned eestlastest üliõpilased.

Lõppeks oli Tartus mõni anarhist, kelle hulgast üks kord koosolekul välja astus sotsiaaldemokraatia vastu, ja sellega esialgu piirduski eesti anarhistide tegevus.

Niiviisi kannab noor eesti sotsiaaldemokraatia, nii Eesti s.-d. t. partei kui ka Venemaa s.-d. t. partei organisatsioonid, oma õlgadel proletariaadi tervet revolutsioonilikku võitlust oma rõhujate vastu. Mitte ainult revolutsiooni esimesel, niioõelda duumaeelsel perioodil, suutis ta kanda oma õlgadel eesti proletariaadi organiseeritud revolutsioonilikku võitlust, vaid ta pidi suutma kanda oma noortel õlgadel ka neid kurbade tagajärgedega sisevõitlusi, mis olid otsekoheseks kajastuseks ühelt poolt tülidele V. sots.-dem. tööliste partei ja teistest rahvustest

¹⁾ Huvitav, kui heatahtlikult „sotsiaaldemokraat“ Speek Berliinis ilmunud „Edusse“ ja tema toimetajasse suhtub, isegi teenusi revolutsiooni ees tunnustab neil olevat, kuigi Speek juba tol ajal väga hästi teadis, et „Edu“ toimetaja keegi muu ei olnud kui rahvusvaheline *kelm*, omal ajal Eestis pikemat aega valerahategemise süüdistuse all vangis istunud Jaan Sibul, kes hiljem ennast Ameerikas dr. Ivan Narodnyks kuulutas ja seal skandaalseid pettusetempe tegi. Mispärast see heatahtlus selle tuntud kelmi vastu? Kas sellepärast, et toosama Jaan Sibul 1905. a. sügisel Narvas — *Eesti sotsiaaldemokraatia* kohaliku organisatsiooni juhtivaks tegelaseks oli (pistis sealtki ühes Narva organisatsiooni rahadega plehku!)? — H. P.

²⁾ Radikaalsotsialistid asutasid 1905. a. lõpul Tartus oma parteigi. Tegevamad olid siin A. Hanko, advokaat Jüri Jaakson (praegu Eesti panga president), P. Epler jt. Kui „Vaba Sõna“ Tartus kinni pandi, hakati 1906. a. kevadel Tallinnas „Sõnumeid“ välja andma. Sellesse rühma kuulus ka O. Strandmann (mitte aga „Teataja“ rühma, nagu oma asjatundmatuses tõendab Palvadre). — H. P.

sots.-dem. töolisteparteide vahel ja teiselt poolt tülidele, mis viisid Venemaa sots.-dem. töolistepartei lõhestumisele enamliks ja vähemliks fraktsiooniks.

Milles seisid need lahkeliid, mis esile kutsusid kokkupõrkeid eesti sotsiaaldemokraatias?

Mis puutub organisatsiooniküsimusesse, mis sünnitanud niipalju kära ja raisanud niipalju energiat, siis võib öelda, et eesti sotsiaaldemokraatia asus juba alguses proletariaadi organisatsiooni loomisele ilma mingisuguste eelarvamusteta ja eelotsusteta (!!?) selles küsimuses. Ta ei otsi selle küsimuse lahendamist ei „ortodoksaalseilt“ Leninilt ja Martovilt, ei natsionalistlikult „Bundilt“ ega Läti sots.-dem. töolisteparteilt, vaid teotseb nii, nagu talle ütleb seda ette praktilise elu tarvidus. Esimene sots.-dem. organisatsioon Tartus koostub, nagu öeldud eespool, mitmesugustest rahvustest päritolevaist haritlastest ja tema asjaajamiskeeleks saab vene keel. Eestlased, venelased, juudid ja lätlased töötavad ühes organisatsioonis paremini kui üldse võimalik. Näib, et täidetud Venemaa s.-d. partei valjude teoreetikute peenimadki nõudmised. — Kõik sünnib nende poolt ettemärgitud kava järgi. Ent see kestab ainult seni, kuni organisatsioon jääb puhharitlaslikuks, kuni proletariaadi organisatsioon jääb ilma töölisproletariaadita. Kui näitelavale ilmuvad tööliised, muutub asi kohe. Nemaad teatavad, et nad ei saa vahenditult osa võtta organisatsiooni töödest ja asjadest, kuna nad ei oska selle asjaajamiskeelt. Nii oleks tulnud tahtmatult luua uus eri s.-d. organisatsioon, millesse oleksid koondunud esiteks tööliised ja teiseks need haritlased organisatsioonist, kes oskasid eesti keelt ja juba teotsesid tööliste hulgas. Tarvidus selle järele oli päevaselge, ja asi oleks kindlasti nii kujunenud, kui ei oleks ette jõudnud organisatsiooni tülid ja partei lõhestumine. Aga niipea kui langeb organisatsioonitülid tagajärjel haritlaste internatsionaalne organisatsioon, tekib tema asemele kohe iseseisev eesti organisatsioon. Ehk küll pärast ilmub Vene sots.-dem. t. partei ja „Bundi“ organisatsioon, ent eesti iseseisev organisatsioon, õpetatud kogemustest, loobub juba jäädavalt liitumast üheks tervikuks selliste mitmekesiste elementidega, kes ei mõistnud üksteist.

Kuid ei saa jätta tähendamata ka seda, et eesti sotsiaaldemokraadid, moodustades iseseisva organisatsiooni, ei lakka otsimast sidet Vene parteiga. Viimase agendid sõidavad mitmel korral Tartu läbirääkimistele. Vähemlased tõmbavad neid endi poole, enamlased endi poole. Agendid lubavad palju, kuid lubadused jäävad lubadusteks. Asi lõpeb viimaks sellega,

et keegi partei agent mobiliseerib mõnedest sise- või lõunakubermangudest päritolevaist üliõpilastest partei Tartu rühma ja paneb ette eesti organisatsioonile, kui see tahab astuda sisse V. parteiga ja kasutada tema abi (lubadusi?!), alistuda selle rühma juhtimisele. Kuid eesti organisatsioonile näis see samm liiga julgena ja isegi mitmevõrra karikatuursena: lõunakubermangudest üliõpilased, kes, võib-olla, varemini ei ole kuulnudki eesti rahvast, saavad korruga tema proletariaadi juhtideks selle majanduslikus ja poliitilises võitluses. On endastmõistetav, et eesti organisatsioon ei võinud vastu võtta sellist ettepanekut, ei võinud alistuda mõnede haritlaste juhtimisele, kes ei tundnud sugugi neid tingimusi, milles tal tuleb pidada rasket vabadusvõitlust. Ta ei võinud nõustuda ka niisuguse organiseerimispõhimõttega, mille järgi tal oleks olnud oodata juhtnöore ja käske kustki kaugelt keskusest, millest tal ei ole teada, kes on ta liikmeiks ja kuivõrra on nad tuttavad maa oludega. Kui on õige, et „tööliste vabastamine tööliste eneste asi“, siis ka eesti tööliste vabastamine ei pea olema **ainult** teiste asjaks, vaid kõigepealt nende eneste asjaks **ühes** teistega. Ja sellepärast ei taha eesti proletariaat olla lihtsaks abinõuks vabadusvõitluses ja valada oma verd teiste näpunäidete järgi, vaid ta tahab osa võtta isegi sõja- ja rahuküsimuse otsustamisest ja võitluskava koostamisest oma sõjakäikudeks ¹⁾.

Nii siis kõige olulisemad tarvidused ja huvid tõukasid eesti sotsiaaldemokraatia juba algul iseseisva organisatsiooni teele. Arusaadav, et sotsiaaldemokraatliku liikumise laienemisega eesti proletariaadi keskel ja organisatsiooni kasvamisega kasvavad ka eesti sotsiaaldemokraatia nõuded, ülesanded ja vaatering. Nii et küsimused, mis algul otsustuvad üsna lihtsalt ja nagu instinkti järgi, saavad pärast eluküsimusteks ja nõuavad põhjalikumat ning laiemat arutamist. Selliseks küsimuseks sai eesti sotsiaaldemokraatiale organiseerimisküsimus.

Nägime, kui lihtsalt lahendus ta esialgu. Aga kui sotsiaaldemokraatlik liikumine oli levinud kaugele väljapoole Tartut ja oli haaranud isegi maaproletariaadi, siis ei rahuldunud organisatsiooniküsimuses enam endine instinktiivne otsus-

¹⁾ See sama pikk kui absurdne jaburdus enamluse organiseerimis-vägi-vallast (teisiti ei saa seda nimetada) näitab jällegi, mäherdune ülepääsematu kuristik haigutab Eesti rahvussotside ja enamlaste vahel, ja et kõik Vöölmannide ja Palvadrete armuvalud, seda parteid peaaegu enamlisena, igatahes hiiglama revolutsioonilikuna paista lasta, mahavisatud vaev on. — H. P.

tamine, vaid oli tarvilik selle kõikkülgne, põhjalik ja põhimõteline lahendamine. Ja eesti sotsiaaldemokraatia andis sellele küsimusele järgmise vastuse.

Ta püstitas nõudmise, et eesti proletariaat peab organiseeruma iseseisvaks töölisteorganisatsiooniks, millel on kasutada ühendatud Venemaa sots.-dem. töölistepartei koosseisus laialdased autonoomsed õigused, nende hulgas ka esindusõigus selle partei keskasutises.

Seda nõuet põhjendati järgmiste väidetega:

Praegu pole meil võimalik ühineda Venemaa parteiga, kuna tegelikult ei ole olemas sellist „Venemaa“ parteid. On olemas ainult fiktsioon või vähemalt Venemaa s.-d. t. p. printsiip paberil ja mõnede seltsimeeste-estvedajate peades, kuna mitte ühegi rahvuse organiseeritud proletariaat, peale vene oma, ei ole täielikult liitunud ainsasse tsentraliseeritud n.n. „Venemaa“ s.-d. parteisse. Isegi väikevene organiseeritud proletariaadil on selle partei koosseisus erilised, laiemad ja igal juhul teistest „Venemaa“ partei koosseisus olevaist maa-alalistest ühikutest lahknevad autonoomsed õigused, kõnelemata armeenia, gruusia, juudi, poola, leedu, läti ja soome organiseeritud proletariaadist, kes on organiseerunud iseseisvates organisatsioonides. Peale selle ei ole „Venemaa“ parteid faktiliselt olemas, sest et ta tülide tagajärjel, mille põhjustanud intelligentsi psüühika omadused, lõhkes enamlasteks ja vähemlasteks, kusjuures need mõlemad fraktsioonid endid nimetavad „Venemaa“ parteiks. Millise fraktsiooniga peame nüüd ühinema? Kui ühineda vähemlise fraktsiooniga, siis hakkab ta meie fraktsiooni ühes teiste liitunud organisatsioonidega kasutama enamlise fraktsiooni mahasurumiseks; kui aga ühineda viimasega, siis hakkab see meie organisatsiooni tarvitama vähemlaste organisatsioonide mahasurumiseks. Mis mõte on meie organisatsioonil olla võitlusabinõuks nende kahe vaenuliku fraktsiooni vahel¹⁾.

Peale selle „Venemaa“ partei oma organisatsioonis hoiab kinni äärmisest tsentralismist, nii et mõju ülalt partei asjadesse

¹⁾ Siin on kaks momenti eriti alla kriipsutada: esiteks see absoluutselt ühesugune vaade enamlusele ja vähemlusele **printsiipiaalselt**. Justament sedasama kordas Vöölmann 1913. a. kirjas „Kiirele“: „Astugem — olgu vähemlane, olgu enamlane — ühel meelel... meie vana võitluselipu all edasi!“ („Meie lahkumineku“, lhk. 38.) Intelligentsi psüühika Speegil, intriigid Vöölmanni — need on, mis kaks fraktsiooni lõid, kaks parteid lõid, vahe viimaks barrikaadideni tõstsid. — Teiseks, Speegil keerleb ka selles küsimuses kõik rahvuslike vahede ümber — ta on nagu kollatõbes, ses mõttes, et kõike kollasena, rahvusluseprillide läbi näeb. — H. P.

on tugevam kui alt, s. t. proletariaadi organisatsioonide eneste poolt, millest koosneb partei. Sellise parteilise korralduse juures on väga võimalik, et keskasutisse satuvad kõik sellised liikmed, kellest keegi mitte ainult pole näinud Läänemeremaad, vaid ei tunne koguni töötingimusi, töötajate raskusi, klassijõudude vastastikuseid suhteid ega proletariaadi hariduslikku taset ja õiguslikku seisundit sel maal, kõnelemata juba eesti proletariaadi psüühika ja tema keele tundmisest. Kuidas nüüd niisugune keskasutus hakkab juhtima meie proletariaadi liikumist ja võitlust!

Et töötingimused meie maal on teisemad kui riigi muudes osades, sellest ei maksa kõneldagi. Sama võib öelda klassijõudude vastastikuste suhete kohta. Kuskil ei ole sellist säästunud tugevat, rikat tihedalt-liitunud ja nii laialdaste eesõigustega aadlit, kui seda on Läänemeremaa parunkond. Kuskil pole ka seesugust ühtlast osaliselt põllumeesteseltsides ja liitudes organiseerunud väikemaapidajat burshuaasiat, nagu on Läänemeremaa talupojad-maaomanikud ja rentnikud, aga kuskil ei ole ka sellist rohkearvulist maaproletariaati selle sõna täies mõttes, kui seda on Läänemeremaal põllusulased, kes moodustavad arvult elanikkonna peamise kontingendi kogu maal. See ei ole too, mis on vene kogukonna-talupoeg oma hingemaaga, kes peavad seal oma poolnaturaalset, poolkapitalistlikku majandust. Ei, meie põllumajandus, nii mõisniku kui taluniku oma, asub juba kapitalistlikel alustel, — masinate ja palgatud tööjõu abil toodetakse saadusi turu jaoks.

Mis puutub eesti proletariaadi üldisse kultuurilisse tasesse — kirjaoskusse, tema huvisse lugeda raamatuid ning ajalehti ja organiseerimis-kalduvusse, — siis meie proletariaat oma kultuurilise arenemise poolest igatahes ei jää maha teistest kultuurilisematest nurkadest Venemaal.

Hoolimata meie proletariaadi mõnevõrdsest kultuursusest, on ta lämbumas sellise raske majandusliku ja poliitilise surve all, millist pole kuskil mujal kuulda.

Mõisasulase ülalpidamine tuleb mõisnikul maksma odavam kui hobuse ülalpidamine, tööpäev kestab 16—18 tundi ja tööliste eluruumid on võimatud, — rääkimata kogu tööliste õiguslikust seisundist, mille määrab kohaliku õiguse eriline koodeks, mis koostatud mõisnikkude poolt ja mille kinnitanud Vene valitsus — muidugi mitte tööjõu, vaid tööliste ja talupoegade eksploateerimise kaitseks. See koodeks asetab meie proletariaadi teistsugusesse seisundisse kui muudes maakohtades.

Peale meeletliku majandusliku seisundi kannatab meie proletariaat poliitilise surve ja orjastamise igasuguste viiside all.

Iga keisri ja tema võimuga määratud ametnik, kubernerist sandarmini ja urädnikuni, kujutleb end isevalitsejana ja ühes parunitega peab nende oma väljenduse järgi eestlasi, eriti töölisi, „koerasooks“ ja „eesti kaabakateks“. Ametnikkude teguviisi ja käitumine on aina omavoli ja vägivald.

Poliitilise surve teiste viiside kõrval esineb veel rahvuslik surve, mis väljendub peamiselt tagakiusamises, mis saab osaks keelele, kirjandusele ja rahvakoolile, milles õpib proletariaadi noorpölv.

Rahvakool on peaaegu proletariaadi ainus haridusallikas. Nii kuinii on ta halvasti korraldatud, ja kui nüüd temast veel välja tõrjuti emakeel õppekeelena, anti ta ametnikkude võimusse ja nende juhtida ning muudeti ta sel viisil hariduse vahendajast venestamisabinõuks, siis on arusaadav, et ta tähendus haridus- asutisena langes peaaegu nullini.

Rahvusliku surve kui niisuguse all vene proletariaat ei kannata. See on üks vahe eesti proletariaadi ja vene proletariaadi vahel. Sellest vahest kasvab välja veel teine ja nimelt: rahvuslik surve ja võitlus selle vastu ligindab rahvaklasse ja tumestab klassivõitlust — nähtus, mille vastu tuleb teadlikul proletariaadil eriti võidelda.

Seda kõike on vaja arvestada sotsiaaldemokraatliku töölisprogrammi üksikasjade väljatöötamisel, detailsete taktiliste printsiipide määritlemisel, organisatsiooni loomisel ja võitluse pidamisel proletariaadi poolt oma ikestajate vastu. Sellepärast nõuamegi meie iseseisvust vähemalt eesti sots.-dem. tööliste organisatsiooni laialise autonoomia ulatuses ühendatud V.s.-d.t. partei koosseisus ja esindust selle keskasutises. Mis puutub programmi, taktika ja organisatsiooni üldistesse sotsiaaldemokraatlikesse põhimõtetesse, mis on rakendatavad proletariaadi võitluses meie riigi kõigis osades ja kõigi rahvaste juures, siis neid meie tunnustame ja nende põhimõtete piires peame olema solidaarsed Venemaa proletariaadi kõigi sotsiaaldemokraatlikkude organisatsioonidega ja parteidega ja võitlema ühiselt nendega vaenlase vastu. Erinähtustes, mis tingitud meie proletariaadi seisundi ülaltähendatud iseärasusest, peame meie olema iseseisvad ja vabade kätega. Muidugi oleme meie kaugel proletariaadi killustamise mõttest, ja meie ei ole mitte Eesti sots.-dem. töölistepartei ja Venemaa teiste s.-d. töölisteorganisatsioonide ja teiste parteide ühinemise vastu. Ei, ühineda meie tahame. Küsimus seisab ainult selles, kuidas ühineda ja teiseks, kuidas kohandada organisatsiooni reaalsete tingimustega, nii üldiste kui kohalikega.

Lõppeks meie ei ole nõus vastu võtma ilma mõningate muudatusteta V.s.-d.t. partei programmi ka meie proletariaadile. See programm on osaliselt vananenud ja osaliselt ei vasta täiesti üldistele sotsiaaldemokraatlikele põhimõtetele.

Programmis puudub proportsionaalse esinduse nõue, nii üldriiklikku seadusandlikku asutisse kui ka kohalikku omavalitsusse: teiseks puudub nende vahendite proportsionaalse jagamise nõue rahvuslike rühmade vahel, mis antakse riigi ja kohaliku omavalitsuse poolt rahvahariduse ja üldse rahva kultuuriliste asutiste jaoks, — mõlemad need nõudmised tuleb tingimata võtta programmi.

V. s.-d. t. p. programmi agraarosas on üles seatud üldisi nõudmisi, nagu pärisorjuse jäänuste kaotamine ja seaduste tühistamine, mis takistavad maa vaba kasutamist. Need nõudmised sobivad riigi kõigile maa-aladele. Ent samas programmis on tähendatud mõned erinõudmised, näiteks Kaukaasia suhtes, kuna nende kohalikkude nõudmiste hulgas ei ole selliseid, mis käiksid Läänemeremaade kohta, kus agraarkord väga paljus erineb agraaroludest riigi teistes osades. Kui partei programm peab olema ühine kogu riigi proletariaadile, siis peaks ta sisaldama kas ainult üldiseid nõudmisi, mis sobivad igalpool, või kui peale üldiste on temas ka erinõudmisi, siis peab siin olema ka kõigi riigi osade kohta käivaid.

Edasi V. s.-d. t. p. programmi agraarosa 3-as punkt sisaldab nõudmise: „Talupoegadele nende rahaliste summade tagasiandmine, mis võetud neilt väljaostu ja obrokimaksude näol; kloostrite ja kirikuvarade konfiskeerimine selleks otstarbeks, samuti udelli-, kabineti- ja keisri perekonna liikmetele kuuluvate mõisade konfiskeerimine; nende mõisnikkude-maaomanikkude maade eriline maksustamine, kes kasutanud ostulaenu; sel teel saadud summade määramine eriliseks rahva fondiks külakogukondade kultuuriliste ja heategevate tarvete jaoks.“

Kui proletariaadil on võim konfiskeerida nimetatud maid, siis miks ta ei saa või ei pea konfiskeerima (omavalitsuse kasuks) peale nende maade ka kõik eraomanduslikud maad, mida haritakse palgalise tööjõuga ja mis on antud rendile ning seisavad kasutamata.

Peale selle järjekindlusetuse kavatseb programm müüa konfiskeeritud maad selleks, et tagasi anda talupoegadele rahasummad, mis neilt võetud ostu- ja rendimaksude näol.

Konfiskeeritud maade müümine — kas selline spekulatsioon on sotsiaaldemokraatia tegu!

Peale selle programm arutab „erilise rahvafondi“ asutamist „kultuurseteks ja heategevateks otstarbeteks“. Kas siis heategevuski on sotsiaaldemokraatia asil¹⁾

Peale lahkarmiste organisatsiooni- ja programmiküsimustes tundus märgatav vahe ka taktikas E. s.-d. t. p. ja eesti proletariaadi keskel teotsevate V. s.-d. t. p. organisatsioonide vahel.

Juba see, et eesti parteil oli eriline agraarprogramm, osutab osalt tema taktika iseärasusele maaelanikkonna suhtes. Silmas pidades maaproletariaadi rohkearvulisust, ei võinud E. p. jääda ükskõikseks küla suhtes, nagu seda võib tähele panna algul V. p. juures. E. p. programmi agrarosas on öeldud: „Meie ligemaks ülesandeks on klassiteadvuse edendamine maaproletariaadi keskel ja tema organiseerimine klassivõitluseks.“ Selle suhtumisega maaproletariaati seletub järelikult ka E. s.-d. t. p. püüd agiteerida võimalikult laialt maaelanikkude keskel ja luua partei rohkearvulisi rühmi maal. V. p. organisatsioonid, jäädes truuks oma partei taktikale, on aga mõnevõrra teistsugusel arvamusel külast, nii et nende poolt kuuldas isegi etteheiteid eesti organisatsioonidele, kes tegid agiteerimis- ja organiseerimistööd maal. Kuid revolutsioonilik liikumine maal sundis peagi V. p. organisatsioone muutma oma vaateid selles suhtes²⁾.

Veel selgemini väljendub taktika vahe organisatoorses töös ja agitatsioonis tööliiskade keskel. Kuna V. p. organisatsioonid pooldavad enam ringluse („krushkovtschina“) põhimõtet, E. p. juba algul taotles massiagitatsiooni. Ta püüab ükskõik missuguse elava huviga (vastastikune omaabi, töötõrkumised

¹⁾ Nagu näeme, loeb Speek pika rea mitmesuguseid küsimusi üles, milles Eesti sotsiaaldemokraatia programm enamlaste omast lahku läheb, lüües ka siin Vöölmanni tõendustel jalad alt. Huvitav on seejuures, küidas Speek enamlastele — sotsialistlikku „järjekindlust“ ja printsipi õpetab. Näiteks: kui juba konfiskeerida, miks siis ainult mõtsnikkude maad, aga mitte ka — talupoegade maeraomandust?! See oleks — „järjekindlus“! Või kuidas tohib sotsiaaldemokraatia — heategevusest kõnelda! Ja kuidas tohib partei programmis mõnda erinäidet tuua Kaukaasia omapärasustest, aga ei tehta seda mitte teiste maanurkade sadade omapärasuste suhtes! Jne, jms, üks „järjekindlam“ uperkuut kui teine, kõik kokku aga üks üldine tõestus, kui vähe rahvussotsid sotsiaaldemokraatia programmist üldse aru said. Mis aga Vöölmanni põrmugi ei keela tõendamast, et nende programm VSDTP programmist ainul, vähe lahku läinud!! — H. P.

²⁾ Speek näitab siingi jälle, kui täielikult ignorant (pime, teadmatu) ta on enamlaste taktika ja teooria suhtes, otsustades nende üle — vähemlaste tegevuse järele! Samal ajal aga paljastab Speek ka täielikult oma vale seisukohta talurahva küsimuses. — H. P.

ja muu) kõita ja ühendada laiu töölishulki, et sel teel kasvatada nendes solidaarsust ja teha neid teadlikeks sotsiaaldemokraatideks. Kõikjal, nii proletariaadi, intelligentsi kui ka talupoegade keskel, püüab E. p. ära kasutada iga rahulolematust oleva korraga ja toetada iga revolutsioonilikku meeleolu.

Selle vaatega seletub ka E. p. korrektsem suhtumine liberaalsesse kodanlusse, demokraatlikku intelligentsi ja maala-nikkonda ¹⁾.

Sellega seletub ka vaade parteituule kutseühisustele, kui abi-nõudele tõmmata töölistehulki ühisesse ja teadlikku tegevusse.

Nii siis, nagu näha, püüab E. p. sotsiaaldemokraatlikku väge proletariaadi vabadusvõitluseks luua revolutsioonilikkude elementide ühendamise ja nende kasvatamise teel sotsiaaldemokraatlikus vaimus, kuna V. p. organisatsioonid, jäädes truuks „lskra“ taktikale, püüavad luua proletaarli organisatsioonine nende elementide (s. o. kodanliste elementide! — H. P.) äraheitmise, kõrvalelukkamise ja eraldamise teel, kes milleski, kas või tühisemas üksikasjas, ei ole nendega nõus. Peale selle E. p. rajas organisatsiooni demokraatliku valimispõhimõtte alusele, nii et kohalikkude organisatsioonide eesoisas seisab ainult üks tööliste ja haritlaste hulgast valitav komitee, kes on vahenditus ühenduses töölishulkadega ja juhib kohaliku organisatsiooni kõiki asju. Kuna V. p. organisatsioonid hoidsid kinni n. n. kahekojalisest süsteemist, s. t. organisatsiooni eesotsas seisab haritlastest koostuv komitee, selle ümber grupeerub n. n. perifeeria, s. t. „teisejärgulised“ haritlased ning tööliste keskelt valitud, ja seile järel tulevad juba „lihtsad“ töölishulgad, s. t. reamehed või n. n. sotsiaaldemokraatlikud „mustatöölised“.

Mis puutub proletariaadi võitluse, siis E. p. tunnistab, et proletariaat võib saavutada oma poliitilist ja majanduslikku vabanemist ainult organiseeritud ja kavakindla võitlusega. Kuidas E. p. vaatab võitluseabinõudele, see on muuseas näha ühest järgmisest resolutsioonist, mis vastu võetud ja avaldatud eesti partei poolt:

„Et linnas ja maal mõned inimesed ja inimeste salgad panevad toime röövimisi, põletamisi, tapmisi ja väljapressimisi, nimetades seejuures end sotsiaaldemokraatideks ja öeldes teot-

¹⁾ See „korrektsem suhtumine“ kergitab lõpuks katte kõigi nende vastuväidete pealt, mis siiaamaani enamluse vastu ette toodud, sest lihtsasse keele-tõlgituna ei tähenda see muud midagi, kui ukse avamist väikekodanlusele, kokkulepet kodanlusega. — H. P.

sevat sotsiaaldemokraatlikkude organisatsioonide nimel, siis teatab E. s.-d. t. p., et neil inimestel, samuti nende tegudel pole midagi ühist sotsiaaldemokraatiaga ja tema organisatsioonidega. Seesuguseid abinõusid, nagu põletamised, röövimised ja tapmised, ei pea E. s.-d. t. p. otstarbekohaseks sotsiaaldemokraatia eesmärkide kättesaamise seisukohalt. Tema kätes on teistsugused abinõud, nagu näiteks streik, boikott ja rahva organiseeritud sõjariistus ülesastumine.

Üksikutel kordadel tuleb vägivallele vastata vägivallega¹⁾.

Proletariaadi revolutsioonilise ülesastumise puhul E. p. hoiatas proletariaati ja püüdis teda tagasi hoida mõtlematuist ja tema eesmärgile mitte vastavaist sammudest, mis oleks võinud tuua ainult asjatuid ohvreid ja asjatut revolutsiooniliku energia kulutamist, nagu näiteks Tartus organisatsiooni keeldumine kavatsustest vallutada kohalik sõjaväe-arsenal ja vabastada mässulise rahvahulga abil poliitilised vangid kohalikust vanglast sellal, mil Tartu garnison oli Pihkvast saanud toetuseks hulga „värsked“ abivägesid, kes igal minutil olid valmis kallale tungima relvastamata rahvale. Mitte ainult E. p. käsul, vaid ka nõusolekul või teadmisel ei valatud ühtki tilka verd, ei olnud ühtki röövimise ja varanduse konfiskeerimise juhtu.

Muidugi ei pea E. p. ja tema organisatsioonid otstarbekohasteks proletariaadi võitlusvahendeiks vandeseltslikkust ja üksikuid terroristlike akte, kuid ta ei pea ka oma kohuseks hukka mõista terrorit ega agiteerida tema vastu, sest et proletariaadi ja tema teadlikkude esindajate sotsiaaldemokraatide asi pole kaitsta „korda“ kodanlikes maailmakorras.

Olles sellisel vaatel terrori kohta, agiteeris E. p. siiski tugevalt rahvahulki revolutsioneerivas vaimus. Siin läks Eesti partei täiesti käsikäes V. s.-d. t. p. organisatsioonidega (!?). Mõlemad sotsiaaldemokraatia fraktsioonid seadsid üles ja toetasid agitatsioonis järgmisi revolutsioonilikke loosungeid: „Organiseerida revolutsioonilikke omavalitsusi linnas ja maal, boikot-

¹⁾ On huvitav märkida, et Vöölmann hukka mõistab ja paindlikuks ning vähemliseks tembeldab Tallinna komitee teadaande, et ta terrorit omaks ei tunnista, kui see esineb üksikult, mitte hulgalise võitlusabinõuna (röövimised, üksikud põletamised jne). Kui aga Eesti sotsiaaldemokraatia, selle vastu, proklameerib, et ta terrori hulgalise võitluse abinõuna (revolutsioonivõitluse vahendina) hukka mõistab, selle vastu aga terrori lubab üksikutel kordadel — vägivallele vägivallega vastu pannes — pange tähele: vastu pannes, aga mitte mingil tingimusel peale tungides!!! — siis kinnitab Vöölmann: Eesti sotsiaaldemokraatia olevat oma taktikas peaküsimustes enamasti enamlaste järgil sammunud! Kuid — see on enamlus — pahempidi pööratult
H. P.

tida ametnikke ja valitsusasutusi, keelduda nekrutite andmisest, jätta õiendamata maksud, võtta hoiusummad välja valitsuse pangaasutistest, teostada uut programmi koolides, kokku kutsuda asutav kogu üldise, ühetaolise, otsekohe ja salajase hääletamispõhimõtte alusel, demokraatliku vabariigi maksmapanemiseks Venemaal ja laialdase omavalitsuse elluviimiseks Läänemeremaal.“

* * *

Järelsõna. Oleme toonud ära aruandest sisulikult kaaluvama osa, mis küllaldaselt iseloomustab seda rahvussotsialistlikku erakonda. Järgnevast osast, mis peamiselt pühendatud 1905. a. sügiskuude sündmuste kirjeldusele, toome vaid lühidalt mõne üksiku tsitaadi. Nii iseloomustab Speek Tallinna liikumist, Tartuga võrreldes:

„Samalaadiliselt, nagu Tartus, toimuvad sündmused ka teistes linnades.

Eriti suurejooneliselt kujuneb proletariaadi oktoobrivaljaastumine Tallinnas. Kuigi siin kui maa tööstuslikus keskuses on märksa suurearvilisem töölishulk, kes elavalt osa võtab oktoobrikuu vabadusliikumisest, kuid rohkearvilised tsaari väed takistasid teda saavutada sellist intensiivsust, nagu Tartus.“

Meie näeme, ka siin ammutavad Palvadred ja Võõlmannid oma seisukoha ja hinnangu — Speegi allikast. Hinnatakse „intensiivsena“ Tartu — demonstratsioon pasunakooridega, mille kõrval Tallinna proletariaadi sõjariistus väljaastumine nende ajaloolaste kaalul väga vähe kaalub. Mis on selge sotsfaschistide seisukoht. —

Tartu „ülemaalse rahvaasemikkudekogu“ kohta kirjutab Speek:

„Koosoleku algatajate arvestus ei osutunud õigeks. Selleks oli sotsiaaldemokraatia mõju rahvamassidesse, selle hulgas ka kodanliste demokraatiasse, liig suur, et reaktionärid oieksid saanud koosolekut kasutada revolutsioonivastastes huvides. Koosolekule ilmus umbes 800 saadikut, kelle hulgas kõigest 300 saadikut osutus kontrrevolutsiooni pool, ülejäänud 500 aga hoidsid revolutsiooni poole. Niiviisi lõhkes koosolek kaheks-pooleks. Revolutsiooniline osa, s.o. 500 saadikut, viis läbi sotsiaaldemokraatide mõjul ja juhtimisel resolutsioonid, mis tõestavad sotsiaaldemokraatia juhtivat mõju rahva revolutsioonilise liikumise kogu maal.“

Speek ei tunnusta küll otsekohe oma viga koosoleku boikoteerimises, kuid kaudselt, koosoleku hinnangust, paistab

see selgesti silma. Ta jätab seega siin Vöölmanni üksi sellele väga „enamlisele“ seisukohale, et rahvaesindajate koosolekust, kus suur enamus revolutsiooniliikumise poole hoiab, peab üksik tõesine enamlane eemale jääma — sellepärast, et tagurlased selle koosoleku on kokku kutsunud. See on tõesti „järjekindluse“ rekord, mis tahab olla „pahempoolsus“, kuid osutub kodanluse saapaviksimeks. —

Ja lõpuks — Eesti sotsiaaldemokraatia hindamine, kui Speek leiab, et —

„Eesti sotsiaaldemokraatia tegi, mis ta tegema pidi... Ja kui ta ei jõudnud küllaldaselt organiseerida ja liita proletaarlist hulki tihedaks vabadusvõitluse armeeks, siis suur osa süüst langeb organisatsioonilistele lahkpuüetele ja tülidele, mis olid sisse toodud väljastpoolt. Eesti sotsiaaldemokraatia oleks võitnud intelligentsi sellegi pahe iseteadvuse kasvamisega proletariaadis, kui seda ei oleks takistanud reaktsioon.“

Nii siis — kogu õnnetuse allikaks oli — VSDTP, oli enamlus, oli lõhe enamluse ja vähemluse vahel, lõhe, mis „väljast sisse toodud“, kuna eesti sotsiaaldemokraatia sellest patust puhas oli — siin ju töötasid rahulikult koos töölised, kehvikud, haritlased, hallparunid, mõisarentnikud... Kõik puha „sotsiaaldemokraadid“!

Lisa II.

Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise Ühisuse programmi eelplaani,¹⁾

mis Tartu osakond üleüldiste sotsiaaldemokraatia juhtimete ja teiste s.-d. parteide programmide põhjal ja kohalike tingimusi tähele pannes kokku on seadnud, omaks tunnistab ja teistele vastuvõtmiseks soovitab:

„Praegune seltskond on kapitalistliku tööstuseviisi peale põhjendatud. Selles seltskonnas on töötamise ja läbikäimise abinõud peaaegjalikult arvu poolest väikse jõuka klassi (kodanlaste) käes, kuna suurem hulk seltskonna liikmeid — tööliste klass — proletaarlased — on, kes oma majandusliku seisukorra pärast sunnitud on oma tööjõudu palgatöö kujul kapitalistidele müüma ja teistele seltskonna klassidele sissetulekut muretsema.

Praeguse seltskonna majandusliku edu tagajärg on see, et väikemajapidamine lagunemas on ja pääsemata peab langema. Väikesed iseseisvad ettevõtted ja majapidamised kaovad suurte

¹⁾ „Uudised“, nr. 68—8 nov. 1905.

tööstuse-ettevõtete ees ära, isaisadest päritud tööriistade asemele astuvad masinad, ja töö läheb kõige suuremal määral viljarikkaks. Sellest muutusest — tehnika edust ja seltskondliku rikkuse kasvamisest — saavad aga ainult kapitalistid ja suurpõllumehed kõik kasu omale, kuna proletariaat ja kadumisel olevad teised klassid — käsitöölised ja väikepõllupidajad — praeguses seltskondlikus korras veel enam kapitali võimu alla langevad ja suurearvulise töötavate inimeste klassi elu ikka ja enam kindlusetuks läheb ning ta viletsus, orjus ja ekspluateerimine (kurnamine) ikka rohkem ja rohkem kasvab.

Proletaarlaste arv kasvab iga päevaga, nende ja tööandjate vahe läheb ikka suuremaks, ja klassivõitlus proletariaadi ja kodanlaste vahel läheb alatasa ägedamaks ja avalikumaks, praegust seltskonda kahte vaenulikku leeri jaotades. Kitsikused tööstuses ja tööpuuduse suurenemine kasvatavad jõukate ja varanduseta inimeste vahel olevat vaenulikku seisukorda veel rohkem. Kõik see näitab, et praeguses seltskonnas, kus töötamise abinõud eraomanikkude käes on, edu seltskonna üleüldiseid tarvidusi ei täida ja et kapitalistide klass majandusliku elu juhtimisel tarbetuks saab.

Selsamal ajal, kui see vaenulik vahekord kapitalistlikus seltskonnas kasvab, ei jää töötava rahva hulgas valitseva korraga rahule, võitlus rusujate vastu läheb ägedamaks ja proletariaat hakkab aru saama, et temas üks kõikide ja kõik ühe eest peavad võitlema.

Ühtlasi kogub tehnika täienemine töötamise abinõud üksikute isikute kätte ja muudab töö kapitalistlikkudes ettevõtetes üleüldiseks ning teeb ikka rutemini võimalikuks, et kapitalistliku tööstuse-viisi asemele sotsialistlik tööstuse-viis võib asuda, kus töötamise abinõud (maa, kaevandused, vabrikud, masinad, kauplemise ja läbikäimise abinõud) klassivõitluse teel sotsialistliku revolutsiooni läbi terve seltskonna omanduseks saavad ja töötamist ennast üleüldse plaani järele toimetatakse ning korraldatakse.

Sotsialistliku tööstuse-viisi juures on kõikide seltskonna liikmete hea seisukord ja kõigipidine edu kindlustatud, ning siis ei ole enam seltskond niisugusel viisil kui praegu klassidesse jaotatud ega pea üks seltskonna osa teise orjaks olema.

Niisugune seltskondlik kord ei vabasta mitte ainult proletariaati, vaid tervet inimesesugu praeguste elutingimiste ikke alt. Sisse seada, teoks teha, võib teda aga ainult tööliste klass, sest et kõik teised klassid, sellest hoolimata, et nende isiklikud

kasud vastamisi põrkavad, oma kasu selles näevad seisma, et eraomandus ja praegune seltskondlik kord alale jääksid.

Tööliste klassivõitlus kapitalistliku ekspluateerimise (kurnamise) vastu muutub poliitikaliseks võitluseks, sest et tööliste-klass ei või oma majanduse seisukorra parandamise pärast jõudsalt võidelda, kui tal poliitilisi õigusi ei ole. Töölisteklass ei või ka töötamise abinõusid seltskonna omanduseks muuta, enne kui ta riigis poliitilist võimu oma kätte ei ole võtnud.

Et töölisi oma klassivõitlusest kindlale arusaamisele ja üksmeelele viia, et proletariaadile selgeks saaks, missugune ajalooline ülesanne tal ees seisab ja et teda ta teel lõpuliku eesmärgi poole juhtida, see on sotsiaaldemokraatlike erakondade ülesanne.

Veneriigis, kus kapitalistlik tööstuseviis küll juba ülivõimu oma kätte on saanud, on siiski veel palju endise aja — enne kapitalistliku korra — jätiseid olemas, mis töörahvast kapitalistide, mõisnikkude riiklise korra ja ametnikkude orjaahelates hoiavad. Need orjaaja jätised on majanduslisele edule kõige suuremaks takistuseks, sest nad ei lase töörahva klassivõitlust kõigipidi edeneda, ja mõjuvad, et riik ning jõukamad klassid suurearvulist töörahvast iseäranis hoolimata kurnavad ning tervet rahvast pimeduses ja õiguseta olekus hoiavad. Kõige suurem orjaaja jätistest ja kõige võimsam rahva rõhumise ning kurnamise edendaja — isevalitsuslik riigikord on juba oma loomu poolest iga vaba liikumise vastane, aga iseäranis kurjaks vaenlaseks on ta töörahva püüdmistele ja tema vabaduseliikumisele.

Niisama, nagu kõik teised Venemaa rahvad, ägab ka Eesti töörahvas kapitali ikke ja isevalitsusliku riigikorra vägivalla all, ja sellepärast on Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Ühisuse ligemaks poliitiliseks ülesandeks, nagu teistelgi Venemaa sotsiaaldemokraatlikudel tööliste parteidel, niisugust riigikorda täielikult kukutada ja tema asemele demokraatlikku ehk rahvuslikku vabariiki sisse seada, kus põhjuseadus kindlaks määrab:

1) Kõik ülemine riiklik võim on seaduseandja kogu käes. Sellest kogust, mis mitte ülem- ja alamkojaks ei jagune, vaid ühekojaline on, võtavad kõikide Venemaa rahvaste saadikud osa.

2) Üleüldine, üheõigusline ja otsekohene valimiseõigus maksab kõikidel, niihästi seaduseandva kogu saadikute, kui ka omavalitsuse ametnikkude valimistel. Valimistest võtavad kõik meeste- ja naisterahvad osa, 20 aasta vanadusest algades, usu ja rahvuse peale vaatamata. Valimistel antakse hääli salaja ja proportsionaal valimisesüsteemi järele. Jgal valijal on õigus

igasse asemikkude kogusse valitud saada. Parlamendi liikmed valitakse kahe aasta peale. Rahvasaadikud saavad palka ja vastutavad ainult oma valijate ees.

3) Täieline omavalitsus kõikidel rähvastel, kes Venemaa piirides elavad.

4) Laialine poliitiline ja majanduslik omavalitsus kõikides maaosades (provintssides); majanduslik ja administratiivne omavalitsus linnadel, kreisidel ja valdadel.

5) Kõik ametnikud valib rahvas ise; ametnikud vastutavad oma tegude eest valijate ja kohtu ees. Jgaühel on õigus iga riigiametnikku harilisel kohtu teel vastutamisele võtta ja tema peale kaebtust tõsta, ilma et selleks ametniku ülemuse nõusolemist tarvis oleks.

6) Piirita südametunnistuse-, sõna-, trüki-, koosoleku-, streigi- ja ühisusevabadus. Kõikidel kehtel on ühesugune õigus, s. o. jgaühel on õigus era- ja seltskondlikus elus, koolis, kohtus ja omavalitsuse asutustes emakeeles asju ajada.

7) Täieline isiku- korteri-, ja kirjade puutumatus.

8) Passisüsteemi ärakaotamine ja täieline vabadus elukohta ja ametit valida.

9) Seisuste ja kõikide eesõiguste ärakaotamine. Kõik riigikodanikud on seaduse ees üheõiguslikud, sugu, usu, ja rahvuse peale vaatamata.

10) Maksuta kohus ja õiguseteadline abi. Rahvas valib kohtunikud ja rahva poolt valitud asemikud võtavad kohtumõistmisest osa. Kõikide eri- ja erakorraliste (sõja-, kiriku- ja administratiivsete) kohtute ärakaotamine; salapolitseid ja piina abil tunnistustele sundimise ärakaotamine; surmanuhtluse, elu- aegse vangistuse, ihunuhtluse ja iga sarnase alandava karistuse ärakaotamine. Tasu nendele, keda ilmasüüta süüdlaseks on mõistetud, kinni hoitud ja vangis peetud.

11) Alalise sõjaväe ärakaotamine. Tervele rahvale antakse sõjariistad kätte ja õpetatakse teda sõjariistu tarvitama.

12) Kirik lahutatakse riigist ja kool kirikust.

13) Algkoolis käimine kuni 16 eluaastani sunduslik, õpetus emakeeles ja maksuta. Võimalus igaühel maksuta kõrgemat haridust saada ja kunsti õppida. Koolide ja teiste haridusliste asutuste peale antav summa jaotatakse rahvuste liikmete arvu järele proportsionaalselt ära.

14) Haigete ja töövõimetute ülevalpidamine seltskonna kulul, maksuta arstiabi ja arstirohud.

15) Kõikide kaudsete maksude ärakaotamine ja progressiivse sissetuleku- ja pärandusemaksu sisseseadmine.

Et töolisteklass kehaliselt ja moraaliselt ei langeks, vaid vabaduse võitluseks edeneks ja täieneks, seepärast on ühisuse nõudmised:

1) Kaheksatunniline tööpäev kõigil töolistel, kusjuures töötundide arv nädalas 46 tunnist rohkem ei tohi olla.

2) Iganädalane puhkamise aeg, mis vahetpidamata vähemalt 42 tundi kõigil mõlemast sugust palgalistel igas rahvamajanduseharus peab kestma, tuleb seaduses kindlaks määrata.

3) Ületunnitöö peab täielikult keelatud olema.

4) Öösene töö (kella 9 õhtu kuni kella 6 hommiku) peab kõigis rahvamajanduse harudes keeldud olema, väljaarvatud need, kus tehnilised nõudmised seda tingimata tarviliseks teevad ja kus tööliste organisatsioonid seda heaks on kiitnud.

5) Koolides olevate laste (kuni 16 aastani) töö tarvitamine peab ettevõtjatele keelatud olema. Alaealiste (16—18 a.) tööaeg võib ainult 6 tundi pikk olla.

6) Naisterahvaste töö nendes tööstustes, kus ta naisterahvaste tervisele kahjulik on, tuleb ära keelata, naisterahvad peavad neli nädalat pärast lapsevoodit tööst vabaks saama, kuna nendele palka selle aja eest endisel määral edasi maksetakse.

7) Kõikide töökodade, vabrikute ja teiste ettevõtete juure, kus naisterahvad töötavad, peab rinna- ja alaealiste laste hoiupaigad asutatama. Naised, kellel rinnalapsed on, peavad tööst mitte harvemini kui kolme tunni pärast vähemalt pooleks tunniks vabaks saama.

8) Töölisi on vaja vanaduse ja täielise ehk osalise töövõimetuse vastu iseäralise kapitali kulul riiklikult kinnitada. See kapital tekkib iseäralisest maksust, mis kapitalistidele peale pannakse.

9) Tööpalka kaubaga, viljaga, maarendiga või majaüüriga maksa ei tohita, vaid ainult rahaga. Palka maksetakse nädalise tähtaja järele kõikidele töolistele ja nimelt töö ajal.

10) Ettevõtjatele tuleb ära keelata, et nad tööpalgast mingisugusel põhjusel või millegi tarvis midagi maha ei võta (trahvi, praagitud töö eest jne). Haiguse ajal saab tööline palka edasi.

11) Ära keelata, et tööpalka alla miinimumi (kõige alama määra) vähendada ei või, mis seaduse või tööliste organisatsioonide poolt on kindlaks määratud.

12) Seadus peab töolistele üleliiga väsitava ja raske töö vastu kaitset andma.

13) Tarvilik arv tööliste poolt valitud ja riigikulul üleval peetavaid mõlemast sugust järelvaatajad ametiäse panna, kes kõikides rahvamajanduse harudes (ühes arvatud ka koduses töös,

põllutöös ja teenistuses) tööseaduste ja tervishoiu nõudmiste järele korralikult valvavad. Niisama valvavad tööliste poolt valitud asemikud ka tööde äraandmise, vastuvõtmise, praakimise ja hindade ning töötingimuste määramise järele.

14) Tööliste asemikud valvavad ka nende majade sisemise korra ja üüritingimiste järele, mis ettevõtjate poolt töölistele antakse, et ettevõtjad ei võiks tööliste eraelusse ja tegevusesse ennast segada.

15) Tuleb seaduses kindlaks määrata, et ettevõtjad nuhtluse-seaduse järele vastutavad, kui nad töökaitse seadusest üle astuvad.

16) Kõikides rahvamajanduse harudes tulevad tööstuse kohtud asutada, kus tööliste ja ettevõtjate asemikke ühesugusel arvul osa võtmas on.

17) Kohalise omavalitsuse ametnikkude peale tuleb kohustus panna, et nad kohaliste ja mujalt tulnud tööliste tarvis vahetalituse-kontorid peavad asutama. Nende kontorite valitsemisest ja juhatamisest võtavad tööliste ühisuste asemikud osa.

Ka majapidamises kisub kapitalism ikka rohkem ja rohkem võimu oma kätte ning proletariseerib sel viisil põlluharijaid. Kapitalism teeb maal põllutöölistega sedasama, mis ta linnades vabrikutöölistegagi teeb. Nagu üksikud vabrikutöölised ajutiselt väikeettevõtjateks võivad saada, niisama võivad ka põllutöölised mõnel ajajärgul kergemalt kandimeesteks, rentnikkudeks, väikemajaomanikkudeks jne saada, kuid ainult möödaminevalt, ning mõne aja pärast muudab neid suurkapital jälle töölisteks-proletaarlasteks.

Väikekohapidajatega teeb kapitalism sedasama, mis ta linnades väikeettevõtjatega teeb: teatavatel tingimustel võivad nad uut elujõudu saada, nagu suudaksid nad suurkapitalile vastu panna, kuid niisugune nähtus on ajutine, sest kapitalism võtab tööstuses ja põllumajapidamises ikka rohkem ja rohkem võimu oma kätte, mille tagajärjel väikeettevõtjad ja väikepõllupidajad ikka enam ja enam täielikkudeks proletaarlasteks muutuvad.

Seda voolu maa omandamises ja tarvitamises takistavad aga orjaaja jätsed ja muud kitsendused. Et neid kõrvale heita ja et klassivõitlus maal vabalt edeneda võiks, nõuame:

1) Kõik orjused ja kohustused, mis praegu talurahva kui maksualuse seisuse peal on, tulevad ära kaotada.

2) Kõik seadused, mis talupoega ei lase oma maaga oma soovi mööda talitada, tulevad ära kaotada.

3) Kõik kroonumõisad maata talupoegadele tarvitada anda. Kõik kirikumõisad ja maad seltskondlikuks omanduseks tunnistada ja maata talupoegadele pidada anda.

4) Talurahvale need vallamaad, mis pärisorjuse ajal, ja ka need maad, mis pärast pärisorjust talurahva käes pidada olivad, nüüd aga mõisnikkude kätte on läinud, maata talupoegadele tagasi tarvitada anda.

5) Maa hinnad asjatundjate abil rahvaomavalitsuse liikmete seast kohtade keskmise sissetuleku järele kindlaks määrata. Senini maa eest üle keskmise hinna võetud maksu peavad mõisnikud tagasi andma.

6) Kohaliku omavalitsuse liikmete seast valitud asjatundjate läbi maade rent majanduslikkude tingimuste kohaselt kindlaks määrata, rendi aeg, mis lühem ei tohi olla kui 12 aastat, kindlaks seada, seaduseks teha, et rendileandja kasutoovate ettevõtete ja tarviliste melioratsioonitööde eest, mis rentnik omatahtlikult on teinud, rentnikule tasu peab maksma. Segarent täielikult ära kaotada ja selle asemel ainult raharent seada. Kohtule tuleb ülemääratu kõrge rendi alandamiseks õigus anda, niisama ka, et kohus võib lepinguid, millel orjakstegemise laad on, tühi-seks tunnistada.

7) Jahi ja kalapüüdmise õigus kõigile anda.

8) Mõisamaa iseäralikud õigused ja eesõigused, nagu majoradi õigus, laatade pidamise, söögikraamiga kauplemise õigus ja alkoholi valmistamise ning kauplemise õigus tulevad kui eesõigused ära kaotada.

Nende nõudmiste täitmine põllupidamises toob küll põlluharijatele oma jagu ajutist kergitust, kuid majapidamise küsimuse lõpulikku otsustamist ei paku ta kaugeltki mitte. See võib ainult siis tulla, kui eraomanduseks olev maa üleüldiseks seltskonna omanduseks läheb, kusjuures põlluharijad maad niisugusel alusel ja kujul tarvitama hakkavad, nagu nad seda enamuse otsuse järele kõige kohasema leiavad olema. Et aga majapidamine teiste rahvamajanduse harudega lahutamata seotud on, siis toob majapidamise küsimusele lõpuliku otsuse ainult sotsialistlik revolutsioon, mille eeltingimiseks on, et proletariaat poliitilise võimu oma kätte võidab. Et nii kaugele jõuda ja et maaproletariaati kehalise ning vaimlise langemise eest hoida, siis on meie ligemaks ülesandeks ka maa-proletariaadi keskel selget arusaamist oma olekust kasvatada ja teda ühendatud jõul klassivõitlusele viia. Sellepärast võitleme, et kõik programmi ülesvõetud nõudmised ka maaproletariaadi kohta maksvaks saavad.

Sotsiaaldemokraatliku tööliste erakonna organiseerimisest ¹⁾

Peale ametiühisuste asutamise on tööliste poliitika erakonna organiseerimine põnevaks päevaküsimuseks saanud.

Kuidas ennast poliitika erakonnaks organiseerida, millest peale hakata — neid ja sarnaseid küsimusi kuulukse tööliste seas nüüd suust suhu käima.

Pole ka ime, senini oli tööliste klass niisuguse valitsuse riisumise all, mis töölistele lihtsalt võimataks tegi ennast suureks ja mõjurikkaks poliitikaliseks erakonnaks ühendada.

Nüüd aga, kui tööllised oma ühise ülestõusmisega vägivaldse valitsuse murdnud, on see võimalus olemas.

Tarvis rutata — mida varem, seda parem.

Kõigepealt tuleb küsida, missuguseks poliitika erakonnaks meie tööllised ennast ühendama peavad?

Muidugi sotsiaal-demokraatlikuks tööliste erakonnaks, sest ainult see erakond võib töölisi lõpulikule võidule, s. o. demokraatliku vabariigi kaudu sotsialistliku korra juure viia, ainult selle erakonna lipu all võib revolutsiooniline proletariaat täieliku klassivõitluse põhjal vägevaks võimuks ühineda.

Millest ja kuidas peale hakata?

Loomulise organiseerimise põhimõtte nõuab, et organiseerimine peab alt peale hakkama ja kord-korralt ülespoole kuni ladvani minema, mitte aga ümberpööratud, mitte ladvast ei pea hakkama, vaid juurest.

Kõigepealt peavad tööllised nii linnas kui ka maal sotsiaaldemokraatliku tööliste partei osakondasid asutama ja seni töötavaid osakondasid uuel alusel korraldama.

Seniseid osakondasid, mis ennemalt valitsuse ja politsei eest varjatult töötasid, kuid revolutsiooni päevadel avalikult platsi astusid, ei ole mitte väga palju. Nad asuvad enamasti linnades, kuna maal ainult mõnes kohas nõrgad osakonnad töötavad, näituseks Põltsamaal ja Hallistes. Meie teades asusid järgmistes linnades sotsiaaldemokraatliku tööliste partei osakonnad: nimelt Tartus, Tallinnas, Riias ja Valgas.

Need osakonnad ja nende liikmed on juba töötanud. Sellepärast on nendel peale teoreetiliste teadmiste kaunis palju praktilist osavust, nii et nad partei organiseerimise juures oma jagu juhatust võivad anda.

¹⁾ „Uudised“, nr. 85 — 4. nov. 1905. a.

Need seni töötanud osakonnad või grupid, nagu neid nimetatakse, ei ole oma liikmete arvu poolest suured. Nende otsekohesteks tegevateks liikmeteks on võrdlemisi vähearvulised arusaajad töölised ja üksikud sotsiaal-demokraatlased haritlaste hulgast. Politsei pressi all ei olnud nendel võimalik jõudsalt kasvada ja laieneda.

Nüüd aga kui sotsialistlik vabadus, nagu seltside, ühisuste, sõna, trüki ja teised vabadused, poolenisti kätte on võidetud, nüüd on võimalik seniseid partei osakondasid täiendada ja laiendada. Kuidas seda teha, selle eest kannab iga osakond juba ise hoolt.

Kuidas aga uusi osakondasid asutada?

Selleks on lihtne tee olemas.

Ütleme, kusagil maal, vabriku juures ja selle ümbruses ehk linnas, kus sotsiaal-demokraatliku tööliste partei osakonda veel ei ole, on mõned üksikud revolutsioonilise klassivõitluse põhjal seisvad sotsiaal-demokraatlased, kas tööliste seas ehk haritlaste hulgas — ükskõik. Need sotsiaal-demokraatlased kutsuvad oma ümbruses olevad töölised kokku, tutvustavad neid sotsiaal-demokraatia kaugemate ülesannetega, programmi maksimumi nõudmistega, niisama ka kõige lähemate ülesannetega — programmi miinimumi nõudmistega, ja lõppeks sotsiaal-demokraatia võitlemise abinõude ja viisiga — taktikaga. On see tehtud, siis hakatakse partei liikmeid vastu võtma. Igaüks koosolejatest, kes sotsiaal-demokraatliku programmi ja taktika vastu võtab ja selleks oma allkirja annab, loetakse partei liikmeks. Pärast esialgset koosolekut võib allkirjade vastuvõtmist rahvarikastes kohtades, näituseks seltsimajades, valla- ja koolimajades ja mujal edasi jätkata. Kui näha on, et allkirju palju enam ei tule, siis kutsuvad asja etteotsa astunud mehed partei liikmed kokku. Koosolekul on hääle ja otsustamise õigus nendel, kes oma allkirja on andnud. See esimene partei liikmete koosolek on asutaja koosolek.

Koosolekul töötatakse partei osakonna põhjuskiri välja, valitakse osakonna eestseisus-komitee, kus 3, 4—7 ehk veel enam liikmeid on, kassahoidjad, kirjatöötajad, revidendid, määratakse liikmemaks ära jne. Üleüldistes joontes öelda, toimetatakse asja nii, nagu hariliku seltsi asutamise juures.

Teadagi, et osakonna põhjuskirjas peakoosoleku ja eestseisuse vahetamine ja kohused ning ülesanded kindlaks määratud peavad olema.

Niiviisi organiseeritud osakond asub otsekohe tegevusesse. Ta asutab kõnepidajate ja kihutajate kogu, peab kõneõhtuid,

asutab raamatukogu ja kui osakond suur on, siis paneb ka osakonna ajalehe käima. Kui suur ühe osakonna tegevuse väli maa järele arvatud peab olema, on raske ette ütelda. Igatahes peab igas linnas ja tööstusekohas kõige vähemalt üks osakond olema.

Mis maal asuvatesse töölistesse puutub, siis tuleb maale niipalju osakondasid asutada, et nendega terve maa kui võrguga ületõmmatud oleks, see tähendab, et maal ühtegi kohta tühja, ilma organiseerimata töölisteta ei oleks.

Kas asub maa igasse valda üks osakond või mitme valla kohta üks osakond (mõisad valdadega ühte arvatud), seda võib kõige paremini osakonna asutaja koosolek otsustada. Kui osakonna piirkond ja sellega siis ka liikmete arv väike on, siis on osakond oma sisemises tegevuses nõrk. On aga maal osakond lai, siis on liikmetel kauge maa tagant raske koosolekutele käia. Siis tuleb keskmine suurus valida. On endised osakonnad korraldatud ja uued juurde asutatud, siis on nendel tarvis ülemaaliseks keskühisuseks ühineda.

See võiks järgmiselt sündida.

Osakondade saadikud peaksid esialgse kongressi ära. Kongressil töötaksid nad eelseisva päriskongressi päevakorra välja ja määraksid kongressi koha ja aja ära. Päevakord antakse kõikidele osakondadele teada, osakonnad kutsuvad oma liikmed kokku ja arutavad päevakorra punktid läbi ning võtavad iga küsimuse kohta oma seisukoha. Peale selle valitakse osakondade koosolekul saadikud kongressi jaoks, iga teatava liikme arvu kohta, näituseks 100 ehk 200 kohta 1 saadik. Kui suure liikmete arvu kohta üks saadik tuleb valida, tehakse esialgsel kongressil kindlaks. Päriskongressil arutatakse sotsiaaldemokraatliku tööliste erakonna programm ja taktika läbi ning tehakse häälteenamusega iga küsimuse kohta kindel otsus ehk resolutsioon. Selsamal viisil seatakse keskühisuse põhikiri kokku ja valitakse keskühisuse eestseisus — komitee, kassahoidjad, kirjatoimetajad, revidendid jne. Keskühisuse juure tuleb muidugi erakonna ajaleht asutada ja teised üleüldiseks võitluseks tarvilikud ettevõtted käima panna.

Selsamal kongressil tehakse otsuseks, missugusel alusel eestlaste seas töötav sotsiaaldemokraatlikkude tööliste keskühisus või erakond teiste sotsiaaldemokraatlikkude erakondadega, näituseks Läti, Venemaa jne, erakondadega ühineb, kas rahvuste järele, või ainult iseäralduste ja seltskonna kihtide vastastikuse jõu seisukorra järele, või kõiki neid iseäraldusi ühtlasi ühenduse juures mõõduandvaks pidades. Teiseks, tuleb kindlaks teha,

kas ühendus föderalistlikul või autonoomsel alusel teha. Föderalistlik ühendus tähendab niisugust ühendust, kus mõlemad pooled vabalt, üheõiguslikult ja n. ö. lepingu põhjal ühinevad, mille juures ühinevad pooled nendes küsimustes, mis ühenduse kätte ei anta, täielikult iseseisvaks jäävad.

Autonoomlik ühendus on lahutamata, niiõelda, kokkusulav ühendus, kusjuures ühendusesse astunud autonoomilised osad oma iseseisvuse, peale sisemise, niiõelda, koduse tegevuse, ära kaotavad.

Sotsiaaldemokraatlaste seas on ühenduse kohta kaks vaenulist voolu olemas — föderalistlik ja autonomistlik vool. Venemaa partei on autonoomse voolu koondaja, lätlaste, poolakate, juutide ja teiste piirirahvaste sotsiaaldemokraatlikud tööliste erakonnad on föderalistliku voolu koondajad.

Missugusel alusel eestlaste seas töötav sotsiaaldemokraatlik tööliste erakond ennast teiste s.-d. erakondadega peab ühendama — selle küsimuse jätame praegu siin lahtiseks ja avame lehe veerud vaidlemiseks selle küsimuse kohta mõlematele pooltele — föderalistidele ja autonomistidele. Pärastpoole avaldab lehe toimetus selle küsimuse kohta ka oma seisukoha.

Sündigu ühendamine missugusel alusel tahes, kuid kindel on see, et ühendusesse astuma peab — kõik sotsiaaldemokraatlikud tööliste erakonna osakonnad peavad keskühisuseks ühinema. See peab kas iseseisva parteina või autonoomse ühisusena teiste s.-d. erakondade ehk aut. ühisustega üleriiklises ühisuseks, kas üheks parteiks, või föderalistlikkude parteide keskühisuseks ühinema. Üleriiklik partei või ühisus peab ennast muidugi teiste riikide, teiste maade ja rahvaste s.-d. erakondadega rahvusvaheliseks, niiõelda, üleilmseks s.-d. ühisuseks ühinema, sest kõikide maade proletariaat peab rahvusvahelise kapitalismi vastu võitlemiseks ennast ühendama.

Eelseisva kongressi juure tagasi tulles peame ütleva, et seni oodata, kui igasse maanurka osakond asunud on, ei või. Praegune revolutsiooni aeg nõuab juba varemalt ühendatud jõul võitlusväljale astumist. Niipea, kui senised osakonnad ennast on korraldanud ja uuendanud, ja kui tähtsamatesse tööstusnurkadesse linnades ja maal elavatesse keskohtadesse uued osakonnad elule on tekkunud, tuleb kongressi kokkukutsumine kohe ette võtta.

Ligema aja sees avaldame Venemaa, Läti, Juudi ja Soome-maa sots.-demokraatlike tööliste erakondade programmi, tutvustame lugejaid sots.-demokraatia lõppulikkude ideaalidega ja taktiliste põhjusemõtetega.

Ajaleht „Uudised“ kuulutab enese sotsiaaldemokraatlikuks leheks

Kuulutus on järgmine: ¹⁾

„Sotsiaaldemokraatlik ajaleht „Uudised“, III aastakäik. Tellimisi võetakse 1906. aasta peale igal ajal vastu. . . . „Uudiste“ toimetajad on: P. Speek, Dr. R. Aavakivi, K. Kotsar, Eduard Vilde ja V. Grünstamm. Uue aasta algul tuleb veel üks toimetuse liige juurde ja nimelt Karl Ast (varjunimega Karl Rumor). Lehe poliitikalise osakonna otsekohene juhatus on P. Speeki ja K. Kotsari hooleks, kuna „Uudiste“ lõbuosa — vesteja naljaosa — kirjanik Eduard Vilde ja V. Grünstamm juhatavad. . . . Töölisklassi kasude kaitset tööandjate vastu, talurentnikkude ja omanikkude kaitset suurmaa omanikkude-mõisnikkude vastu, vähemate ettevõtjate, nagu käsitöökoja omanikkude, väikepoe pidajate jne. kaitset suurkapitali omanikkude vastu, rahva kaitset rahvuslase surumise vastu, naisterahvaste kaitset meesterahvaste eesõiguste vastu ja laste ning ala-ealiste kaitset täisealiste vägivalda vastu, ühesõnaga, töö kaitset kapitali vastu ja selles sihis tekkivat võitlust igasuguse vägivaldse ülevõimu vastu oma lipukirjaks pidades, püüame ka tuleval 1906. a. lehe juhtkirjades, teiste lehtede, Kodumaa, Lätimaa, Soomemaa, kaugema riigi, väljamaa ja kohaliku elu osakonnas ning veste-osas ilmuvates teaduslik-poliitikalistes kirjades ja juttudes sotsiaal-demokraatlikke püüdeid ja ideaalisi ning nende püüete ja ideaalide seisukohalt praeguse suure aja põnevaid päevakorra küsimusi ning nähtusi arutada ja valgustada — niipalju, kui meil selleks jõudu ja välimist võimalust on.

Ajaleht „Uudised“ püüab revolutsioonilise proletariaadi häälekandjaks olla. Proletariaat on sõna- ja trükivabadusele maad võitnud. Seda vabadust tahavad „Uudised“ proletariaadi enese kasuks tarvitada. „Uudised“ töötavad sotsiaal-demokraatlikkude tööliste erakonna programmi põhjal, mis ligemal ajal lehes ilmub. Peasiiniks on lehel proletariaadile tema revolutsioonilises võitluses juhatus anda, kusjuures leht mingisuguste järeleandmistega proletariaadi vaenlaste poolt ei lepi, vaid iga järeleandmist selleks tarvitab, et proletariaadi revolutsioonilist

¹⁾ „Uudised“, nr. 85—4. nov. 1905. a.

liikumist kõvendada ja revolutsioonilisi nõudmisi suurendada ja laiendada. Rõhutud rahvahulkade seas arusaamist oma olekust äratada, nende vahel vaimlist sidet palmitseada ja ideeliselt kõiki julgelt mõtlemaid inimesi üheks revolutsiooniliseks väeks ühendada — need on meie lehe võitlemise peaabinõud.“

SISUKORD;

	Lhk.
Enamlus ja vähemlus Eostis 1905. a	3
Mõni sõna „põlvenemisest“	5
Sotsialism ja kodanlus	10
Enamlus ja vähemlus	16
Eesti sotsiaaldemokraatlik töölistepartei	33
Mõned kokkuvõtted ja järeldused	44
<i>Lisa I.</i> Väljavõte „Aruandest Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Partei revolutsiooniliku tegevuse arengust“	52
<i>Lisa II.</i> Eesti Sotsiaaldemokraatliku Tööliste Ühisuse programmi eelplaan	71
<i>Lisa III.</i> Sotsiaaldemokraatliku tööliste erakonna organiseerimisest . .	78
<i>Lisa IV.</i> Ajaleht „Uudised“ kuulutab enese sotstaaldemokraatlikuks leheks	82

Ответственный редактор: И. Резен.

Технический редактор: А. Саан.

Издание № 133. Сдано в набор 13/VIII 1933 г. Подписано к печати 27/IX 1933 г.
Формат 62 × 88. 5½ печ. лист. Кегль 10. 1 печ. л. 46.080 зн. Всего 253.440 зн.

Изд-во „КЮЛЬВАЯ“, Ленинград 31, улица 3-го июля № 48

Ленгорлит № 24478. Тираж 2000. Заказ 4388.

Тип. „Кюльвая“, улица Дзержинского № 49. Изд. „Кюльвая“.

Eesti töölisliikumise raamatukogu

valge Eesti majanduslikust,
Tellige poliitilisest ja
„Külvajast“ proletariaadi
klassivõitluse
küsimustest

Uued raamatud:

- H. Pöögelmann* — Marx ja marksism Eestis.
1933. a., 22 lhk. — Hind 15 kop.
- L. Looring* — Mõnedest EKP küsimustest
pärast Oktoobrirevolutsiooni. 1933. a.,
105 lhk. — Hind 50 kop.
- Joh. Reesen* — Revolutsiooni kandvate jõu-
dude hindamisest Eestis. 1933. a., 78 lhk.
— Hind 1 rbl. 50 kop.
- Joh. Reesen* — Talurahva klassiline kihi-
nemine Eestis ja rahvusdemokratism.
1932. a., 116 lhk. — Hind 80 kop.
- H. Pöögelmann* — Majandusline kriis Eestis.
1932. a., 58 lhk. — Hind 80 kop.
- L. Looring* — Riigikogu valimised Eestis.
1932., 80 lhk. — Hind 50 kop.

Tellimiste aadress:

Ленинград 31, ул. 3-го Июля 48. Изд-во „Кюльвая“.

5D 23.621

Hind 1 rbl. 60 kop.

№04258

Деревья 1918

Г. ПЕГЕЛЬМАН
Большевизм и меньшевизм
в Эстонии 1905 г.

(На эстонском языке)

ИЗДАТЕЛЬСТВО „КЮЛЬВАЯ“

Ленинград

1933